

SZEMÉLYES OLTALOM.

ORVOSI TANÁCSADÓ

A

NEMZŐRÉSZEK MINDAZON BETEGSÉGEIBEN,

MELLYEK

ÖNFERTŐZÉS, NEMI ÖSZTÖN TULSÁGOS ÉLVEZETE, S RA-
GÁLY ÁLTAL SZÁRMAZNAK,

GYAKORLATI ÉSZREVÉTELEKKEL

A KORA TEHETETLENSÉGRŐL, NŐI MAGTALANSÁGRÓL, S
EZEK GYÓGYÍTÁSÁRÓL.

LEGELŐSZÖR KÖZZÉTÉVE

DR. LA'MERT S. ÁLTAL LONDONBAN

40 FELVILÁGOSÍTÓ BONCZTANI ÁBRÁVAL.

SOKKAL BŐVITVE ÉS JAVITVA, TÖBB GYAKORLATI ORVOS
KÖZREMUNKÁLÁSA MELLETT,

KIADTA

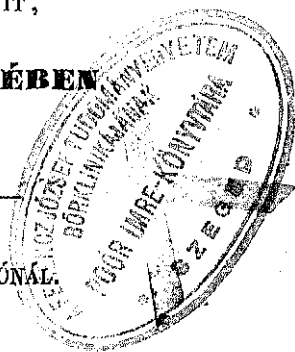
LAURENTIUS LIPCSÉBEN

8-dik KIADÁS.

PESTEN.

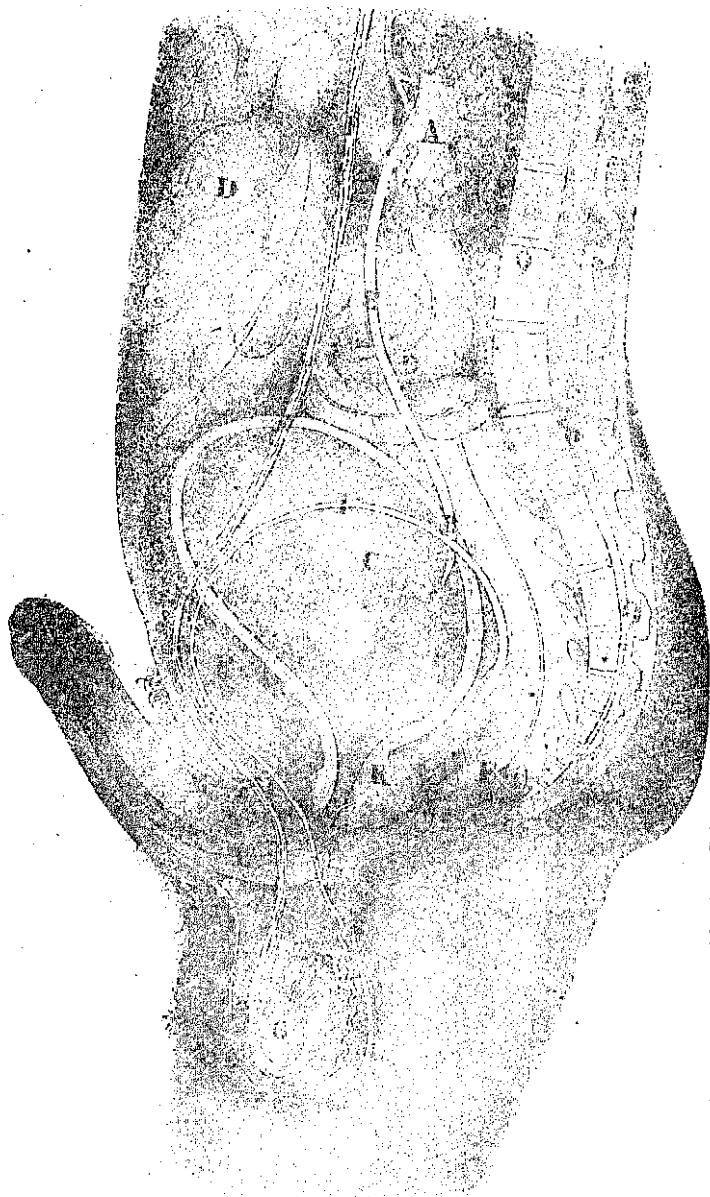
NYOMATOTT LUKÁCS LÁSZLÓNÁL.

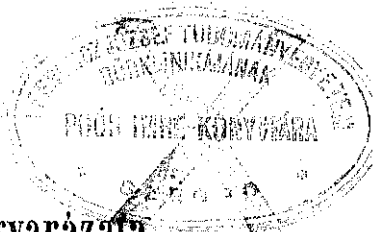
1850.

Prof. Dr. POON PERENC
ajandika.

Ábrák magyarázata.

E könyvhez bonczati ábrákat azon oknál fogva csatoltunk, hogy az olyan olvasó, ki orvosi ismeretekkel nem bír, fogalmat nyerjen a férfi azon létegeinek (organumainak) alkat- és élettanáról, mellyek közönségesen nemző- és hugy-létegeknek (ivar- és hudszerveknek) neveztetnek. E létegek ismeretét a szerzők nélkülözhetlennék tartják az olvasókra nézve, hogy a tárgyakat, mellyek e könyvben előfordulnak, kellő figyelemmel s teljes haszonnal kísérhessék. Megtanulni e fontos létegeket, mellyek működése egészséges állapotban olly hatalmasan elősegíti magának az egészségnek fentartását, vidorságot és erőt kölcsönöz, ép lényeknek lételt ad, az emberi nem jövő jólétét biztosítja; ellenben ha vele visszaélnek, testre és lélekre a legszomorubb nyavalyákat idézi elő, — mondom: megtanulni e fontos létegeket, különösen azoknak elkerülhetlenül szükséges, kik önfertőzés, kicsapongó élet, s ennek következtében bujakór által egészségüket tönkretévék.

I. Tábla.

A testet hosszában kétfelé vágva adja elő; láthatni a hátgerincz átmetszését, a nemi részeket és hugylétegeket, továbbá (mennyre lehetséges, a fekvés pontos

figyelembe vétele mellett), működéseiknek használatát, a mint ez alább a II-ik táblán bővebben fejtegettetik.

A. **Baloldali vese**, hol a hugy a vérből képződik. —

B. **Hugy-vezeték**, melly a vesét a hugyhólyaggal összeköti, s a vese által elválasztott hugyot a

C. **hólyagba** vezet, honnan a hugy, ha bizonyos mennyiségben összegyűlt, a testből a hugycsővön keresztül kiürítettik.

D. a **Belek**, mellyeken a gyomorból kikerült eledel átmegy, s megemésztetvén, a

E. **végbélbe** vezettedik, innen a

e. **segnyiláson** kiürítettvén.

F. **Öndőedények**, mellyek üt- s visz-erekből, és idegekből állanak, a hugyhólyag mellett a herékbe ereszkednek le, ezek táplálására szolgálván.

G. a **here**, működése abban áll, hogy az öndő-edények által hozzávezetett vérből öndőt (magot) képezzen; az üterekből kiválasztott öndő aztán tovább vezettedik.

H. **Mellékhere**, a here egy része; mintegy 44 láb hosszú, számtalan apró öndőedénykékből áll, s az

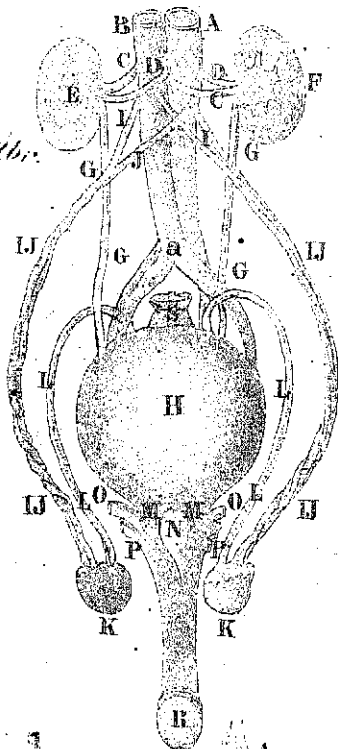
I. **öndővezetékbe** (vas deferens) nyílik; e csatorna az öndőt elvezeti az

J. **öndőhólyagcsákba**, mellyekben az öndő, apró edénykék által elválasztott nedvvel vegyülve, addig marad, míg a nemi ösztön által igénybe nem vétetik. —

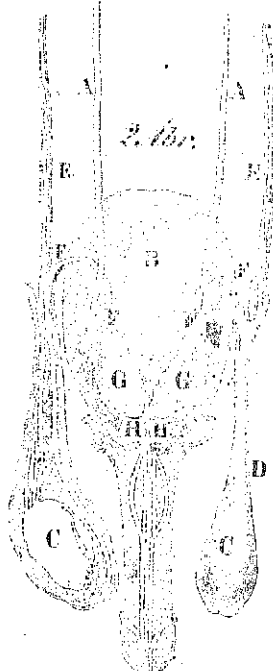
K. **Düllmirigy** (prostata). E mirigyen keresztül, az öndőhólyagcsákból egy csatornánál fogva, az öndő vezeték az öndőt a

1. br.

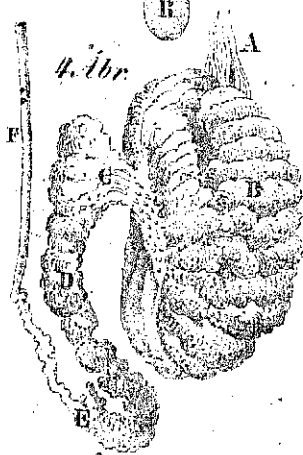
2. br.

3. br.

4. br.

L. hugycsőbe vezeti, mely mind a hugyot a vízhólyagból, mind az ondót a hólyagesákból (mellyek a rajzon pontozott iv-alakban jegyzett helyen nyílnak a hugycsőbe,) kiűriti, s az ondót különösen közösülés alatt a női nemzőrészekbe önti.

M. Himvessző, vagy mony.

N. Monymakk.

O. Hereborék.

P. Fancsont.

Q. Hátgerincz.

A következő tábla még világosobban megfejtí e tárgyat.

II. Tábla.

1. ÁBRA. A férfi nemző és hugylétegek (ivar- és hudszervek) előlről tekintve, azon helyzetben, a mint a testben fekszenek.

A. Lehágó függér vagy is azon nagy vér-edény törzse, mely egyenesen a szívből jő.

a. E törzs szétágzása azon a helyen, honnan ágait a test alsó részeibe ereszti.

B. Az üres viszér (vena cava) felhágó törzse, mely a vért a test alsó részeiből a szívbe visszavezeti, hogy az a belehelt lég által a tüdőben életerőt nyerjen, honnan ismét a szívbe folyik vissza, s ebből az ütoreknél fogva az egész testbe szétterjed, a különféle elválasztásokra forrásul szolgáló.

C. és D. **A vese út- és viszerei;** amazok (C.) a vesékbe vért hoznak, a hugy elválasztására; emezek (D.) a vért a vesékből a szívbe vezetik vissza.

E. és F., **Vesék**; a jobboldali (E.) valamivel alantabb fekszik a másiknál; a baloldali (F.) fel van metszve, a vese mirigyszerű állományát mutatja, melyben a hugy (C. üterekből) képződik.

G. **A hugyvezetékek** a vesékből a hüdholýagba mennek le. Csatornák, melyek az elválasztott hugyot a vesékből a hüdholýagba vezetik.

H. Hüdholýag.

I. és J. **Az ondó- visz- és üterek**, melyek a függérből (Aorta) vagy tíres viszérből (vena cava) származnak, s egymással és az ondó-ideggel összefonódva a herékbe lenyulnak; a herék az ondót az üteres vérből elválasztván, ez ismét a szívbe vezetetik vissza.

K. **A herék.** E mirigyek fontos szerepet játszanak a nemzőrendszerben. Feladatuk: az ondót azon ütérből (I), melly, mint az ábrán láthatni, egyenesen a szívből jövő nagy üté-nek egyik ága, elválasztani, s illetőleg elkészíteni. (Az olvasó legyen szives e nevezetes pontot emlékezetében tartani.) Az üté a herékben három apró ágra oszlik, melyeknél fogva a képzett ondó számtalan apró esővecskéken (a mellék-herén) keresztül az ondóvezetékbe, s ebből az ondóholýagesákba jut.

L. **Az ondóvezetékek** a herékből az ondót az ondóholýagesákba vezetik. Itten az ondó nagyrésze felszivatik, egy része pedig a nemi ösztön kielégítésére marad.

M. **A hüdholýag nyaka**, melly izmos, a zárizmot képezvén, mellynél fogva a hugy visszatartatik, míg az bizonyos mennyiségre összegyűlvén, a zárizomra ingerlőleg hat, s a kiürítés ösztönét felébreszti.

N. A monyemelő izom, mely a himveszszőt a fantsonttal összeköti. Ha ezen izom a nemű ösztön által ingereltetik, a többi izmokkal összehúzódván, a monyháti visziüterre tett nyomásnál fogva a vérnek visszatódulását a szívhez gátolja, s ez által a mony merevenségét, annak felállását okozza.

O. és P. Hugysiettető- vagy ondó kiövellő izmok. Ezek oldalasti izmok, melyek szinte a mony felállását segítik elő.

Q. A himvessző vagy mony.

R. Monymakk.

S. Része a végbélnek.

2. ÁBRA. A hud-hólyag hátsó részét mutatja a hugyvezetékekkel, melyek a hugyot a vesékből a hólyagba öntik. Az ondóvezetéseket és hólyagesákat is láthatni a hudhólyag hátsó oldalán, melyek egy csatornánál fogva (mint az ábrán pontokkal kijelölve van,) a dűlmirigyen keresztül (II.) hatván, a hugyescőbe nyílnak, hova közösülés alatt az ondót kiöntik.

A. Hugyvezetékek, melyek a hugyot a vesékből kihozzák.

B. Hudhólyag.

C. Herék.

D. Ondózsínor, mely az ondóedényeket beburkolja.

E. Ondóidegek és üterek, melyek a heréket táplálják, hol az ondó elválasztatik.

F. Ondóvezetékek, csővecskékből állanak, melyek az elválasztott ondót a hugyescőbe vezetik.

G. Ondóhólyagsák, mellyekben az ondó egy része felszivatik, tőle függvén főleg a férfias erő, s a szellemi tehetségek, a képzelődés, emlékezet és értelem teljes kifejlődése; egy része pedig az ondónak a nemi ösztön kielégítésére maradván, a

H. dűlmirigyen keresztül a

I. hugycsőbe ömlik, honnan elvégre a női nemzőrészekbe kerül.

3. ÁBRA. A herék egy részét mutatja, a herék külső borítékával, a hereborékkal együtt, melly fel van nyitva, hogy a mirigyeket a véredényekkel, idegek- és csatornákkal látni lehessen.

A. Ondóideg, üt- és viszerek, mellyek az ondóvezetékkel az ondózsínórt képezik.

B. Here, lásd 1. és 2. ábrán.

C. D. Mellékherék.

E. Ondóvezeték vagy csatorna.

F. Hereborék, a herék külső zacskója. Teljes egészségű egyéneknél a borék mindig feszült s összszezsugorodott, hogy a heréket felhuzza; de beteges vagy kicsapongások által elgyengült egyéneknél petyhüdt, s a heréket lelógatja.

G. A herék második vagy saját hüvelyző boritéka.

H. A herék harmadik vagy fehéres hártyája (tunica albuginea). Ebből finom hártyasövénykéek ereszkednek befelé; ezek által a herében 15—16 hézag képződik, mellyekben az ondócsövecskék összegombolyodva fekszenek. E hártyasövénykéknél fogva terjednek szét a here belsejében a számos apró ideg-

s véredény-ágacsok is. A harmadik boríték az ondó-zsinórral együtt a felhasi ütér (arteria epigastrica) egyik ágából kapja az éltető vért. A here pedig ugyanazon vért, melyből az ondó képződik, egy egészen saját s e végre rendelt igen hosszú és szűk ütérből, az ugynevezett ondóütérből (E.) (arteria spermatica) kapja, mely közönségesen a veseütér alatt származik a függérből (aorta), s a hasgyűrűig jutván, az ondó-zsinórban a herékig lenyulik, hol a fehérös hátyát átütvén, a herében szétágazik.

I. Himvessző,

4. ÁBRA. A herék mirigyszerű belalkatát mutatja.

A. Az ondó-zsinór.

B. **Ondó-vezetékek.** Lanth ezek hosszát 1750 lábra számítja; e kis csatornák mindenikének 25 hüvelyk középhossza van.

C. **A here köz-borék sövénye;** az ondó-vezetékek által képzett mintegy 4—500 csatornácskából áll.

D. **Mellékherék,** ondómenetek, melyek a heréket fölül és alul körülveszik. Számra 12 vagy 13 szokott lenni, összes hosszuk 8 láb; mindenik csatornácska egyenkint legalább 7 hüvelyk hosszú.

E. Mellékhere csatornája.

F. **Ondóvezeték,** mely az ondót a heréből az ondó-hólyagcsákba viszi.

A here boncz-alkotának szerfölötti gyöngédsége, az ondóvezetékek szörnyű hosszúsága, (mellyet Lanth, a mellékhere véredényeinek 8 láb hosszán kívül, 1750 lábra számít,) mellyen az ondónak keresztül kell mennie:

czáfolhatlanul tanusítják, mennyire szükséges e fontos szervekre örökké a leggondosabban felügyelni, hogy azok mindig olly karban legyenek, mellyben a természettől nekik szánt működéseket kellőkép teljesíthessék. Mint alább látni fogjuk, a titkos kihágások befolyását nagyon megérzi a test, melly elgyengült állapotban a a nemzórészek gyöngéd szerkezetére nem képes hatni, mi által azok működési tehetsége tetemesen csökken. Ezen, aránylag olly csekély térre szorult, 1750 láb hosszú ondó-esatornácska szerfölötti finomságát szintolly könnyen fel lehet fogni, mint azon körülményt, miszerint illy microscopicus tárgy igen könnyen megsérülhet. Ha az emberi test ezen egyetlen részének roppant hosszúságát és szűkvoltát, valamint az ondóvezetékek s egyéb ondócsatornák különféle kanyarait s összegombolyodásait tekintjük, azt kell következtetnünk, miszerint a természetnek ez által más célja nem lehetett, mint hogy az említett részekben foglalt nedvek egészen különös, szerfölött finom és tökéletes kiképzettséget nyerjenek.

Az ondócsatornácskák által felszívott vérnek lassankint valóságos ondóvá átdolgozása következő módon történik: a finom kipárolgó edényeknél (*vasa exhalantia*) fogva, millyekkel az ondócsatornák szintugy el vannak látva, mint a test akármelly más edénye, az ondócsatornák által az ondóüterből felvett vérhez még egyéb finom részecskék is csatlakoznak a többi testből. A felszívó edények (vasa resorbentia) által pedig, az ondócsatornáokban foglalt nedvtől vonatnak el ismét némelly részecskék. Ehhez járul még, hogy az ekkép szakadatlanul változó nedv az ondócsatornáokban, az ezek foly-

5 177. 2
0.0 177. 2

tonos lágulása és szükülése által eszközölt működésnél fogva is, a legbensőbbben összekevertetvén, tökéletesen kidolgoztatik. Az ekkép elkészült ondó a mellékherékbe jut, hogy ottan még egy második, finomabb kiképződésen menjen keresztül. Ez is megtörténvén, az ondó az elvezető csatornán az ondóholyagesákba kerül.

III. Tábla.

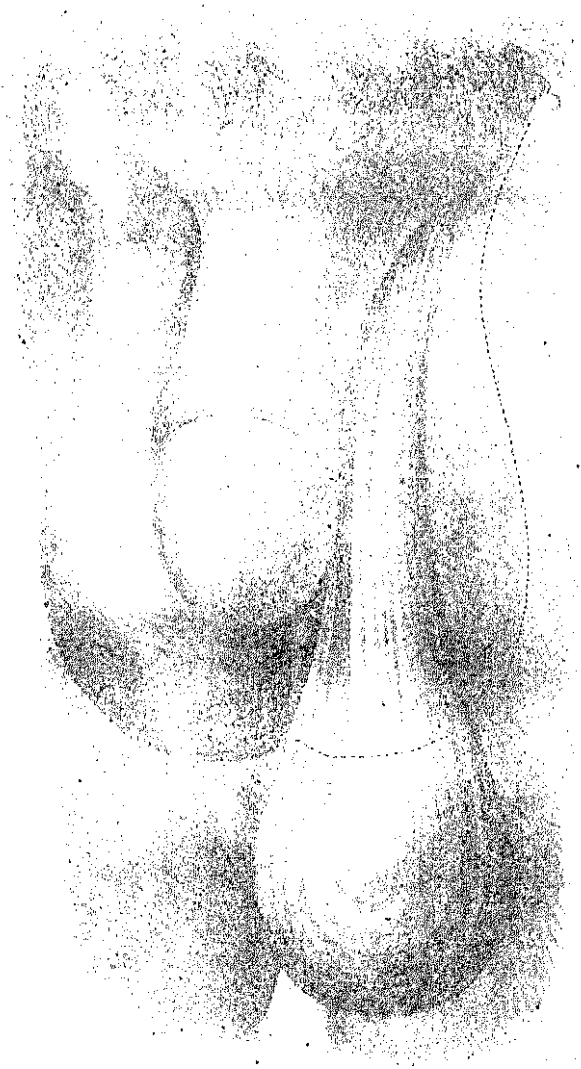
A borék és herék lelógó, petyhüdt állapotát mutatja, mi olly egyéneknél fordul elő, kik testalkatukat ifjúkori kicsapongások, önfertőzés vagy rendkívüli bujaság által elgyöngíték. Jele egyszersmind az általános testgyengeségnek, melly forró égő alatti hosszas tartózkodás, vagy folytonos mély tanulás által idéztetik elő. E részek bonczatani alkatának ismerete, a borék és herék fennebbi állapotának okát könnyen megfejti. A borék nem egyéb bőrhüvelynél (zaeszkó), melly egy izom (dartos) összehúzódásánál fogva, ránczokba zsugorodik, s ekkép egészséges állapotban a heréket felszorítja. A here szinte bir egy izommal (cremaster), mellynél fogva felbúzódik. Minthogy pedig ezen izmokban idegek is vannak, mellyek a borék összehúzódási tehetségét fenntartják, igen természetes, hogy mindaz, mi az idegrendszert gyöngíti, egyszersmind a borék említett tehetségét is csökkenti. Egészséges állapotban, a férfiaság teljes erejében, a herék említett izomnál fogva egészen a hasgyűrűig felemeltetnek, s minthogy a boréki izom (dartos) szinte teljes működésben van, a borék ránczokba összezsugorodik. Minél jobban eltérnek e részek az imént

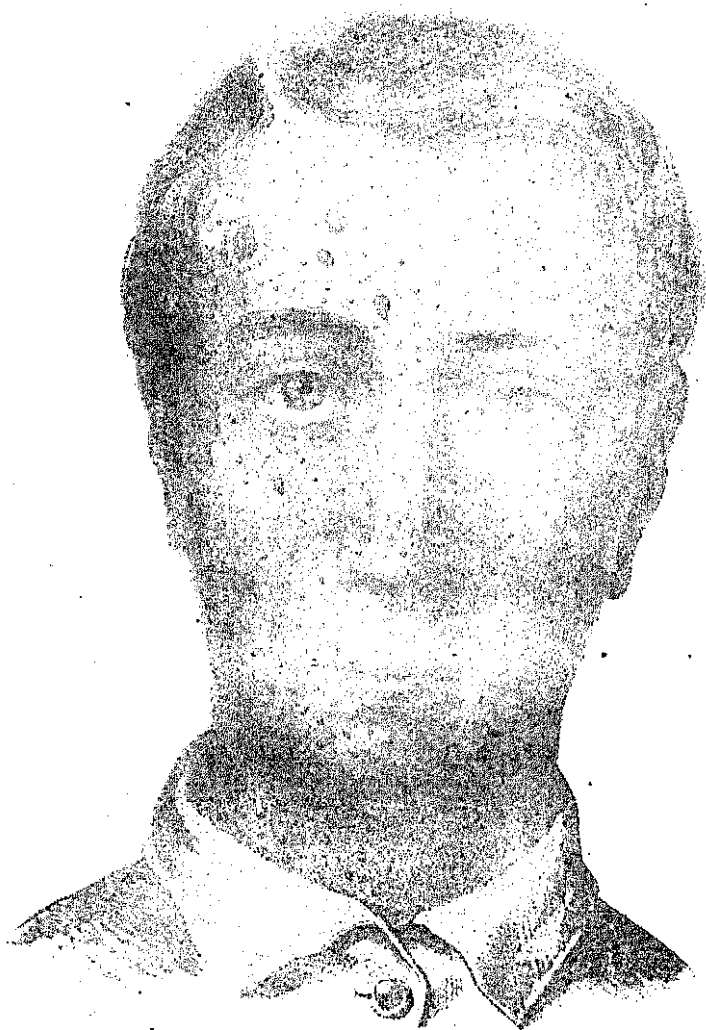
leirt természeti állapottól, annál nagyobb az általános gyengeség. A baj azon fokán, mint ábrázva van, a herek a legkisebb érintésre is szerfölött érzékenyek, lágyak s petyhüdtlen lelógnak, a borék pedig, mellyen a rándásokat alig lehet észrevenni, rendellenesen kiizzadt nedvességtől fénylik.

Ezen állapot csupán a nemzörészek gyengeségére mutat, a nélkül hogy valóságos betegség volna jelen; czélszerű s okosan alkalmazott gyógyítás által az egészséget s teljes erőt ismét vissza lehet adni. Olyan egyének, kikén a fennebbi jelenségek mutatkoznak, a férfi-erő fogyásáról panaszkodnak, holott illyesmit előbb nem tapasztaltak. Az ondó kilövellése vagy nagyon hamar, vagy tökéletlenül történik, vagy csak a közösülés után ömlik ki, s a vágy, vagy inkább tehetség a nemi ösztön kielégítésére gyérebben ébred fel, mint egyébkor. Mint-hogy illy állapotban a házasság csak kölcsönös kellemtelenségekre vezetne, s annak főczélja, a gyermekek nemzése, akadályokra találhatna: a ki magában e hibát érzi, ne nősüljön, mielőtt czélszerű gyógyítás által e testi gyengeségből tökéletesen ki nem épült.

IV. Tábla.

A here-viszérdagot, vagy is a hereborék viszerinek beteges kitágulását (varicocele) mutatja. E betegség, mint az ábrán is láthatni, gyakrabban jelenkezik a bal- mint a jobboldali herén, leginkább az önfertőzés és tulságos kicsapongás eredménye. Lassan, néha észrevehetlenül növekszik, míg a beteg figyelmét a here nehézsége

s a borék tágulása által magára nem vonja. Ugy látszik, mintha a kitágult viszerek megszorodtak volna, pedig tulajdonkép az apró véredények tágultak ki, mellyek nagy mértékben betegek levén, hüvelyhártyájuk megvastagodik. Ha e baj nagyon elterjed, a daganat a herét egészen beborítja, s néha látszólag a borék másik oldalig nyulik. Többnyire fájdalommal jár, s ha elhanyagoltatik, teljes és gyógyíthatatlan tehetetlenségre vezet. A hereviszérdag illetően szomorú következtetését már a legrégibb írók ismerték; már Celsus és több mások is említik. Némelly esetekben a here olyan kicsi lesz, mint a gyermekeknél szokott lenni, s néha annyira összezsugorodik, hogy alig lehet megtalálni. Ez esetben a betegség a másik herét is meglepheti. Ekkor aztán a szenvedő nem érez többé semmi ösztönt a közösülésre, a mony ritkán áll fel, s a nemzőrészekben gyengeség érzetéről panaszkodik a beteg; egyéb kór-jelenségek is mutatkoznak még, millyen a nyálka-folyás a húgycsőből, a mony petyhüdtsége, rendkívüli ingerlékenység, társalgási ellenszenv, erély-hiány, s jellemi határozatlanság. A hereviszérdagot előidéző okok sajátosságánál fogva, e baj legtöbbször fiatal embereken tapasztalható.

A pontozott vonal a here és borék kellő fekvését jelöli egészséges állapotban.

V. Tábla.

Az önfertőzés, a helybeli s általános gyengeségen és egyéb borzasztó következtésekön kívül, miket az

okvetlenül mága után huz,— közönségesen még szomorú bélyeget is üt az arcra és homlokra, mint az V. táblán láthatni. E sajátságos és visszataszító bélyeg, melly a régiektől, ha az a homlokon fordult elő, *Venus koszorújának* (*corona Veneris*) neveztetett, magánálló s száraz alapu pattanáskákból származik, mellyek gyakran összefolyván, evesedésbe átmennek, s ha behegednek, rut és állandó jegyet hagynak hátra. E pattanások kisebb nagyobb mértékben fájdalmasak, s nem ritkán nagy kellemetlenségek forrása szoktak lenni; nehezen gyógyíthatók, s igen könnyen kiújulnak ismét, úgy hogy ha már egyszer kiütöttek, s az önfertőzés tovább gyakoroltatik, az arc és homlok ritkán menekül meg tőlük, habár aztán felhagy is a beteg az önfertőzéssel.

Némellyek olyan testalkottal bírnak, hogy ha különben az önfertőzést nem igen sűrűn gyakorolták, ez ocsmány szokás ártalmainak jobban ellent-állhatnak, mint mások. De kisebb nagyobb mértékben bárkinél is beköszöntenek a következő jelenségek: borék-petyhüdség, a nemzőtehetség tetemes csökkenése, emésztési gyengeség, fájdalom az izmokban, általános gyengeség, s ideges ingerlékenység. Bőrkütegek az arczon és homlokon szinte nem valami ritkaság, de a kábaság kifejezését csak azokon lehet észrevenni, kiknél a baj már nagyobb fokra hágott. Jóllehet a bőrküteg, a természet-től az önfertőzést gyakorlók jellemzésére rendelt bélyeg gyanánt, körülbelől közönséges következménye szokott lenni az önfertőzés bűnének: azt azonban mégsem lehet mindenesetben a test megrögzött betegsége jeleül tekinteni. Sokaknál mindjárt eleinte tapasztalhatni efféle

6 Tib.

1. Tib.

2. Tib.

3. Tib.

E

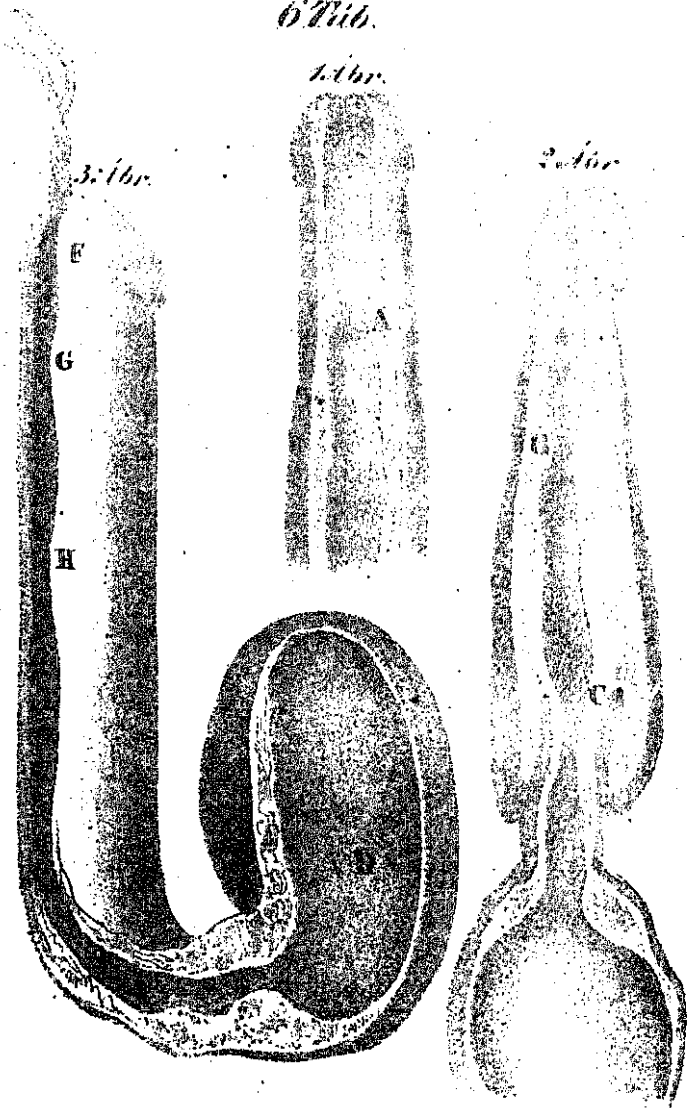
G

H

A

B

C

bőrküteget, midőn az önfertőzés szomorú következtéseit még el lehet háritani; másoknál ellenben, sok ideig üzött önfertőzés után tit ki, midőn aztán igen makacs szokott lenni, jeleül: hogy az egész testalkat megváltozott. Néha illy bőrküteg a bujakór másodlagos jelensége. —

VI. Tábla.

Ezen az ábrák a hugycső szűküléseit adják elő, melly betegségben a hugycső, a belfölszin megvastagodása miatt némelly helyeken annyira megszűkül, hogy a beteg csak nagynehezen s fájdalmak közt vizelhet. Egyébiránt kétféle szűkülése van a hugycsőnek, t. i. ideiglenes vagy is görcsös, és állandó. Amaz heves gyuladástól származik, s néha elég sokáig tart, s ekkor szintolylan fájdalmat okoz, mint a másik.

Bármilly nemű legyen a szűkülés, a hugy kiürítését mindig gátolja, s ha a betegség idején szorgalmasan nem orvosoltatik, a vizhólyag és hudeső elpusztulását vonja maga után. A hudeső szűkülését megelőző jelenség: a hugy kiürítésének fokenkénti nehezülése, minek következtében a hugy sohasem ürítettik ki egészen, hanem a vizhólyagban mindig marad valami hátra. A hudeső-szűkülés oka s forrása leginkább az önfertőzés, nemi ösztön túlságos élvezete, idült takár, ugy nem különben a tisztatlanság és forró égövi hőség behatása szokott lenni.

1) Ábra a hudeső közép részének szűkülését mutatja. A szűkülés A. betűvel van jelölve.

2) Ábra. Mony és hudhólyag felnyitva; két szűkülést, B. és C. láthatni.

3) Ábra. A hudeső és hólyag oldalrészei három szűküléssel.

D. A hudhólyag.

E. Mony.

F. Makk.

G. H. és I. Három szűkülés kétágu vizellet-ivvel, mint az e betegségben közönségesen mutatkozik.

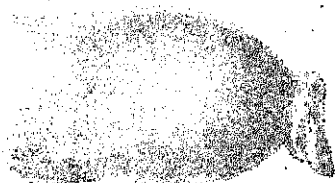
VII. Tábla.

Helybeli bujakóros bajokat állit elő, mellyek tisztátlan nőkkel tett közösülésből származnak. E nyavalyák kétfélék: a szelidebb természetűek a hugycsővet támadják meg, a hugycső meggyulad, s folyvást sárgás nedvesség folyik belőle, néha nem veszélyes fekélyek is mutatkoznak; a valóságos bujakór- fekélyektől támadt nyavalyák csakhamar kitüntetik magukat a monyon végbevitt pusztítások által.

1) Ábra. Egy neme a takárnak (kankó), midőn a makk meg levén gyuladva, az előbőrt (monymakktyút) nem lehet hátra huzni; a makk és előbőr ezen állapotát makktyú-szornak (Phymosis) nevezik.

2) Ábra. Ugyanazon baj más alakban. Az előbőr a monymakki koszorú megett hátrahúzódván, a makk gyuladt állapota miatt nem lehet előre tolni; e baj makknyak-szornak (Paraphymosis) nevezetik, s még sokkal veszélyesebb az elsőnél.

1. Abr.

7. Abr.

2. Abr.

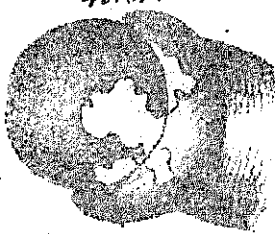
5. Abr.

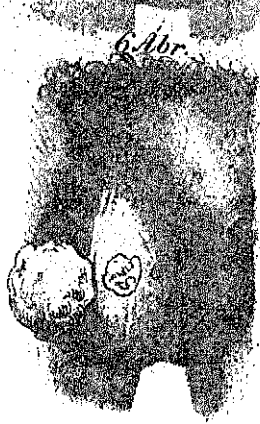
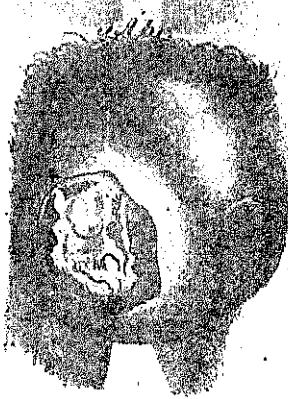
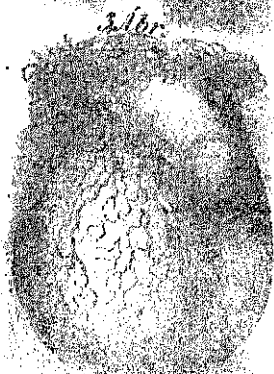

3. Abr.

4. Abr.

3) Ábra. Bujakóros fekélyt ábrázol. Ismertetőjelei: duzzadt szélek, sima fenék, sárgás vagy moeskos szín, gyakran takár kíséretében jelenik meg, de magányosan is sokszor előfordul. E baj orvoslására, mely különben a legnagyobb figyelmet igényli, a higany (Hydrargyrum) alkalmazása teljességgel nem szükséges. A nemi részek különféle betegségeinek helyes felismerése körül uralkodó tudatlanság, s a higany használatával olykor történni szokott visszaélés, már nem egyszer a legborzasztóbb eredmények szülőoka volt.

4) Ábra. A fenés fekély vagy is chancre képe. Ismertető jelei: egyenes puha fenék, szaggyatott lapos szélek. E fekély sebesebben terjed az előbbinél; az ev benne hamuszínű (szürkés).

5) Ábra. Más példája a bujakóros fekélynak, mely külön sajátosságánál fogva, a lágyéknirigyeket támadja meg. E neme a bujakórnak leginkább a mirigyrendszerre irányozza pusztítását, legtöbbnyire görvélykóros egyéneket lep meg, s hasonló fekélyeket támaszt a nyak, arcz sat. mirigyekben, mint ezt a X-dik táblán a 2-dik ábra mutatja.

VIII. Tábla.

A here bujakóros fekélyei.

1) Ábra. A külső borék elpusztulása fene által; harmadlagos bujakóri tázulása a boréknak, fekélyt képző tályoggal a herében.

2) Ábra. Gyűrűalakú feldudorodása a bőrnek, s hólyagos bőrküteg, másodlagos bujakór következtében a monyon, borékon, és szomszéd részeken.

3) Ábra. Hererák (sarcocele), a herék előrejárt bujakóros gyulladás következtében megdagadnak, kitágulnak. A mellékhere többnyire keményebb szokott lenni a here többi részénél. E baj általában bujakór által származik, s lehet rajta segíteni, helyes gyógyszerekkel, mellyek a bajnak forrásul szolgált belső nyavalyákat elhárítják.

4) Ábra. A mony bujakóros fekélyei, bőrküteg kíséretében a borékon és czombon.

5) Ábra. Kásás daganat, a herének idült evesedése következtében.

6) Ábra. A rákfene egy s ugyanazon borékon, mindjárt kezdetben, magasb fokon, s fekélylyó változásánál.

A. Egy kis ey-csomó; B. nagyobb ey-csomó; C. felevett szélű fekély.

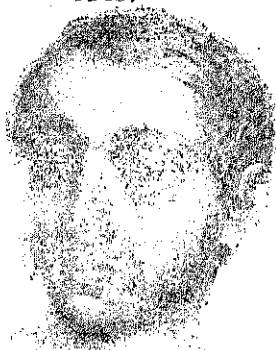
IX. Tábla.

Bujakóros küteg, különböző időszakban, a háton és karon, melly kiduzzadt foltokból és varas hólyagokból áll. A varas pontokat a felbőr körös-körül veszi, melly az odatódult rossz nedvek által fel van puffadva. Ezen kívül a varaspontok körül még egy —gyuladástól vernyeges kört is láthatni. Helyenkint fekélyek is mutatkoznak, különösen a hónalj alatt, és az arczon, a szájszögletnél, közel a foghushoz (ínyhez).

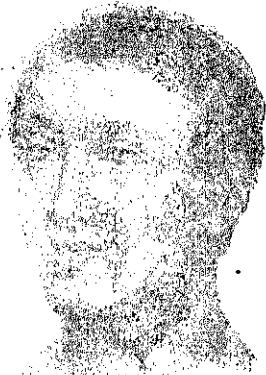
9766

1. Abr.

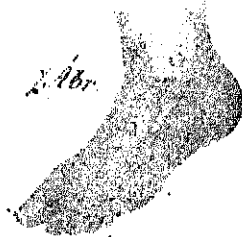
2. Abr.

3. Abr.

4. Abr.

5. Abr.

6. Abr.

7. Abr.

Haa bujakór a testet már annyira feldulta, hogy efféle jelenségek mutatkoznak, úgy a beteg, ha nő, e rossz nyavalyát feleségébe, sőt legtöbb esetben gyermekeibe is átolthatja. E kütegek igen veszélyesek, mert másodlagos jelenségek, következőleg jelei annak, hogy az eredeti betegség nem gyógyítatott ki tökéletesen; a beteg látszólag visszakaphatta ugyan egészségét, valósággal azonban még folyvást benlétezik ereiben a mérreg; csirája gyanánt egy későbbi, sokkal súlyosabb nyavalyának. Az olyannak, ki bujakóros bajban szenvedett, mindig csak bizonyos idő múlva kellene, a szerint, a mint felgyógyulása történt—megházasodni, és sohasem előbb, míg e betegségek gyógyításában tapasztalt orvostól meg nem kérdezi, valljon tökéletesen kigyógyult-e már? A X. táblán az 5) ábra mutatja rettenetes következését e nyavalyák átoltásának a gyermekekbe.

X. Tábla.

Másodlagos bujakór példái, melyek helybeli bajok gyanánt ütnek ki. E veszélyes kóralak gyakran előfordul, ha az eredeti baj gyorsan elnyomatott; ezzel egyszerre igen ritkán mutatkoznak, hanem legtöbbször csak hosszabb idő után ütnek ki, midőn a beteg eredeti bajából már tökéletesen kigyógyultnak hitte magát. E nyavalyák akkor támadnak, ha a bujakóros mérreg a szervezetbe (Organismusba) behatott, s a test bármely részén kiüthetnek, mert a bujakóros ragálytól az egész vértömeg meg van mérgezve. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a higany

helytelen és tulságos alkalmazása által hasonló pusztítások idéztethetnek elő.

1) Ábra. Ollyan gyuladást mutat, mely a takár jelenségeivel külekezik, és a szem genyedését, mely a takár hirtelen elnyomása következtében ütött ki. E jelenséget gyakran tapasztalhatni. Sokszor származik e baj onnan is, hogy a beteg, a huycsó nyílását érintvén, a nélkül hogy előbb megmosakodnék, ujjait a szemeihez viszi. Voltak reá példák, hogy illy vigyázatlanságból tökéletes vakság következett.

3) Ábra. Pikkelyes kúteg példája az arczon, mely később az egész testen elterjed. E baj másodlagos jelensége a valóságos bujakórnak, s igen nehozen gyógyítható; olykor még a test alrészzeit sem kiméli.

4) Ábra. Szomoru képe azon rettenetes dúlásoknak, melyeket az oktalantul rendelt biganynyal való visszaélés, a bujakóros méreggel egyesülve, előidézni szokott. Idézett ábrán az orresontok egészen elpusztítvák, s a szomszéd részek szinte pusztulófélben vannak.

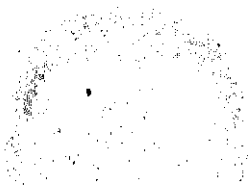
5) Ábra. Másik példája az ifjukori kihágások és helytelen orvoslás szomoru következéseinek. Az ábra egy gyermeket állít elő, kinek atyja, mielőtt megházasodott, nem gyógyult ki a bujakórból egészen. Ha azon körülményt figyelembe vesszük, hogy e nyavalya másodlagos alakjában sokszor olly hosszas ideig lappang az atya testében, mielőtt kiüt, s hogy ekkép az atyáról a gyermekekre átszáll, meg kell vallanunk, miszerint a legnagyobb polgári bűnbe esik az ollyan, ki nőszülése előtt magát tökéletesen ki nem gyógyíttatja.

6) Ábra. Bujakóros bőrkütegek a kézen.

11. Feb.

1. Apr.

2. Apr.

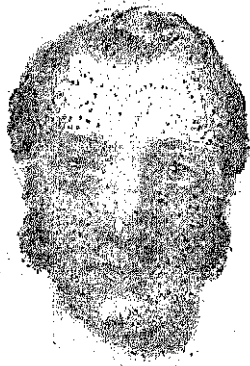
3. Apr.

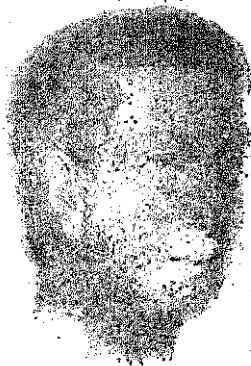
4. Apr.

5. Apr.

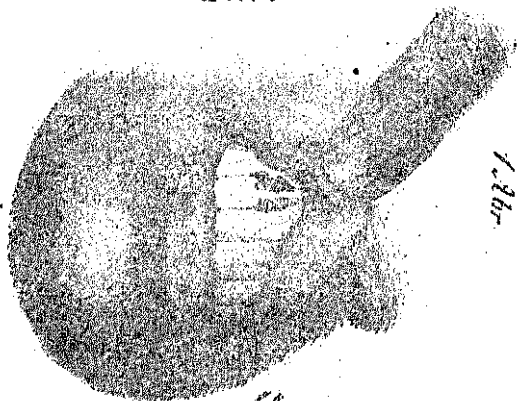
6. Apr.

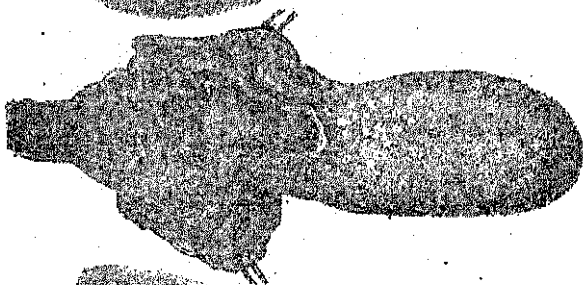
7. Apr.

1. Abr.

2. Abr.

3. Abr.

7) Ábra. Bujakóros jellemű fekélyképződés a láb nagyujján, s bőrkütegek a lábon.

XI. Tábla.

1) Ábra. Másodlagos eredetű bujakóros gümösküteg a homlokon; lassan támad.

2) Ábra. Példa a pikkelyes gümő osztályából; másodlagos jelenség gyanánt fordul elő. Lassan szokott terjedni.

3) Ábra. Hólyagos, pikkelyes küteg, nagy hajlammal fekély-képződésre. Egy része bevaradzott; az orr felé nyíltak, s belül genyeznek.

4) Ábra. Barna foltok az állkapczán és orrczimán, az arcz többi részén szabálytalanul vagy körben elterjedve; ismertető jelei a korábbi bujakóros-gümöskütegeknek.

5) Ábra. Hólyagos bőrküteg gyűrűalakban. A bal szem, bujakór következtében támadt szivárványhártyalobban szenved.

6) Ábra. Bujakóros sömör-küteg. Ez esetben a bőr nyavalyája a monyon támadt chancre vagy bujafekély következése.

7) Ábra. Bujakóros eredetű gümösküteg.

XII. Tábla.

1) Ábra. A higany túlságos használata által okozott elpusztulása a foghusnak: a fogak inognak s kihullanak. A higany ártalmairól, ha azzal visszaélnék,

sokat lehetne mondani. Nemcsak a fogak elromlanak tőle, hanem az egész test, és sajátlagos kínos fájdalmak idéztetnek elő általa.

2) Ábra. A nyelv, a bujakór következtében, összehúzódva. Orr-rákfene. A bujakór dulásai e részeken olly rettentők, hogy a ki látja, borzalommal telik el. Ilylenek élete valóságos nyomor, s közönségesen irtóztató módon mulnak ki.

3) Ábra. A szájpadiás elpusztulása bujakór által. E nyavalya kínos következései feltűnők azon szerencsétleneknél, kik annak áldozatai lettek. A beszéd és nyelés alatt annyi nehézségeknek vannak kitéve, hogy létök nem egyéb a szenvedésnek hosszú lánczolatánál.

Első Fejezet.

Érzékiség, s annak befolyása a szellemre és testre.

Alig van tanulmány, melly vonzóbb és hasznosabb volna, mint azon csodálatraméltó kölcsönös hatásoké, mellyek az emberi test minden egyes létegenek (szerv, organum) alkata, és azok természeti működéseik közt léteznek. E kölcsönös hatások olly közvetlen befolyással vannak jólétünkre s édes mieink egész szerencséjére, hogy az emberi szervezetet (organismust) közelebb-ről megismerni, szintolly szükséges, mint fontos.

E megjegyzés egész kiterjedésében a szervezet minden egyes részeire vonatkozik, mire nézve valósággal elmondhatni, hogy ha a rendetlen életmód következései nem állanak be rögtön, azok később annál sajnosabban köszöntenek be, minél továbbra halad kiütésük. Ha a gyomor megterheltetett, vagy emészthetlen, csipős anyagok által felizgattaték, ezek kiürítése alólról vagy felülről, természetes és rögtöni könnyebbülést idéz elő, s a gyomrot és beleket megszabadítja a terhelő anyagoktól. A szervezet azonnal visszakapja rendes erélyességét, s a működések összhangzata ismét helyre áll. Ha efféle megterhelések vagy tulizgatások nem fordulnak elő gyakran, úgy a test általános állapota nem szenved. A gyomor nem tűrheti, mint egyéb szervek

(organa), az étkekkeli visszaélést, mert tehetséggel bir, a neki ártalmas mennyiségű és minőségű eledeleket azonnal kivetni. De egészen más viszonyra akadunk, ha az emésztésszerveket (organa digestionis) az ivarrendszerrel (nemzűrészek, organa genitalia) összehasonlítjuk; mert a kölcsönös viszhatás, melly a szellem és e testrészek közt létezik, olly benső s egyszersmind titokteljes; a könnyűség, mellyel a nemzőképesség szervei, beteges vagy ingerült képzelőtehetség mellett, az érzéki ösztön által eszközölt benyomásnak engedelmeskednek, olly nagy: hogy e befolyás alatt az elgyengült, lankadt, kimerült természet, melly erejének visszaszerzésére időt és nyugalmat kíván, szakadatlanul az ondónak, az emberi test legnemesb nedvének, elválasztására s fecsérlésére nógattatik.

Sok esetben természetszerű módon történik e mértéken tuli elválasztás, s a baj, melly innen származik, a beteg erejéhez képest fejlődik ki; de néha e tulságos ondó-pazarlás olly borzasztó s természetellenes jellemet ölt, hogy lehetetlen meghatározni, milly fokra hághat annak ártalmas befolyása a szellemi és erkölcsi tehetségekre nézve. Figyelemreméltó tény az, miszerint a tulhajtott érzéki ösztön szerencsétlen áldozatai, különösen pedig azon egyének, kik az önfertőzés rabjaivá aljasultak, (melly rut szokás nagyobb és gyakoribb ondó-pazarlást idéz elő, mint a természetszerű közösülés), — kitünőleg hajlandók az örültségre, vagy legalább az ilyenek elméleti tehetsége idő előtt meggyengül. Ezen állítás erősítésére több orvosi tekintélyt hozhatunk fel bizonyságul, különösen

dr. Armstrong, londoni tanárra hivatkozhatunk, ki egyik jeles művében következőleg nyilatkozik: „A bujaságban elkövetett kihágások, s az önfertőzés bűne örültségre és elmekórokra vezet, mert az idegrendszer tulságosan kimerítik, a szív mozgását rendkívül gyorsítják, az agyvelőt és gerinczagyat gyengítik, s ekkép az elmét zavarják.“

Dr. Giraudeau de Saint-Gervais, egy hires francia orvos, ezeket mondja: „Valamennyi tébolyda (örültek háza) számos példáját mutathatja fel a szokássá vált önfertőzés borzasztó következményeinek. E baj azon mértékben növekszik, a mint az értelem valakinél fogy s megszűnik jogait gyakorolni; e pusztító hajlam elvégre meggyökerezik annyira, hogy féktelenségét többé zabolázni nem lehet.“ Pinel, a párisi Bicêtre-féle tébolyda igazgató orvosa szerint, e betegség gyakran tökéletes örültséggel végződik, néha gyógyíthatlan rasztkórral vagy teljes elsenyvedéssel.

Az érzékiség szomorú következéseihez tartoznak azon nyavalyák is, mellyek ragály által támadnak, s részint kínos fájdalomnak kíséretében és a működések felbomlásával lépnek elő, részint helybeli desorganisatio gyanánt jelennek meg, sokszor évek elfolyása után. A takár mérges anyaga közönségesen csak ideiglenes gyuladására mutat a húgycső belső nyákhártyájának, melly a vízholdyaghoz vezet, s habár sokszor igen fájdalmas, helyes orvoslás által mégis el lehet hárítani, s a nemzórészekben nem hagy maga után nyomot. Némmelgykor azonban igen komoly szint ölt magára e gyuladás, sokkal hevesebb fájdalmat okoz, s a húgycső fi-

nom nyákhártyájának megvastagodását lehet észrevenni, mely aztán állandóan megmarad s gyakran gyógyíthatlan bajt, az úgynevezett húgycső-szűkülést idézi elő. Ez esetben a test működései teljesen megváltoznak; a húgycső bedugulása, a húgyhólyag megpattanása következtében, nem egyszer a beteg halálát vonja maga után; a kíno, melyeket a húgy kiürítése végett alkalmazni szükséges kutasz vagy hudesap gyakori bevezetése okoz, csak részót teszik a szörnyű szenvedéseknek, mikkel a kicsapongások emagukat büntetik. A tehetetlenség, a házaselet köteleességeinek nem teljesíthetése, az e miatti szégyen, s egy szeretett nő irányában támadt fájdalom, mind szomorú következményei e szerencsétlen bajnak.

Mióta a bujakór e földön meghonosodott, nyavalyák és szenvedések ostorozzák az emberi nemet; s ha annak véstteljes természetére és borzasztóan gyors terjedésére gondolunk, minden emberbarát keblének fájdalommal kell eltelni. E pusztító mérég nemcsak saját létünkre befolyik, hanem még a jövő nemzedékre is kihat; a házi élet édes örömeit megkeseríti, a férjet a nőtől elidegeníti, a szülők szeretetét gyermekeiktől elrabolja, a házi békét tökéletesen feldulja, s a nő jóakaratu lelkében, ki férje mult életét örömet feledné, mindig hagy hátra valami keserű emléket. A férfi erejét tönkre teszi, testét undok fckélyekkel borítja el, csontjait felémészti, szóval az „isten képmásának“ főrfias szépségét eltorzítja. Erős és csengő hangja orron keresztül ejtett rikogássá változik, mely az emberi méltóságnak csak szégyenére válik. Illyenek a bujakór pusztí-

tásának iszonyatos emlékjelei. Az általa meglepett ember folytonos nyomor közt tengeti e szép földön életét, s reá nézve az öntudat fájdalma annál súlyosabb, hogy saját bukásának nagyságán még elmélkedhetik is. A bujakór az emberi nemet már csirájában megmérgezi, s fulánkját ivadékról ivadékra terjeszti; a társas életet arra kárhoztatja, hogy a gyöngéd és erényes anya, gyöngge testalkatu beteges magzatot szoritson karjai közé szerelme első zálogául is. — Valóban borzasztók e tü-nemények, s mennyi szemrehányásokat tehet enmagá-nak az atya, ki ártatlan gyermekeit ugyanazon undok nyavalyákban látja szenvedni, melyeket ő magának kicsapongásai által szerzett.

A bujaság lángja, ha valakiben feltámadt, elpusz-títja a csontokban a velőt, a szemekben a tüzet, a szív-ben a bátorságot és önbizalmat, a magaviseletben az őszinteséget és nyíltságot, s már nem egyet kétségbe ejtett. Igen is láthatólag boszulja meg enmagát rab-szolgaín; a lankadt szemek, minden tűz nélkül, ide s tova tébolyognak vadul, mint egy. elítélt gonosztevőé. A tagok ügyessége, az egész test élénksége eltűnik, úgy nem különben a vidor kedvet s foglalkozási haj-lamot is lomhaság és komorság váltja fel. A szív, melly erőteljes állapotban annyi vágygyal és remény-nyel dobog a szép jövő elibe, a testi élvezekbe merült hős keblében lassan ver, hevülni nem bír semmiért, s érzé-ketlenül marad minden iránt, vagy legfeljebb kínos ag-godalom tölti el, hogy majd a leélt gyönyörnapokra szo-moru órák is következhetnek. S lassankint előállanak az ifjúkor virágai, idő előtt elhervasztó nyavalyák. Min-

den szép, nagy és nemes iránt kiálszik a hajlam, s a kötelesség érzete a bujaság békái közt elnémul. A csáboknak ellentállani többé nem lehet, s a süllyedő minden intést örömet követ a bűn felé. Szerencsés, ki még fele útján megáll, s az átfutott bűnpályára visszapillant: az elkövetett gyalázatos kicsapongások emlékére talán jobb érzés szállja meg keblét, és megtér, mielőtt még nem késő.

Ki ne látott volna már olyan fiatal embert, ki életének tavaszán siralmas állapotban elhervadt? Így meghalni, így lépni sirba, semmi egyéb emléket nem hagyva maga után, mint sajnálattal vegyes undort és megvetést, mely az életben maradt barátok keblét akaratlannul is eltölti; nem gyalázatos halál-e az ilyen? Ezek szomorú, de élethű rajzai a testi élvezekben kicsapongó könnyelműségnek. Szerencsének tartanánk részünkre, ha általok némelly fiatal a bűn ösvényéről visszariaszthatnánk, mellyen reájok sem várhat szebb jövő. Szerfölött szükséges az érzéki ösztön következményeinek fontosságát kiemelni; varázs ingerének nagy része, melyet az emberre gyakorol, e rejtett ok lényegének nem ismeréséből származik, mely titkon gerjed fel bennünk, s mérges kígyó gyanánt erőszki ki fulánkját. Sir Astley Cooper mondja: „Ha ezen undok nyavalyák bármellyikét, mint a kicsapongó élet borzasztó követkevéseinek képét, a szószékről előadni lehetne, a hallgatók lelkét kétségkívül olyan megilletődés fogná el, millyet akármilly megrázó hitszónoklat sem volna képes gerjeszteni. A bujakórban nyavalygók élete öröm nélkül többnyire kínok közt hervad el, s azok száma helytelen

orvoslás, és a gyógyszerek oktalan alkalmazása által még tetemesen szaporodik.“

A gyógytudomány gyermekkorában a legjobb orvoslás is mindig csak tapasztalati volt, s habár el kell ismernünk, hogy az igazság csarnokába mindedig sem juthattunk be: de annyit még is állíthatunk, miszerint a hajdan csalhatlanoknak vélt nevetséges gyógyszerek hasztalansága, mainap már napfényre derítettek. Ha van valami, mit valósággal becsülnünk kell, úgy azon természetbuvárok érdemlik meg teljes mértékben hálaikat, kik az elfogulatlan értelem fáklyája mellett, a természet nagy könyvében, szellemük egész erejével törekszenek olly titkok leleplezésére, mellyekben számtalan bajok és nyavalyák alapokai rejlenek.

Tudva levő dolog az, hogy a bujakór következtében történt legtöbb halálozásokat, főleg helytelen orvoslás, rossz ápolás, és különösen azon hathatós gyógyszerekkel visszaélés siettette, mellyeket sokan saját belátásuk szerint magok használtak, vétkes szőgyenből nem bizván bajuk orvoslását ollyan férfiakra, kik életüket e betegségek alapos felismerésére szentelték. Holott annál semmisem lehet világosabb, (noha ez állítást sokan tagadják,) hogy a gyógytan egyes ágára öszpontosított tanulmánynak éppen úgy kedvező eredményekre kell vezetni, mint az emberi tudomány bármelly más ágában, hol a tanulást és szorgalmat okosan felosztják. Ha a gyógytan külön ágainak mivelése, magas feladatuk megoldására buzgón törekvő orvosok által gyámolittatik, ez uton kétségkívül számos jótékony gyógyszer felfedezésére juthatunk mielőbb; s éppen ez okból tűzék ki évek

óta e könyv szerzői tanulmányuk különös tárgyaul a nemzörészek betegségeit, hogy az ezek gyógyítása körül eddigelé uralkodott káros bizonytalanságot lehetőleg száműzzék.

Különös, hogy —nem tekintve a bujakór által okozott pusztításokat, egyetlen nemo sincs az érzéki visszaélésnek, melly az elkövetett kihágásnak világos jelét maga után nem hagyná. Ne gondoljuk, hogy azon, ki az érzékiség karja közé veté magát, s azt önfertőzés által elégit ki: mondom ne gondoljuk, hogy a bűnt, melyet űz, rajta megismerni ne lehetne. Arczán hordja világos bélyegét: levert, kifejezés nélküli tekintete, halványsága, lankadt szemei, egész testállása, s azon zavar, melly egy erényes hölgy mellett rajta észrevehető, mind tanusítják, hogy a titkos bűnnek adta magát. Előpéldája ama közmondásnak: hogy semmi sem marad titokban.

Utazók beszélnek, hogy a strucz-madár, ha üldöztetik, fejét a homokba rejti, azt híven, hogy ekképp roppant testét sem látják meg. Minthogy ő nem lát, azt gondolja, őtet sem látják. Kevés esze van a szegénynek. Épen így gyengíti el az érzéki gyönyör élvezete az emberi elmét elannyira, hogy a szóban forgó bűn áldozatai nem pirulnak gyalázatos hajlamukat isten előtt kielégíteni, midőn szégyenlik magukat, ha egy gyermek vagy bármilly alávaló teremtes észreveszi őket. Szörnyű megsebzés az emberi természet legnemesb érzésének! Milly oktalan vakságban kell lenni annak, ki a férfias öröm érzelmét feldulja, s e világtól elrabolja azon szelid tartozást, mellyre a teremtes az embert kö-

telezél „NövekedjeteK és szaporodjatok,“ — ez a természet törvénye, s az, ki e törvény alól kivonja magát, idő előtt meghal, gyarlósága következtében.

Midőn Cranmer püspök a máglyán állva, a lángok martaléka lőn, kinyujtá jobb kezét, mellyel visszahívását aláírta, kiáltván: Oh, e méltatlan kéz! Ha az érzéki gyönyör rabjának az igazság világa felnyitja szemét, s hasonlókép szól enmagához, akkor még talán nem lesz késő, örült érzéki hajlamának ártalmait megátolni. E bűn önkénytes rabja idő előtt megöregszik; örömei csak látszatosak, életpályáján mindenféle nyomor felmerül, tövisek teremnek rajta, s gyorsan a sirhoz ér. Minthogy elpusztulásának oka enmagában rejlik, élete szomorúan végződik, kétségbeesés és lelki furdaságok közt. Vannak emberek, kiknél az érzelem forrása annyira eltompult, minden tevékenység és boldogság annyira megsemmisült, hogy az élet nekik nem egyéb elviselhetlen tehernél; bennök nem él rokonszenv embertársaik iránt: nem elég, hogy boldogtalan rabjai egy gyalázatos szenvedélynek, hanem még azon szerencsétlenségök is van, hogy tökéletes elaljasodásukat belátják, s a veszélyes ösztönnek még sem állhatnak ellen. E szerencsétlenek, kora és gyakori ondópazarlás által, kimerítik azon edényeket, mellyekben az élet ereje rejlik, s már létük tavaszán az aggkor tökéletes képetül szolgálnak.

Azoknak akarunk segítyt nyújtani, kiket — még mielőtt a bűn és agyógyithatlan tehetetlenség örvényébe egészen besodortattak, — ez erkölcsi haláltól meg lehet menteni; mert soknak kiépüléséhez van még remény.

Azoknak, kik reánk hallgatnak, egy módot ajánlunk, miként szabadulhassanak meg a gonosztól, melly rajtok uralkodik, s az érzékiségből eredő szomorú következtől. Annak, kiben az értelem isteni világa még egészen ki nem aludt, a szegény rabszolgának, ki az érzéki mámorból még kijózanodni törekszik, tanácsot mondunk, miként állíthatja helyre roncsolt egészségét, s miként élvezheti még a házi boldogság gyönyöreit.

Vannak esetek, midőn a nemzórészek túlságos izgatottsága az agyat és tüdőket annyira elgyengíti, s a test annyira elsenyved, hogy a baj görvélyes tüdővészhez tökéletesen hasonlít, s ha a betegség valódi oka fel nem fedeztetik, minden orvosi ügyekezett hajótörést szenved.

A gyakori vérvesztés, habár csekély mennyiségben is, kétségkívül legbiztosb forrása az életető gyengesének; de a vérből képzett, s olly sajátságosan készített ondó elvesztegetése még sokkal gyorsabb, károsabb és közvetlenebb befolyást gyakorol az idegrendszerre. Az ondóvesztegetése által okozott gyengeség sokkal jelentékenyebb, mint akármilyen más, s annál súlyosabb, mint-hogy a nedv elválasztása egyenesen az aggyal áll összeköttetésben. Az érzékiség szerencsétlen martaléka sirba száll, köhögés és sorvasztó láz által kimerülten, s halálának oka a legtöbb esetben, megbocsáthatlan gondatlansággal tüdő- és szív-betegségeknek tulajdonítatik, holott ha a baj valódi okát az orvos ismeri más szerekekkel s jobb eredménnyel gyógyíthatta volna. Szint olly meglepő, mint sajnálatos körülmény az, hogy azon férfiak, kikre a köz-egészség ügye bízva van, az érzéki-

séget, mint legtöbb betegség okát, nem eléggé méltányolják.

Néha a házi orvosnak legjobb akarata mellett sem sikerül a betegről szenvedésének eredeti okát kivenni, olykor azonban ezen ok kifürkészése egyedül az orvos tudatlanságán vagy közönbösségén mulik. Egyébiránt sokszor a társadalmi és orvosgyakorlati szokások nem igen engedik meg az efféle fűrkezéseket; azon félelem, hogy alaptalan gyanut gerjeszt, az illy kérdésekből származható következmények gyakran befolyással lehetnek az orvosra, s arra bírhatják, hogy a tárgyról tökéletesen hallgasson.

E figyelmetlenség természetes és elkerülhetlen eredménye aztán, hogy a beteg, az orvos belátásában bízva, sok esetben olly gyógymód alá kerül, melly a bajt csak növeli. Gyakran fordulnak elő esetek mind a két nemnél, midőn lomhaság, kedvetlenség munkára és vigalomra, folytonos fejfájás, tagszaggyatások, száraz köhögés, és még több mindenféle bajok, mellyek a rossz emésztéstől származva a rasztkórral járnak,— az orvos által a betegség okai gyanánt tekintetnek.

Hány orvos van, ki méltóságán alul tartja, betegétől az érzelki ösztönneli visszaélésből eredt bajok iránt felvilágosítást kérni, s a betegnek, ha feje fáj, olyan szert rendel, melly agybetegség ellen való. Így a már különben is felette elgyengült idegzetű beteg, ártalmas gyógymód alá kerül, s azon veszélynek tétetik ki, hogy a közönséges gyógyszer befolyása alatt életerejének még fenlevő csekély maradványát is tökéletesen elveszti.

Innen látni lehet, mily szükséges, hogy az okos orvos kellőkép kipuhatolván a beteg viszonyait, figyelmét főleg azon betegségekre fordítsa, mellyek részint a nemzórészek (ivar-rendszer) öröltetett izgatottságából származnak, részint kicsapongó életmód következményei, mellyek elhanyagoltatván, a test tökéletes felbomlását idézik elő.

Bármily lángeszű legyen is az okleveles orvos, s legyen bár még olly híres különféle nyavalyák gyógyításában, — a sír nem egy tévedését fedi el, melly a sorvadás némelly jelenségeinek fel nem ismeréséből eredt, s csalódásában azokat gyakran az éghajlatnak tulajdonítja. Jó hirneve nem szenved általa, mert botlását a sír elfedi, mint sok más egyebet.

Minden jóakaratu ember figyelmét ezen észrevételekre szeretnénk fordítani, s meggyőzni őket az iránt, hogy e betegségeknek csak tüzetes tanulmánya által lehet egyedül, a rájuk fordított gondot teljes sikerrel megkoronázni. Az orvosnak birni kell azon finom tapintattal, minél fogva először a beteg bizalmát, aztán vallomását nyerje ki; gyarlóságai iránt rokonszenvet kell mutatni, s általában az emberi szív mély ismereténél fogva, a büzös kihágások szelíden érintessenek.

Szerencsétlenségre mindig némi megvetés uralkodott a gyógytan ezen ága iránt, holott a nők és gyermekek, sőt egyes testrészek, mint fog, szem, fül sat. betegségei, tüzetes tanulmányaivá váltak sok jeles férfinak, kik ez által hírt s kincseket szereztek maguknak.

E könyv szerzői érdemnek tekintik, dacolni az előítélettel, s meg vannak győződve, hogy midőn egész figyelmöket a gyógytan ezen ágának szentelik, jót cselekszenek, s hasztalan munkát semmi esetre sem tesznek. Az örvényből kimentettnek háladatos pillanatában, törekvésünk dicsőségét fogjuk tekinteni, kinek arczán az előbbi halványságot a helyre állt egészség rózsája váltja fel. E siker lesz büszkeségünk, s némelly tudatlan, roszakaratuak felett annyira föltülemelkedve érzendjük magunkat, hogy gúnyos bírálatokat megvet-hessük.

Második Fejezet.

Gyakorlati észrevételek a mindkét nemű ivarszervek (nemzőrészek) sebészi boncz- és élettanáról, azok használata-, alkata- s elválasztásaikról.

Bennünk rejlik a természeti vágy: teljesíteni a teremő azon végzőlját, mellynél fogva az emberi nem fenállása biztosítatik. E vágy egy nemes indulatból látszik fakadni, t. i. a teremő-erő azon természetes és valódi érzetéből, melly bennünket engedelmeskedni ösztönöz. E hajlam vezet bennünket azon módok kipuhatólására, mellyek annak kielégítését gátló némelly visszaélések elhárítására képesek. A nemzési tehetetlenség, az ember méltóságát igazán lealacsonyítja. A nemi részek betegségei tehát, a legkomolyabb figyelmet érdemlik meg, akár azon szempontból tekintsük azokat, hogy általok a szaporodás átalában szenved, akár pedig, hogy azok az egyesek egészségét vagy boldogságát megrontják. A nemzés olly működés, mellynél fogva élő lények képződván, az emberi nem fenáll. Az tehát a szervezet (organismus) valamennyi működései közt legfontosabb a dolgok fentartó rendére nézve.

Az élő lények magasb osztályaiban, a nemzés csak akkor történhetik meg, ha a test tökéletes fejlettségre jutott. Ha az ezen időszak előtt történik, akkor a nemzett lények sem az egyéni önfentartásra, sem pedig a saját nemük ősképének szaporítására elégséges erőt nem kapnak, s az elfajulás megkezdődik. Olly lények, melyek csak lassan fejlődnek ki és sokáig élnek, életkoruk első és végső időszakában nemző-képességgel nem bírnak.

A nemzőrészek alkatának pontosabb és közelebbi ismerete elkerülhetlenül szükséges, hogy azon bajok természetét fel lehessen fogni, mellyek a nemzőrészekeli visszaélésből származnak. Ugy látszik, a teremőnek akkor, midőn az ondó-nedvet készítő és vezető szerveket olly rendkívül mesterségesen alkotá, azon szándéka volt, hogy az ember e szervek használatára a legnagyobb figyelmet fordítsa. E szervek sajátságos rokonszenvnél fogva minden bajukat közlik az agyvelővel, a gyomorral, az emésztésszervekkel, s az idegrendszerrel, ha gyakori ondó-kiömléseket okozó helybeli ingerlések által tulizgattatnak. A nemzőrészek egészséges állapota legnagyobb fontossággal bír a szellemi és testi erő fenntartására, s erre annál nagyobb befolyást gyakorol, minél nagyobb mennyiség térhet vissza a vérbe a herék által elválasztott nedvből. (Lásd az I. és II. táblát.) Ezen állítás valóságát bizonyítja azon körülmény, hogy ha az ondó-nedv a vérből visszakerül, a test izmosodik, ha ellenben igen gyakori kiürítések által elfecséreltetik, általános testgyengeség áll be.

Régóta elismert tény az, miszerint a test csak akkor éri el teljes kifejlettségét, hogyha a nemzőrészek

szinte tökéletesen kifejlődtek. E körülmény befolyása szervezetünkre olly rendkívüli, hogy azon korban, midőn az ember férfi-évekbe lép, rajta szerfölött nevezetes változás történik; növése szembetűnő, izmai és csontjai megedződnek, a légcső gyorsabban fejlődik, a gőg (larynx, Ádám almája) kidudorodik a nyakon, a mellkas kitágul, a szív és tüdők hatalmasabban működnek, ellenben a gyomor működése, s ezzel a táplálkozás csökken. Az ember egész lényében általános forrongás támad, bensőleg serényebb cselekvőség, külsőleg teljes átváltozás észrevehető rajta; a vér nagyobb élénkséget s tömörebb erőt nyer, s ez által a szervezet tartóssága szilárdul, a hang csengő és erőteljes lesz, a test minden rostjai tömöttebbek, az előbbi hajlamokat és foglalkozási kedvet más indulatok váltják fel, a szenvedélyek kifejlődnek, szóval: az ember testben és lélekben csak akkor válik teljes férfivá.

A férfikor beállásával jelentkező, s fent elősorolt változások azonban, mellyek a szervezet tökéletességére olly szükségesek, az egészség s élettartósságra nézve pedig olly fontosak, — mondom e változások ollyan fiatal embereknél, kik az ondő elválasztását idő előtti izgatások által siettetik, s a serdülés korában a testnek kifejlődésére még egészen nélkülözhetlen nedvet elpazarolják, vagy teljességgel elő sem fordulnak, vagy legalább nem azon renddel állanak be, melly elkerülhetlenül szükséges, hogy a megemberedés tökéletesen megtörténhessék.

Sok állat ezen életkorban egészen uj testrészeket nyer, péld. szarvakat sat., mellyek a kiherélteknél so-

hasem jönnek elő. Ez mutatja, milly hatalmas a nemzőrészek tehetségének befolyása és ereje. Ha valami e tényt igazolja, úgy teszi azt ama körülmény, miszerint a testet még a vérvesztés sem gyengíti annyira, mint az ondó gyakori vesztegetése. Semmi sem éleszti a szellemi vidorságot annyira, mint az ondó természetszerű kiömlesztése, de semmi sem is gyengíti és hangolja le jobban az embert, mint annak rendellenesen erőltetett elválasztása és gyakori vesztegetése.

Vessünk már most egy pillanatot a férfi-nemzőrészek bonczatani sajátságaira. Erre legegyszerűbb ut, a természet rendje által kijelölt, melly az elválasztó mirigyeket a vérből képzett élő-ondóval ellátta, s ennek elvesztésére csatornákat alkotott. Szükséges volt, hogy az ondó a magzat képződésére rendelt üregekbe biztosan eljusson; ezért van a férfi hugyescsőve, melly természetes nyílással bír, úgy alkotva, hogy az egy tágulható szövet közepette fusson keresztül, melly ha vérrel megtelik, kellő keménységet (merevenséget) kap, hogy a nő nemzőrészhöz nyomulhasson. — Az ondóhólyagesák görcsös összehúzódása által kiömlesztett férfi-mag színe szürkés, sűrű és ragadós, szaga sajátos és átható. Görcsöi vizsgálatok által sajátnemű ázalékférgecskéket fedeztek fel benne, az ugynevezett ondó-barcákat (spermatozoa). Most már azonban bizonyosnak tartják, hogy ezen állatkák a nemzésre semmi befolyással sincsenek.

Azon érzések, mellyek a mag kiömlését kísérik, szinte bizonyítják e nedv fontosságát, mert a többi, valamennyi kiürülések, kellemes érzés nélkül történnek;

de ezen órzés, ha a mag-kiömlés nem természetszerű inger által idéztetik elő, még növeli azon sajátságos görcsös vonaglást, melly a közösüléssel járni szokott, s a rcá következő ideiglenes levertséget folytonos ká b a s á g g á változtathatja. A magkiömlést követő bágyadtság világosan tanusítja, milly nagy veszteséget szenved a test, midőn tőle e nedv elvonatik; annak helyre pótlására a férfi minden ereje szükséges, s éltés egyéneknél, s olyanoknál, kik szív-bajokban szenvedtek, már többször rögtöni halál állott be, azon heves ingerültség következtében, mellyet a magkiömlés alatti érzés az idegrendszerben előidéző.

Morgagni, híres olasz orvos, egy hasonló esetet említ. Egy városi tanácsnok Schweiczban, ki meglehetősen éltés korában másodszor házasodott, azon pillanatban, midőn a közösülést végezni akarta, mindig kénytelen voltazzal felhagyni. S ez eset minden kísérletnél megújult. Számtalan kuruzslóhoz folyamodott, kik közül egyik, miután tőle már tömérdek gyógyszeret kapott, váltig biztatta, hogy most már nincs többé mitől tartania. Még egyszer meg kísérle tehát, de semmivel sem jobb sikerrel, mint azelőtt; minthogy azonban szándékát teljességgel el akarta érni: közösülés alatt hunyt el nője karjai közt. Szinte emlékszem egy hasonló esetre: egy fiatal ember, ki az önfertőzést megszokta, egyszer meglepetve tapasztalá, hogy minden élv-vágya mellett sem lehet morevenséget gerjeszteni; hasztalan iparkodása után hirtelen fej-fájást kapott, melly másnap reggel csaknem örültségig fejlett ki. Heyles és gondos ápolás által visszanyerte erejét, sőt az-

tán nemző-részei is annyira megedződtek, hogy kellő merevenség állhatott be. Ez a közösülésre okvetlenül szükséges, s e tehetség vesztesége elkerülhetlen következménye némelly természetellenes szokásoknak. Mint-hogy a természetszerű közösülésre a monymerevenség bizonyos foká teljességgel szükséges, az olyan szerencsétlennél pedig, ki már megszokta tagjába a merevenséget kézzeli dörzsölés által önteni: a mony sohasem keményedik meg annyira, hogy a női nemzőrészbe nyomhatná, — az illyennél az ondó még közösülés előtt kiömlik.

Ha azon változásokat figyelemmel tekintjük, melyek egy lánykán a felserdülés korában beállanak, azt tapasztaljuk, hogy hangja megváltozik és nyersebb lesz, s a fejlődő leány az anyaméh ingerültségén kívül, e korszakban még egy különös kellemetlen érzésről (orvosi kifejezéssel „globus hystericus,“) is panaszkodik a torakában, mit gyermekségében sohasem tapasztalt. Emlői teljesednek, s egész teste fejlődésnek indul; még pedig, dus táplálása miatt, gyorsabban, mint a figyermeknél, minélfogva a leánynak nemzőrészei is hamarabb kiképződnek, s a nemzési képesség korábban beáll. A fej hátsó és alsó részei nevezetesen kifejlenek, az idegrendszer szétterjedése következtében. Itten meg kell jegyezni, hogy a hangrézs idegei, e finom szálaeskák, melyek az agyvelőt a nyakizmokkal összekötik, az agyacsból (cerebellum) veszik eredetüket; ha tehát azon életkorban, mellyről szó van, e szerv (t. i. az agyacs,) rendkívüli izgatottságba jó, akkor mindazon idegek, melyek belőle származnak, valamint a szomszéd részek is, vele

együtt szenvednek. E körülménynek kell tulajdonítani, hogy zsinoggeli megfojtás alatt a mony feláll. Ugyanezt tapasztalhatni a felakasztott embereken is, s bizonyára senkinek sem jut eszébe ollyasmit állítani, mintha a merevenséget illy szörnyű pillanatban a képzelődés idézte volna elő.

Ezen észrevételek nagy fontossággal bírnak az orvosi gyakorlatban. Indokul szolgáltak azok arra, hogy közelebbről kipuhatoltatnék, valljon az érzéki ösztön bizonyos cselekvényei nem állanak-e közvetlen kapcsolatban az agyvelő betegségeivel? Ezen észrevétel alaposságát el kell ismernünk, ha megfontoljuk, milly szorosan összefügg a beteges érzéki élv-vágy az elme- gyengeség állapotjával; mert ha ama z gyakran kielégittetik, az agy annyira szenved, hogy tökéletes kigyógyulásra reménység nem lehet. Mi tehát (a többi orvosoktól egészen különböző uton) minden erőnket a fej és nemzőrészek tanulmányára fordítjuk egyszersmind.

A himyessző szerfölött különösen van alkotva. Bőrös, véredény-dus, izgékony és izmos, egy csövet képez mind a hügy kiürítésére, mind az ondó kiömlésztésére. Különböző részei következők: a bőr (a makkttyíval együtt) a sejtiszövet, monymerevens (corpus cavernosum penis), monymakkttyúi fők, a makk, több izmok, számos idegek és véredények. A bőrre nézve, melly a monyt fedi, nem szükség egyebet megjegyezni, mint hogy némelly bujakóros bajoknál az előbőr belfőlszine kifehélyesedhetik, s hogy a takárral jární szokott gyuladás következtében a makk-nyílásnál vagy korona megett

annyira összeszorulhat, hogy—e különben veszélyes baj, helytelen orvoslás mellett sok esetben szerfölött elfajulhat.

A himvesszőnek csak nem egész testét a monymerevenes képezi; ez környezi a hugycsővet, a fancesonton kezdődván s a makkon végződván. E szövet szivacsoshoz hasonlít, számtalan sejtek vannak benne, s erős rostok járnak keresztül-kasul. A hugycső alkata igen gyöngéd, s bonczatani szerkezetének ismerete nélkülözhetlenül szükséges a gyógyszerek helyes alkalmazására bizonyos kóros esetekben. A hugycső a vízhólyagból ered, s a fancesontot elhagyván, a monymerevenestől körülvéttetik, melly részint a hugycsővet védi, részint a himvessző kellő merevenségét eszközli. Az e részeket fedő bőr a közönséges külbőr folytatása, melly egészen a makkig terjed, hol makktyúnak (előbőrnek) neveztetik. Ha az elő-bőrt hátrahuzzuk, úgy a makk csupaszon marad, mint a mony előrésze, mellynek hegyén a hugycső nyílása van. A hugycső nyákhártyája közönséges vagy külön inger által meggyuladhat, s a cső a belfőlszin megvastagodásánál fogva megszűkülhet, sőt egészen is bedugulhat. Gyakran a legveszélyesebb betegségek támadnak, ha e fontos szerv kellő természeti állapotban nincsen. A hugycső belfőlszinét a vízhólyag belső nyákhártyája képezi folytatólagosan, s igen gyöngéd természetű; e részt számtalan apró véredények veszik körül, olly aprók és finomak, hogy szabad szemmel alig lehet azokat észrevenni.

A hugycső nyákhártyája, valamint a belfőlszinen létező apró sejtek is, sajátos nyálkás folyadékot

választanak el. A hugycsőnyílás mellett (mit jól megjegyezni,) egy nagyobb sejt (lacuna), s alább megint kettő van, melyek már kisebbek ugyan, de szintolly fontosak: mert azon csatornák nyílásait képezik, melyek az elválasztó mirigyekkel összefüggnek. A makk megett, a koszoru és előbőr közt, szinte vannak még sok apró mirigyek, melyek átható illatu nyálkát választanak el a végre, hogy e részek sikamlósak legyenek; e nyálka azonban tisztátlan személyeknél nemcsak igen kellemetlen büzt kap, hanem az átragadást is nagyon elősegíti.

Egyébiránt a hugycső belnyákhártyája nem csupán folytatása a vizhólyag belhártyájának, hanem ennél fogva a hudvezetékekkel is közvetlen kapcsolatban áll, melyek a hugyot a vesékből a hólyagba vezetik, s azonföül még azon ondó-edényekkel összefügg, melyekben a herékből kikerült ondó marad.

A hugycső nem egyenlőn tágul ki egész hosszában, hanem némelly részei jobban kitágulhatnak. A nyílás legkevesebbé tágulhat ki, s egyszersmind legszűkebb része is a hugycsőnek; körülbelöl $\frac{3}{4}$ hüvelyknyire a nyílás alatt, a hugycső valamivel öblösebb, s itt van a fennebb említett nagyobb sejt, a hudcsői sajka-képző árok, melyből a belfőlszint nedvesítő nyálka legnagyobb része kikerül. Négy hüvelykig tovább le- s hátrafelé, a cső átmérője mindenütt egyenlő; aztán azon része következik, melyet hudcsői szornak (isthmus urethrae) neveznek. Itten a cső egy szálág által, mely azt körülveszi, s mellynél fogva a csonthoz köttetik, megszűkül; e része tehát, a szűküléseknek legnagyobb mértékben ki

van téve. Még tovább a vizzhólyag felé, a hugycsővet a dűllmirigyek környezik, mellyek jókora nagyok s kemény szövegűek. Mint nevők is mutatja, e mirigyek fekvése olyan, hogy a hugycsőnek közvetlen a vizzhólyagba menő részét környezvén, azok mintegy a hólyagra dűlnek, úgy hogy a férfi hugycsőve a hugynak, a dűllmirigy-nedvnek, s az ondónak természetes kiürítési útját képezi, s azonfölül belnyákhártyája még nyákot is választ el. A dűllmirigy egy szivalaku szerv, melly vér- edények-, idegek- s apró mirigyekkel vegyes kemény sejtszövegből áll. Apró mirigyei, számra 10 — 12, mind a rajtok keresztül menő hugycsőbe nyilnak, s tejhez hasonló sajátos nedvet választanak el, melly a hugycsőven kilövelt ondóhoz vegyülvén, ezt higabbá és folyékonyabbá teszi. Az ondó sohasem ömlik tisztán, a maga valóságában, hanem mindig a dűllmirigy nedvével vegyülten.

Még a herék bonczatana van hátra, hogy az olvasó azok legnevezetesebb bántalmainak természetét megmagyarázhassa magának.

Jóllehet a férfi nemzórészek a tizennegyedik évtől a tizennyolczadikig gyorsan fejlődnek, egész tökélyre a huszadik év előtt még sem jutnak el, sőt azt néha csak a harminczadik esztendővel érik el. Ez idő előtt az ondó csekélyebb mennyiségben választatik el, nemzésre sem igen alkalmas, s az illy körülmények közt nemzett gyermekek nagyon gyenge testalkatúak, betegesek, s ritkán jutnak érettségre. A nemi ösztön mértékentuli élvezete, vagy az önfertőzés, ha a huszonnegyedik év előtt gyakorol-

tatik, a nemzörészek kifejlődését zavarja, az egész testnek árt, s az életet rövidíti.

A herék a herchoréokban vagy is tökzacskóban függenek; a magzat születése előtt azonban másutt fekszenek, s helyzetük ime változtatása és egész minőségük a physiologusok közt mindenkor élénk vitákra nyújtott anyagot. A herék természetes, de figyelemre méltó átmenete, születés előtt, a hasüregből a lágyékba, s aztán innen a természetből nekik szánt helyre, közönségesen a terhesség utolsó hónapjában történik; ezen átmenet azonban, tapasztalás szerint, későbbre is, sőt néha azon időre esik, midőn az ifju a férfikorba lép. A here ondócsővesékből áll, melyek üt- és viszerekkel és idegekkel vegyest finom sejtszövetnél fogva tartatnak össze egymással. Mellső oldalán, felül vastagabb, alul vékonyabb nyujtvány egyesül vele, az ugynevezett mellékhere. *)

Hogy a férfikor beálltával, a zabolátlan életmód ártalmai az egész emberre elkerülhetlenül, károsan hatnak, könnyű elgondolni, ha a szervezeti összefüggést csak futólag szemügyre vesszük is. Illy életmód által a vér körforgása mindig zajosan, s gyakran erőltetve történik, a vér maga szakadatlanul hevült állapotban van, s legnemesebb éltető részétől fosztatik meg. Valamennyi életműködések zavartatnak, az idegnedv pazaroltatik, ez által a test többi nedvei is apadnak, a szilárd részek pedig örökös ingerültségben s folytonos feszültségben tartatnak. A természet, az inger mértékéhez képest nö-

*) Lásd a II. táblán a 3. ábrát.

vekedő vágyak által izgatva, szünet nélkül működik, s a zabolátlan képzelődés hatalma sokkal erősebb a szerfölött izgékony testen, semhogy ez, saját megsemmisüléseig ne engedelmeskednék. — A férfiaság, e megfoghatatlan s épen azért olly felette csodálatra méltó műve a természetnek, minden emberben egyedül csak a természet erejénél fogva fejlődik ki, nemcsak az ember akaratától függetlenül, hanem olly formán, hogy az ember nem is tud felőle semmit, s már be is végződött, még mielőtt észre vette volna. A férfiaság az élet tetőpontja, de jól megjegyezzük, még nem teljessége az erőnek. A tevékenység, élénkség, s örökké ifju-tüz, a test részeinek a férfikorral járó mozgékony-sága- s ingerlékenységétől függ, nem pedig azok szilárdsága- s erejétől, mert e tulajdonságokat csak a férfikorban nyerik. — A megemberesedés kora, egy híres angol író szerint, az élet tavaszát képezi. E kor azon időszak, midőn a természet mindent elkövet, hogy szerzett kincseit kitárva, az egész embert még jobban felékesítse. E kor azon határpont, mellyen az ember, a természetnek e nagyszerű műve, teljességbe megyen. E kor végre azon pillanat, mellyel az ember születése végződik; mert az egyéni életet csak akkor lehet tökéletesnek tekinteni, midőn a nemi életműködések teljesíteni képes. Az ember a férfikorig még tökéletlen teremtmény, ekkor azonban egészen új lény gyanánt tűnik fel, mellyben már most a jellem is kifejlett, mellyet élete fogytáig megtarthat s megtartania kell.

El van ismerve, hogy a herék, ha nincsenek is a borékban, rendeltetésüknek tökéletesen megfelelhetnek.

Egyszer egy fiatal, kínél csak az egyik here volt rendes helyén, tanácsot kért tőlünk, valljon megházasodhatik-e? különben ép s egészséges volt; aggodalmát eloszlatván, Hymen oltárához ment, s egy évre utána boldog atya lön. Valamint az egyik szem elvesztése, a látást nem törli el, szintugy nem gátolja a nemzőtehetséget az egyik here kimetszése, vagy betegség általi elpusztulása. De ha többszöri takár, vagy gyuladás és daganat következtében, akár mind a kettő, akár csak az egyik here beteges, akkor a legnagyobb gond s vigyázat — szükséges, hogy az ondó-elválasztás ne fogyjon, vagy egészen meg ne szűnjék.

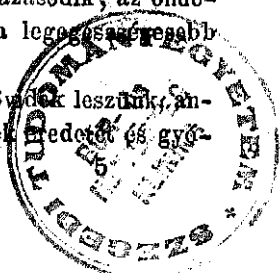
Hacsak egy kissé gondolkozik az olvasó a herék alkata felett, csodálkoznia kell, hogy e szerv daganata nem pusztítja el gyakrabban azon finom csővecskéket, melyekből az olly bámulatos módon össze van szerkezve. A herék tojásdad alaknak, mintegy galambtojásnyi nagyságnak, s oldalvást egykevéssé laposak; a borékbán az ondó-zsinóron függnék, melly út- és viszerekből, s idegekből van összefonódva. Mi az ondót illeti, ez a herékből kikerülván, az ondózsínóron keresztül az ondó-hólyagcsákba vezetetik, honnan aztán a hugycsőbe ömlik.

A legnagyobb élettudósok (physiologok) által megállapított tény az, hogy az ondó legfinomabb részecskéi az ondóhólyagcsákból a vérbe felszívódnak; s épen ez szól az ondó életereje mellett, mert különben miként létezhetnék egy életteljes folyadék, és egy lomha nedv közt összeköttetés? Minél sűrűbben pazaróztatik az ondó, természetesen annál kevesebbet szívhatnak fel az

ondóhólyagcsőákból a hajszáledénykéek, következöleg annál kevesebb kerül a vértömegbe is; minek ismét az a következése, hogy az ondóútér által a herékbe vezetett vér, szinte kevesebb — ondónak alkalmas részecskéket hoz magával; midőn aztán igen természetesen, az ondó nemcsak esekélyebb mennyiségben képződik, hanem még minőségre nézve is silányabb lesz. — A hólyagcsákban maradott kocsonyaszerű rész megcsipősödik, s a nemi ösztönt felingerelvén, ha erre közösülés következik, elmondhatjuk Sartoriussal, hogy: „a közösülést mérsékelten gyakorolni — jó, de ha arra a képzelődés ingerel, úgy a szellemi tehetségek, nevezetesen az emlékezet szerfölött gyengül.“ Ezt könnyű megfejtetni; mert ha az ondóhólyagcsák nedvvel telvék, mellyből a finomabb részek a vérbe felszívattak, a hátramaradt rész pedig sűrűbb lön, sem hogy az a vérbe vissza kerülhetne, úgy igen természetes dolog, hogy e megsűrűdött nedv kiürítése a testet nem gyengitheti. E kiürítés csak akkor káros, ha az nem a természet kívánságára történt; s az önfertőzést gyakorló épen azért árt magának, minthogy ezen edényeket mértéken túl izgatván, azon finom nedvet vesztegeti, miről szó van, s ez által a sűrűbb alkatrészek lerakódását az ondóhólyagcsákban gátolja.

Ezen apró finom edények aztán elvesztvén erejüket, az ondót nem tarthatják vissza, s rendkívül ingerlékenyek lesznek; s ha a férfi megházasodik, az ondóedényei által képzett nedv még a leggyengébb aszszonynál sem termékenyít.

A nő nemzörészei felett igen rövidnek leszünk, annál is inkább, minthogy a betegségek eredetét és gyö-

gyítását illetőleg, a főelvek körülbelől ugyanazok mind a két nemre nézve. Így péld. mindaz, mi a férfi hugycső belnyákhártyájára vonatkozik, áll egyszersmind az asszonyi hugycső bántalmairól is.

Némelly élettudósok azt állították, hogy a nő nemzőrészei bonyolodottabb szerkezetűek, mint a férfié; s ez oknál fogva a magtalanságot hajlandóbbak voltak inkább a nőnek tulajdonítani, mint a férfinak. Ha tehát egy házaspárnak gyermeke nincsen, közönségesen, de sokszor jogtalanul, az asszonyt tartják magtalannak. Ha mind a két nem ivarszerveit boncztanilag vizsgáljuk, kitűnik, hogy azok egyenlően bonyolodottak, s egyes részeikben hasonló szerkezetűek.

A nélkül, hogy Aristoteles véleményére kellene hivatkoznunk, bizvást állithatjuk, miszerint a férfi és nő nemzőrészei közti különbség egyedül abban áll, hogy amazok inkább kívül, emezek inkább belől vannak. Mindazáltal koránsem akarjuk ezzel azt mondani, hogy — mellőzve hasonlatosságukat, köztük teljes egyenlőség volna, mert hiszen életműködésük egészen különböző, jóllehet a nemzés cselekvényére nézve egymázsallényegileg kölcsönös hatásban állanak.

Csak azon észrevételt véljük szükségesnek tenni, miszerint a nő ivarszerveinek külső részei természetesen akkint alkotvák, hogy a férfi-tag benyomulását eltűrhetik, s e célból; meg egyéb fontos föltételeknél fogva is, finom, sűrűen ránczolt nyákhártyával borítvák, melly kórtani tekintetben, a férfi hugycsővének belsőlszinét képező nyákhártyához teljesen hasonlít. Ebből következik, hogy ugyanazon betegségeknek vannak alávet-

tetve. Nevezetesen a takáros gyuladás szerfölött ártalmas befolyást gyakorol e részekre. A gyuladt edények ugyan is némi genyszerű anyagot választanak el, melly megcsipősödvén ragályossá válik, s közösülés által a férfi nyákhártyáját is könnyen megtámadja.

Az anyaméh belső részén két gyöngéd alkatu csatorna van, mellyek azon boncztanor nevéről, ki azokat legelőször leírta, *Fallopia* -féle méhkürtöknek neveztetnek. Egyik végök az anyaméhhez függ össze, a másik pedig a medencze-üregben szabadon leng, de magától felemelkedik, s közösülés alatt a petefészkekre dülöszkedik. A két petefészke egy kemény, csaknem inas burokból, igen erős sejtszövegből áll, s mindenikben számos apró tojás van, mellyek sárgás, nyálkaforma nedvet választanak el, melly épen úgy összefut (megalszik) a forróvizben, mint a tojás fehéré.

A női petefészkek és a férfi-herék közti hasonlóság szerfölött nevezetes. Amazok egy szálagnál fogva vannak az anyaméhhez erősítve, s ez által kapják a véredényeket és idegeket, mik a férfinál a herékben vannak; ugyanazon alakjuk van, mint a heréknek, noha általában laposabbak és terjedelmük kisebb.

Ugy látszik, hogy egy nyálkás, összefutott csepp mindaz, mit a nő a fogamzásra nyújt; s valószínű, hogy — a növényrendszerhez némileg hasonlítva, afféle cseppek megérvén, egymásután kifejlődnek, s végre burokjukon áttörvén, vagy tökéletesen magzattá képződnek, vagy a havi tisztulással kiürítetnek. Az ugynevezett női mag, miről azt hiszik, hogy a nemzési cselekvényt elősegíti, — nem egyéb, mint a nemzőrészeket borító

hártya által elválasztott nyálkás nedv, mely a hártya kellemes izgatásánál fogva, rögtön nagyobb mértékben választatik el; de a nemzésre természetesen semmi befolyással sincsen.

Mindenik nemnek más szerep jutott a nemzés folyamata alatt. A férfi nedvet ad a csíra megtermékenyítésére, a csirát megint a nő adja. A nő ülőben történik a fogamzás.

Az élettudósok törekvései a fogamzás titkának megfejtésére, nem értek ugyan kívánt sikert, de azért egészen hasztalanok még sem voltak. Ha a mind a két nemi ivarszervek tökéletesen kifejlődtek, úgy azok a férfínál az ondó-elválasztásnál fogva, a nőnél pedig a csírának vagy tojásnak kifejlődése, vagy inkább elválasztása által a petefészkekben — ingereltetnek; ezen inger a két nembeli egyént összehozza, s illető ivarszerveik egymást érintvén, egy új lénynek adnak életet. A növények és valamennyi osztálybeli állatok szaporodása felett intézett összehasonlító vizsgálatok sem képesek az ember létrejövetelének rendszerét felderíteni. Századokon keresztül folytatott buvárlatok után is, csak a mindennek teremtetőjétől várjuk a világot, s az ember sem azt nem tudja, mint kezdődik, sem pedig mint végződik élete. Előtte e tekintetben minden titok. Látjuk a gépet, s annak talán rugonyát is feltalálhatjuk; de a húrok, melyek az összhangzatot előidézik, előttünk fedve vannak.

Harmadik Fejezet.

Az önferlőzésről (onania), s annak következőseiről, melyek: az idegrendszer, nemzőrészek, emésztésszervek gyengesége, rasztkór, kábaság, szélhűdés, köszvény, bőrbetegségek stb.

Ger és Onan, visszaélésoik undokságának teljes öntudatával vétkeztek a természet ellen. Bűn és büntetés örökké válhatlanak egymástól, s emez gyakran nyomban követi amazt. A teremtmény, kit isten elmével és értelemmel ajándékozott meg, felelős neki a nyert tehetség használatáról vagy az azzali visszaélésről. Azon kívül, hogy Ger és Onan lelke kárhozatra esett, testük is tüstént elpusztult*). Ők vakmerősködtek, az istentől ember elibe szabott törvényekkel dacolni, s az általok önfejűleg kigondolt bűn szintolly istentelen volt, mint szándékosan elkövetett. Borzasztó végük, a következő nemzedékeknek intő példa gyanánt maradt fel, s egyszerűs mind tanuságul a természet szentsége felett, minnek megsértését a teremő irgalmatlan szigorral fenytiti meg.

Sokszor vitatkoztak már a felett, valljon azon bűnös szokás, melyről e fejezet szól, lényegileg különbö-

*) Mózes 1. könyv. 38. fejezet. 6—10. vers.

zik-e azon természetelleni visszaéléstől, melyet a szent írás Ger és Onan nevű egyének által legelőször elkövetetteknek említ, s valljon e nevezet „onania“ (önfertőzés) az utóbbi nevétől származik-e vagy sem? Egy kis gondolkozás a dolog felett, meggyőzhet bennünket, hogy e származtatás tökéletesen alapos. Ger és Onan visszaélésének kitűzött célja: a némi szaporodás gátlása volt; halállal bűnhődtek ők, mert istentől az első emberpárnak adott parancsot kijátszani törekedtek. Ugyan micsoda különbség lehetne az ő és az önfertőzés bűne közt? Nem elkerülhetlen következménye e rossz szokásnak a teljes tehetetlenség? nem dulatik fel általa a házasság célja, sőt nem pusztul-e el általa maga az ember is? nem rövidíti az ilyen ember saját életét? nem maga ássa magának a sirt, hogy abba idő előtt rohanjon?

Azonania vagy önfertőzés azon gyalázatos szokás, mellynél fogva mindkét nembeli egyének titkosan saját testüket feldulják, midőn buja gondolatokba merülve, azon érzéki gyönyöröket maguk akarják élvezni, melyeket a természet a kölcsönös nemi társalgásnak tartott fenn. Úgy látszik, ez is egyike azon trágár szokásoknak, melyek az emberi nemmel egy-idősek. Főleg a pogány Rómában üzték e bűnt. Templomot emeltek Vénus istenasszonynak „Fricatrix“ melléknévvel*), hol a legaljasabb fogások közt az önfertőzést is gyakorlák.

*) E latin igétől *fricare*, dörzsölni.

Szomorú valóság, hogy e gonosz szokás minden időben egyaránt uralkodott vad és művelt emberek közt, s a régi írók által e tárgy felől közlött adatok, korunkra épen úgy illenek, mint a hajdanra. Valamennyien egyhangulag nyilvánítják undorodásukat e legocsmányabb természetelleni bűn felett, mellyből a házasság meggyilkolása, erkölcsi romlás, és az emberi nem szaporodásának csökkenése származik. „Növekedjete és szaporodjatek“, mondja az írás; „ültessetek fákat és szedjétek azok gyümölcseit“, szól a bölcsenek tanácsa.

Milly buzdító látvány az erényre, mondja valamelyik régi író, egy 80 éves aggastyán, hasonkorú nejével, kik mindketten jó testi erőben vannak még, érkeik és tagjaik teljes működéssel bírnak, s jellemük folyvást vidám, köröttük számos család, talán harmad vagy negyed ízig, s mindenekelőtt a mértéklétesség nem eléggé megbecsülhető kincsével megáldva; más részről ellenben, ha azon kiesapongó lényekre pillantunk, kik magukat az önfertőzésre adták, milly sovány, összeesett, halvány, gyenge, kiaszott embereket látunk, csak ély elméleti tehetséggel, kik ha életük tavaszán sírba nem lépnek, embertársaik előtt csak megvetés tárgyává, s enmaguknak terhére válnak.

Ne higgye senki, hogy azon elmélkedések, mellyek az önfertőzés káros következményei felett talán tartatnak, képesek volnának e kárhozatos szokást terjeszteni. Az egyéni romlottság nem okadat az igazság nyomozásának szükségessége ellen. Vannak emberek, kik annyira kivetkeztek az erkölcsből, hogy még a szentírás-

ban is csak azon emberi gyarlóságok példáit keresik, mellyek abban a végett jegyeztettek fel, hogy lássák, miszerint isten szeme a kísértés órájában őrködik; de ez a biblia tekintélyéből bizonyára semmit sem von le. Azoknak, kik ollyasmit állítani mernek, hogy efféle olvasmányok arosz szokásokat felébreszthetnek, csak annyit felelünk, hogy ollyan emberek, kiknek képzelődésük már romlott, még a legtisztább s legjobb dolgot is megszenteltelenítik. Ezeknek semmi sincs tiszta; ezek megfertőztetnek mindent, mihez csak nyulnak.

A szerzők óhajta, miszerint mindazok ismerkednének meg e munkával, kik iskolai előljárók, továbbá a papok, szülők és felügyelők, s általában mindazok, kikre az ifjuság nevelése bízva van. Hasznos útmutatást találnak benne a titkos szokások felfedezésére azok körében, kik felügyeletök alatt állanak, s tanácsadóul fog nekik szolgálni, miként háríthatják el, vagy gátolhatják meg e bűn szomorú következéseit. Azon orvosok közül, kik kizárólagosan a nemi betegségek gyógyítására szánták magukat, kevesen lesznek, kik az önfertőzés bűnének általános elterjedéséről, a legmélyebben meggyőződve nem volnának.

Igaz ugyan, hogy a házi orvos ismerheti a családi viszonyokat, egy egész család örökös hajlamait; de egészen máskép áll a dolog, az egyéni titkokra nézve, mellyeket sem az apa, sem az anya, sem a testvérek nem tudnak. A közönséges házi orvos, kinek tanácsát ilyen esetekben sohasem kérdezik, szinte nem tudja, mennyire vannak e szerfözlött ártalmas szokások elterjedve. — Meg vagyunk győződve, hogy teljes figyelmün-

ket e bajra fordítván, annak enyhítésére a legfogyanatosb szereket ajánljuk; mert midőn az önfertőzés rettenetes következéseit leplezetlenül előadjuk, mintegy világító tornyot építünk, melly talán nem egy nemesb keblű egyént megment az örvénytől, kik e bűn veszélyes sziklái hajótörést szenvedtek volna. Rövid rendetlen életmód szinte maga után huzza némelly tehetségek vesztét, s ideiglenes kábaságot idézhet elő; de az olyan, ki e gyalázatos szokásnak rabjává lett, valóságos öngyilkos. S e szempontból kiindulva, bizonyára senki sem fogja mondani, hogy helytelen e titokról a leplelt lerántani, s megmutatni a feneketlen örvényt azon boldogtalan teremtésnek, ki ahhoz lépésről-lépésre közeledik, sőt — ha vissza nem rántják, okvetlenül bele rohan.

Nincs e világon nyomorultabb lény, mint a zabólatlan kicsapongás rabja. Képződése egy tisztátlan, természetelleni lángtól ég. Bágyadt szervei hiában törekszenek ezen elfajulás ellen, melly örökké ébren van, melly éjjel álmaiban s nappal gondolataiban hemzseg. A szerencsétlen o l l y vágytól gyötörtetik, mellyet nem elégíthet ki; s minden törekvése meg hi u s u l, mellyet az erényes mérsékletesség édes örömei élvezhetése végett megkisértett. Tantalus módjára örökös szomj kinozza, a nélkül hogy csak reményét is érezné, miszerint szája az ohajtott billikomot megközeleltetni fogja. Ne vessétek meg a fiatal embert, ki egy pillanatra eltévelyedett, s még nem érzi tévedésének kárait; ne engedjétek őtet arra a gondolatra jőni, hogy hibájában megmaradva, az ifjuság élénkségét és erejét nem veszti el. Az önfertőzés a legbiztosabb, ha nem legrö-

videbb út a sírhoz. Lassan viszi martalékát a halál karjaiba, s ha valaki e módot finom kegyetlenségre használni akarná, czélját bizonyosan elérné; mert az ember e bűnben maga ellen küzd, nemcsak földi létét semmisíti meg, hanem feldulja lelki nyugalma is; nem egyszerre, hanem lassankint fosztja meg magát a családi élet édes örömeitől, és saját kezével önti magának a véstetjes mérget, melly életének minden percét megkeseríti.

Szükséges az önfertőzés némelly közvetlen eredményeit közelebbről érinteni. Fiatal, mindkét nemű egyéneknek különösen észrevehetőek e bűn nyomai; az abban megátalkodottak lassan dűlnek a halál karjai közé, életük virágában. Fájdalom! meg kell vallanunk, miszerint e bűn nem egyedül az ifjúságot rongálja, gyengíti, nem csupán a férfi erejét teszi tönkre, hanem még az utódokra is kihat, s azokra betegségeket, nyomor s gyávaságot hoz. Az önfertőzés, valamint egyéb kihágások által, az életnedv tulságos vesztegetése számtalan egyént sirba viszen, olyan életkorban, midőn az ember még csak kezdőné tehetségeit kifejteni. Ismerek egy uri embert, ki az öregség közönséges évein már rég túlhaladt, s mind a mellett nem sokkal előbb, egy ép egészséges gyermek atyja lön. Efféle példákban láthatjuk az eszélyes mértékletesség, s az életerő takarékos használata jó eredményeit. Az ifjúság jelen korban ugy cselekszik, mintha ártatlanságától nem eléggé gyorsan válhatnék meg; azt gondolják, hogy tetteik, mellyeket nem Mars zordon táborában, hanem Venus buja sátora alatt elkövettek, rájuk nézve valami dicső s férfias. Jóval előbb,

mint testük kifejlődött, már pazarolják azon kincseket, melyek arra szánvák, hogy új lényeknek lételt adjanak; de az utófájdalmak nem maradnak sokára, — szüntelen rosszul érzik magukat, panaszkodnak, s örökre elveszték azon ösztönt, mely az élet gyönyöre. Szemeik meredtek és lankadtak, arcuknak valami leirhatlan kifejezése van, mely azt látszik mondani, hogy minden bárati részvét hasztalan, ha a baj okát nem ismerik. Képzeltetjük e veszteség káros hatását, ha a gyakori pazarlásból eredni szokott következményeket megfontoljuk.

Minden kor legjelesebb orvosai megegyeznek abban, **hogy egy obon (uncia) ondó elvesztése a testet jobban gyengíti, mint 40 obon vér kibocsátása.**

Hippokrates azt mondja: „hogy a férfi magja (ondó) a test valamennyi nedveiből képződik, s ennek legbecsesb anyagja.“ Továbbá mondja más helyen: „Midőn az ember ondót veszít, annyi, mintha életerőt vesztené“; nem lehet tehát csodálkozni, hogy annak gyakori fecsérése gyengít, mert a test vele legnemeseb nedvétől fosztatik meg. Valamig az ondó a hólyagsákban van, mindig gyönyörre ingerli az embert; de legnagyobb, legfinomabb, s egyszersmind legbecsesebb része a vérbe felszívódik, s e visszatérés által a legmeglepőbb változásokat idézi elő. Megnöveszti a bajszot és szakált, hajakat; megváltoztatja a hangot s az ember egész külsőjét; nem csupán a kor hozza e változásokat, hanem főleg az ondó idézi elő azokat, mert hiszen a herélteknél p. o. nem tapasztalhatók. Az ondót, az állati nedvek leglényegeseb olajának lehetne mondani,

vagy még helyesebben, leglényegesebb szeszének, mi-
nek vesztegetése a többi nedvek hiányát, megromlását
s kiapadását vonja maga után. Az ondó életerejét bi-
zonyíthatná-e valami jobban, mint azon tény, hogy
belőle egyetlenegy csepp elegendő egy
új lénynek életet adni? Azokat tehát, kik oly
oktalanul pazarolják e nedvet, valósággal örülteknek
kell mondani; kik képtelenek maguknak és másoknak
szolgálni, haszontalan teremtmények gyanánt élődnek e
világon, s unatkoznak azon társaság közepette, mely
távol attól, hogy őket sajnálná, inkább meg fogná őket
vetni, ha bajuk okát s forrását ismerné.

Pythagoras az ondót a vér virágának nevezi:
Alkmaeon, az előbbi tanítványa, az ondót az agyvelő
részének tekinté. Korunknak egyik tudósa is osztozott e
nézetben, s az által törekedett véleményét támogatni,
hogy kijelölé azon utakat, melyeken az agy a herékbe
kerül; minthogy a heréket nem mirigyeknek, hanem
idegducznak tartja, s az agyvelő vesztegetéséből fejtí
meg mindazon bajokat, melyek a nemi ösztön gyakori
kielégítése által az erők fogyásából származnak.

Epikur az ondót a lélek és test része gyanánt
tekinté egyszersmind, s e tan következtében, inté ta-
nítványait, hogy e nedvet gondosan őrizték, ha életü-
ket kimélni, s lelki és testi bajoktól menten maradni
akarnak.

Az ondónak már rendes, de gyakori közösülés által
történt pazarlása is igen ártalmas; de az önfertőzésből
származni szokott bajok hasonlíthatlanul veszélyeseb-
bek. Minden szellemi tehetség tönkre jut, az ember gyá-

va lesz, örökké remeg a képzelt veszélyektől; félénke-
nyebb lesz, egy gyenge hölgynél; rasztkóros rohamokat
kap, sohajtozik, óbégat, sír a legescskélyebb okra is; a
férfi-évekbe belép, s ő a természettől nyert legtitkosb
és legszentebb tehetségekkel koczázik, s ezt teszi olly
korban, midőn a test még teljesen kifejlődve nincsen, s
a tűznek, a szenvedélynek az értelem fókára legnagyobb
szüksége volt.

Rostan tanár következő hű rajzot ad: „Olly
egyének, kik érzéki kiesapongásokba merültek, nem so-
kára tapasztalni fogják, hogy emésztésük lomhább lesz,
az emésztetlen étkek gyomorfájást okoznak, vagy há-
nyás és székiürülés által csaknem emésztetlenül mennek
ki; ótvágy-hiány támad; a bélcsőben a felszívódás
gyenge, mert az áthasonlítás csak tökéletlenül megyen
végbe. A fogyasztás közönséges, s minthogy a vissza-
pótlás szerfölött tökéletlen, csakhamar soványodni kezd
a test. Ehhez heves szívdobogás járul, a vér meghigul
s elvizenyősödik, innen általános halványsága a testnek.
A légzés nehezül, fuldoklások állanak be, fájdalmak a
mellcsont alatt és a hátgerinezben, a lapoczkák közt;
sőt tüdővész is járulhat mindezekhez. A bőr kipárolgá-
sa közönségesen növekszik, az erőtlenedésre új okot
nyujtván; az arc elhalványodik, az ajkak színtelenek,
a szemek beesettek és csipásak, akaratlanul könnyeznek,
a pofacsontok kiállanak, a halanték és arc be van es-
ve, az orrezimpák és fülgombák szárazak és hidegek, a
homlok korán megránczosodik, a látás meggyengül,
mintha fátyol vagy köd borítaná a szemeket, ezernyi
képzelt testek látszanak előtte hemzsegni, néha teljes

vakság következik. A hallás nehezül, s örökös zúgás alkalmatlankodik a fülékben. A szaglász, izlés, tapintat nem olly finom többé, sőt egészen elvész. — De nem csak az érzékek- és szerveikben tesznek a kicsapongások efféle pusztításokat, hanem feldulják az agyvelőt, az eszmélés központját is, az emlékező tehetség megszűnik, a figyeleni, mi nélkül okolni nem lehet, meggyengül s egészen eltűnik, az ítélő tehetség fogy; innen kábaság, különféle rögeszmék, beteges komolyság, rasztkór, méhgörcs, s az idegnyavalyák egész serege származik. — Az agyvelő azon része, honnan a mozgás ered, hasonlólag megzavartatik; innen van a tagok rezgetése, göresök, inrángások, nehéznnyavalya, s efféle bajok legnagyobb része; ilyenek az érzéki kicsapongás fanyar gyümölcsei.“

A r e t a e u s az ondó-pázarlás szomorú következt, ekkép festi: „A fiatal ember a gyenge aggastyán rokkant kinézését ölti magára. Elveszti egészséges színét, halvány vagy inkább szürkés-sárga, elasszonyosodott, aluszékony, lomha, ostoba, sőt néha egészen kába lesz. Görbén s előrehajolva jár. Lábai nem akarnak engedelmeskedni, mert a térdékben inognak, s a testet alig bírják. Minden, még az élet is ellenére van. A nemzőtehetségtől megfosztva, minden egyébre is alkalmatlanná válik, s gyakran szélhűtésben vész el.“

C a b a n i s, egy párisi orvos, azon igen helyes észrevételt teszi, hogy a bátortalanság és gyávaság nagyon gyakran a nemzőrészek gyengeségének jelei; mi egy másik francia orvost azon nyilatkozatra bírt, miszerint

neki úgy látszik, hogy ezen erkölcsi állapot főleg a nemzötchetség elpusztulásából származik.

Az önfertőzés martalékaúl esett embereknel teljes érzéketlenséget tapasztalhatunk, rendkívül szórakozottak, s jellemük határozatlan; mi azoknak megfoghatatlan, kik a beteges állapot okát nem ismerik. Szeszélyesség, tulságos önszeretet önzés nélkül, melly mindenkitől maga iránti figyelmet igényel: gyakran jellemző szellemi vonások, az e gyalázatos szokásra kapott egyéneknel; szakadatlan gyengélkedés, enmagávali elégedetlenség, néha — mint gyermekeknel — hirtelen rohama a tulságos örömnék, mi minden helyes ok nélkül jó és meggy, hasonlókép jelenségei az önfertőzésnek.

Álmatlanság, örökös nyugtalanság, főleg éjszél után, bágyadtság felébredésakor, rémitő vagy buja álmok közt folyik el az éjszaka. Napjai pedig szomoruan és egyhangúságban mulnak egymás után; ha valamit tesz, hosszas nyugalomra van szüksége, hogy erejét ismét összeszedje. Magára hagyatva, többnyire ágyán hever, s azt nem örömet hagyja el, hanem inkább a hálószoba tisztátlan, fojtó levegőjét szivja. Léber állapotában, az ilyen ember gondolatai zavartak, tekintete elárulja lelke baját, szemöldökei összehúzvák, s arczkifejezésén, melly gyakran változik, észre lehet venni, hogy agyában folyvást változékony eszmék czikáznak keresztül. Nagy vággyal eszik, sőt néha falánksággal, (mert az ondó-vesztesség máskép helyre nem pótolható), minek következtében utóljára az emésztésszervek elgyengülnek; lappangó láz áll be, melly az embert gyorsan el-

soványítja. Ezen állapotot közönségesen a bőr színének változása megelőzi; halvány, s különösen a szemek körül kékes lesz; az egész ábrázatot pattanások borítják el, melyek minden szernék ellentállnak; a kimerült test a legkisebb munkát sem képes többé végezni; bármily rövid, de sebesebb mozgásra lélegzete eláll s el-lankad, mert egész izomrendszere feltűnőleg petyhüdt. Karja és czombjai elvesztik szilárdságukat, a test meg-görnyed, a vállak előállanak, a kemény, könnyű, ruga-nyos lépés megnehezül, elesámpásodik, s gy akran észre lehet venni, hogy a divatból hordott pálcza elkerülhet-len támaszul szolgál.

A lélek egész tüze s élénksége kialszik ezen ocs-mány bűn következtében; az ember aztán egy hervadt virághoz hasonlít, egy virágzásában levágott élőfához, egy élő-esontvázhoz; folyvást gyengélkedő, arczszi-ne kékeshalvány, teste fonnyadt s lelke eltompult. A természettől szellemmel és elmetehetséggel megáldott ifju, búskedvű s tökéletesen kába lesz; szelleme egé-szen meghidegül minden lelkesítő gondolat iránt, még a vallás ihlete sem hevíti fel többé. Napjai szüntelen epe-dés, szemrehányások, s szorongató lelkesmereti furda-lások közt folynak le, mert jól érzi, hogy enmaga oka nyomoruságának, s szomoru életuntságának, mi néha még öngyilkosságra is vezet. De mi is volna valósággal az érzéki gyönyörök tulságos élvezete, lassu halálnál egyéb? S hát ha még a titkokat ismernők, melyek a hűvös sirhantok alatt együtt nyugszanak, mennyire megborzadnánk az áldozatok hosszú sorának látá-sára!

Egy előkelő család tagja, ki mint látszék, mindennel bővelkedett, a mi csak az embert e földön boldoggá teheti, — egy reggel ágyában halva találtatott; egy pisztol, mit kezében tartott, végett vetett életének, és senki sem jött volna halálának okára, ha egy levelkét hátra nem hagy, melyben e szavak voltak írva: „Én tehetetlen, e világon tehát hasztalan vagyok“. Számos tapasztalás azon meggyőződésre vezet bennünket, hogy sok öngyilkolás hasonló okból származik. A nemzési tehetetlenség sokkal gyakoribb tünetény, mint közönségesen vélik; elválhatlan eredménye az örökké, az érzéki kicsapongásoknak, s az általa okozott erkölcsi szenvedések — elviselhetlenek. Mi a test fájdalma a lélek szenvedése helyett?

Egy hírneves orvosi író, dr. Wildberg, orv. tanácsnok Neu-Strelitzben, azt mondja: „Minden idő tapasztalásai szerint bizonyos, hogy a természet semmit sem bosszul meg rettenetesebben, mint ha az ember ennemaga ellen vétkezik. Hány példa volt már arra, hogy elpazarlása annak, mi életet ad, életuntságot vont maga után, s öngyilkolás oka lön.“

Efféle beteges állapotban, az ember minden külső befolyásra rendkívül érzékeny. Illyen egyénck megérzik a légmérséklet legcsekélyebb változását; a nap melege terhökre van, télben pedig a hideg miatt szomorúak és busak. A hurutos bántalmaknak szorfölött ki vannak téve, könnyen náthát kapnak, s testük a légkör befolyásaira olly fogékony, mint a legtökéleteseb légsúlymérő.

A nemzörészek természetesen osztoznak a test általános gyengeségében. Figyelemre méltó tény az, hogy az önfertőzés mulhatlan következménye: a himvessző elgyengülése s fonnyadása. A szerzők ezt többször tapasztalák. Az éjjeli magkiömlésről, a tökéletlen ondó-képződésről, a herék betegségeiről, s a takárról, mint az önfertőzés következményeiről, alább lesz szó. A himvessző fonnyadása első és legfeltűnőbb nyoma az önfertőzés bűnének. A mony alig felényi, mint volt, s tökéletesen fel nem állhat. Ezen nem lehet csodálkozni, ha összehasonlítjuk a különbséget, melly a természetesen végzett közösülés, és az önfertőzés aljas szokása közt létezik; mert ha utóbbi esetben az ondó-hólyagcsák, természeti ösztön által a merevedésre, nem eléggé ingerülvék, úgy dörzsölés által ügyek-szenek azt előidézni, mi olly fokú izgatottságot okoz, millyen a természeti közösülés alatt nem fordulhat elő.

Innen különféle bajok támadnak. A herék gyors és hirtelen elválasztásra ingereltetnek, az elválasztó edények terméketlen, hig magot (ondót) készítenek, s a himvessző idegei némi viszketegségre válnak fogékonyakká, anélkül, hogy a mony teljes és természetes merevenségre jöhetne; miből következik: hogy az önfertőző, ha közösülni akar, a szükséges merevenségre tehetséggel többé nem bír, vagy ha monya feláll is, a mag idő előtt elmegyén tőle.

Az önfertőzés nevezetesen a következő hat osztálybeli betegséget szokta előidézni:

1) Valamennyi szellemi képességek elgyengülnek, az emlékező tehetség gyorsan fogy, a fogalmak zavaro-

sak, a beteg néha az örültség egy nemébe esik; folyvást nyugtalanok, szakadatlan aggodás, s lelki furdalások gyötrik annyira, hogy gyakran sirva fakadnak; gyakran panaszkodnak fejszédülésről; érzékeik, különösen pedig látásuk és hallásuk meggyengül; —éjjel, ha különben alhatnak, rémitő álmak által felriasztatnak.

2) A test ereje fogy; azoknál, kik már korán odaadták magukat a bűnnek, a növés is hátráltatik. Némelyek teljességgel nem alhatnak, mások ismét mindig álmokóros állapotban vannak. Rasztkóros és méhgöresös rohamok állanak be, minden következményeikkel, sőhajtoznak, sirnak, reszketnek sat. Némelyek nyálfolásban szenvednek, mások ismét hurutban, lappangó lázban, szédülésben.

3) A beteget a leghevesebb fájdalmak fogják elő; egyiknek feje, másiknak melle, dereka, gyomra fáj; valamennyien fájdalmas bágyadtságot éreznek minden tagjaikban.

4) Nem csupán az arcot borítják el pattanások, hanem az orron, mellen, czombokon is támadnak, kieve-sednek, s kellemetlen viszketegséget okoznak. Még huskinövéseket is lehet a homlokon illy esetekben tapasztalni.

5) A nemzörészek osztoznak a test bajaiban, mert hiszen tulajdonkép bennök rejlik a baj oka. Sok betegnél a himvosszõ merevedése már teljes lehetetlen; másoknál a mag a legkisebb ingerre, vagy a legesekélyebb merevenség mellett, sőt kemény székkiürítés alatt is kiömlik. Sokan magfolyásban szenvednek.

vednek, mi utolsó erejüket is elrabolja; mások ismét fekélyeket kapnak a herén, monyon, hüdólyagon s ondó-zsinóron. Végre az élet nedv teljes kimerülése kábákká teszi őket, ha az önfertőzést sokáig üzték.

Igen erős testalkatu egyének, sokszor a mony fájdalmas meredtsége által gyötörtetnek. Mások a hugyot nem tarthatják, miért is szakadatlanul csepeg tőlük; sokan a legcsekélyebb okra hugyrekedést kapnak, s teljességgel nem vizelhetnek, vagy vizellet alatt heves égést éreznek. Sokan ismét herelobot és dagot kapnak, továbbá fájdalmat a monyban és ondózzsinórban. Legnagyobb része e szerencsétleneknek alkalmatlanná válik a nemzésre, mert vagy nem végezhetik a közösülést a mony hiányzó merevensége miatt, vagy pedig, mert már minden tűzőket elfecsérlék, mire a magnak a nő-tojás megtermékenyítése végett szüksége volna.

6) A belek működése zavarba jő; némelyek makkas szorulásról, mások aranyérről sat. panaszkodnak.

Ezek azon bajok, melyek az önfertőzés káros szokásával szorosan összefüggnek, s melyek olly igen különböznek ama kellemes és élénk állapottól, melyet a két nem közti rendes társalgás előidézni szokott.

Nekünk feladatunk itten bebizonyítani, hogy az önfertőzés sokkal ártalmasabb, mint a nőkkel elkövetett kicsapongás.

A következő adatok által erről mindenki világosan meggyőződhetik. Egy igen jeles orvos mondja: „Ha a test a közösülést nagy mértékben kívánja, úgy az szükséges; de ha betegség képzelődés által idéztetik elő, úgy mind a testi, mind a szellemi tehetségeket gyen-

gíti." A mérsékelt közösülés az egészség fentartására mulhatlanul szükséges. A természet egyik szervet (organumot) sem kárhoztatá nyugalomra és tétlenségre, hanem csak határt vetett működéseiknek; velek élni, de nem visszaélni — a természet törvénye. Az ondó-nedv vesztegetését mindig csak a szükség- és viszsza képződési tehetséghez kellene mérni. Szerencsétlenségre azoknál, kik az önfertőzést űzik, azon eset fordul elő, hogy nemzörészeik folyvást betegesen felingerült állapotban vannak, mi őket szüntelen új élvekre nógatja.

A zsidó rabinusok, a nép erősödése végett, hajdan azt határozták, hogy a földmivelő hetenkint kétszer, a kereskedő havankint egyszer, a tengerész évenként kétszer, a tudós pedig csak minden két évben közösüljön. Bármily kivihetlen legyen is a rendszabály, de annak elve az arányra nézve helyes, s belőle azon következtetést vonhatjuk le, hogy ha már a természeti közösülés józan eljárást igényel az egyének különböző physical (testi) viszonyaihoz képest: az önfertőzés titkos szokása még sokkal nagyobb figyelmet kíván.

Epikur és Demokrit e tárgyra vonatkozólag igen egy véleményben voltak Zonóval és Athlétával, kik erejük fentartása végett nem nőszültek. Ez szinte tulság; de bizonyítja, miként az ondó vesztegetését minden időben az életerő fogyasztása gyanánt tekinték. Így tiltá Mózes a közösülést minden csata előtt. Ha a természet létegzetének (organisatio) alacsonyabb fokozatait tekintjük, azt tapasztaljuk, hogy sok növény, mihelyt a virágzáson tulesett, elhal; hogy to-

vábbá, a vadállatok és halak a koslatás és ivés ideje után elsoványodnak; ellenben a növények, ha csirázásuk elfojtatik, egy év helyett két évig tartanak, azok pedig, melyek minden két évben virágznak s elhalnak, e módon életerejüket három vagy négy évig fentartathaják.

Másik oka, e rossz szokás szerfölötti ártalmának, abban rejlik, hogy az az erkölcsiséget is alá ássa; alig vett e rossz szokás hatalmat az emberen, s annak már is minden érzésein uralkodik, ötét mindenütt követi, még imádságában is buja, trágár képeket varázsol elő. Emlékszünk egy emberre, ki megvallá, hogy soha sem beszélhet hölgygyel, a nélkül, hogy aztán félre vonulva, titkon gyálázatos hajlamát ki ne elégítené, midőn magát mindig a hölgy karjai közé képzei. Lehet-e valami lealacsonyítóbb egy férfiről nézve? Az önfertőzött az elmezavarodás minden neme meglepi, mi által az oktalán állatnál lejjebb süllyed, s inkább megvetést, mint szánakozást érdemel embertársai részéről. Ő nem ismer semmiféle természeti gyönyört, s azon édes érzést, melly a szerelmeseket egymás karjai közt boldogítja, reá nézve csak a képzelődésben létezik. Az önfertőző nem érzi azon örömet, melly a pusztán állati érzékiségtől annyira különbözik, melyet közönség által még egy szabad személy is nyujthat, s melly a vér forgását gyorsítja, az emésztést elősegíti, az erőt fentartja és edzi; e gyönyör az, melly a házasság élet boldogságát teszi, mit a szerelem terem, és isten megáld. A pusztán érzéki ember szinleg megveti e gyönyört, mert neki aljas állapotja nem engedi, hogy azt felfogja és élvezze; s kigúnyolni ügyekszik olyasmit, miről fogalma sincs.

A nemi ösztön tulságos élvezete, hasonló következményeket szül, mint az önfertőzés; de annyi bizonyos, hogy ez utóbbi az ondó-edényeket sokkal hevesebben ingerli kiűritésre. Azon fölül az önfertőzés sokkal közönségesebb szokás, nevezetesen pedig azon korban, midőn a serdülésnek indult test az élet minden erejét igénybe veszi. Kik bujakór következtében váltak tehetetlenekké, többnyire olyanok, kik a kicsapongás minden nemeit több éveken keresztül üzték; ezeknél a baj nem gyógyíthatlan. Azok, kik az ifjuságra felügyelni hivatvák, leginkább az érzéki ösztönt törekedjenek mérsékelni, melly már bimbójukban annyi fiatal lánykát és ifjút elront, kik aztán — nőszülni vagy férjhezmenni akarván — nemzési tehetségük vesztéről keserűen panaszkodnak.

Az érzékek, különösen a látás és hallás, rendkívül gyengülnek az önfertőzés által. A híres *Ritcher* azt mondja: „semmiféle ok sem hat olly károsan a lát-idegkre, s mi sem idéz olly gyakran tökéletes vakságot elő, mint a nemi ösztön kora és tulságos kielégítése.“ *Hoffman* és *Boerhave*, kiknek nevéről mindig mély tisztelettel emlékeznek, ugyan ezen okra vonatkozólag, mondják: „nemcsak az erő fogy, hanem a tagok is megmerevednek, a szemek zavarosak, s aggasztó álmok nyugtalanítják az alvást.“ Más helyen ismét: „Az ondó tulságos pazarlása lomhaságot, gyengeséget okoz, s minden munkára alkalmatlanná teszi az embert; görcsöket és elsorvadást idéz elő, megzavarja az érzékeket, nevezetesen a látást.“ A természet kegyetlenül megboszulja magát törvényeinek áthágóin. Legyenek meggyőződve a szülők, tanítók és nevelők, hogy legtöbbnyire

e bűnben rejlik oka annak, ha a látá (szemfény) kitágult, a látás gyenge, a szempillák gyuladtak, a világosság eltűrhetlen, melly bajon aztán semmiféle opticus vagy szemorvos nem képes segíteni; e bajok azonban nem gyógyíthatlanok, ha a fiatal betegek idején észszerű bánásmód alá kerülnek.

Valamennyi érzékek szenvednek, különösen a látás is, s gyakran tökéletes vakság következik; továbbá elme kábaság, aszály s elsorvadás, tüdővész, s egész elasszonyosodás. Mindezen bajok, a bujaságra szokott folytonos ingerlésnél fogva, a legfőbb fokra hághatnak, midőn aztán gyógyíthatlanok. Minthogy e gyalázatos szokás által a lélekbe különféle trágár gondolatok igen élénken benyomulnak, a képzelő erő éjszaka is szakadatlanul foglalkozik, s az álomban buja képek tűnnek elő. Már a legcsekélyebb mennyiségben készült ondó is izgatja a szerfölött ingerlékeny ondó-edényeket, s minthogy ezek minden zsong-cróból (tonus) kifogytak, a legkisebb ingerre is élénk működésbe jönnek, s a legnemesb nedvet minden tartalék nélkül kiömlesztik. Nem csuda tehát, ha illy pazarlás által a legvidorabb s virágzóbb ifju is rövid idő alatt élő-vázzá torzúl.

Az önfertőzés egyik mulhatlan eredménye: az emlékező tehetség tökéletes elromulása. A lélek organuma, az agy, és nemzőrendszer közt a legszorosb benső összefüggés létezik, s az egyik betegsége vagy izgatottsága közvetlen befolyással van a másikra. Minél jobban megerősítjük a szellemi tehetségeket, annál gyengébbek lesznek a nemzőrészek, s megfordítva. Ha az ember az érzéki ösztönnel visszaél, úgy lelke és

elméje megzavarodik, határozatlan, ingatag jellemű, szórakozott lesz, s ez eredmények az életműség törvényeivel tökéletesen megegyeznek. Semmi, még az iszákosság sem teheti úgy tönkre a szellemet, mint az önfertőzés.

Az ideg-gyengeség s különféle ideges betegségek eredeti forrását általában a gyakori kiűritésekben kell keresnünk, bármilly természetűek legyenek azok; de annyi bizonyos, hogy az ondó vesztegetése, főleg ha az nem természeti uton és módon történik, a legveszélyesebb.

A nősz-vágy az embernél nincsen bizonyos időhez kötve, mint a többi állatoknál, hanem a teremő ezen ösztönt az emberben állandóan meghagyta, úgy azonban, hogy bármikor ugyan, de józanul csak az értelem örködése mellett lehessen azt kielégíteni. Az értelem parancsolja, — s ez a teremő intézkedése szerint az emberi test természetének és jólétének tökéletesen megfelel, — parancsolja, hogy az ifju ne elégítse ki a nősz-vágyat tüstént, vagy azonnal a megemberesedés után. Különben miért intézkedett volna a teremő akként, hogy az emberi test valamennyi részei közt egyedül a nemző részek igényeljenek tökéletes kifejlődésükre legtöbb időt, s általában az életörő legnagyobb befolyását? Miért volna különben, hogy még maga az agyvelő, a lélek organuma is sokkal előbb megéri működéseire, mint a nemzőrészek? Az ondót tehát, az utónemzedék ezen forrását, méltán testünk legtökéletesebb, legfinomabb s legfontosabb terménye gyanánt kell tekintenünk.

A legnagyobb vakság és vastag tudatlanság jele, ha fiatal emberek, akár a felébredt nemi ösztön természeti ingere, akár pedig saját hibájuk által felizgatott

hajlamra, annak kielégítése végett az ondó vesztegetősét szükségesnek vélik, vagy legalább azzal hiszik magukat menthetni, hogy a magkiömlés a test egyéb kiürítő seihez szinte csak hasonló. Valljon mellyik kiürülés jár a testnek olly átalában pillanatnyi heves megrázkódtatásával, az egész érzékiségnek olly gyönyörével? Mellyik kiürülés vonja maga után az ember egész lényének olly világos elbágyadását, az elerőtlenedésnek olly szembetűnő jeleit? Mellyik kiürítésnek van afféle rendeltetése, hogy a kiürített nedv által magához hasonló életet idézzon elő? Mellyik kiürítésnél lehetséges annak tökéletes visszatartása? Valljon, míg az ondókiürítés visszatartása a férfikorig, az emberi testre a legjótékonyabb befolyást gyakorolja: minden egyéb kiürítések visszatartása, habár rövid időre lehetséges is, nem a legkárosabb hatással van-e az egészségre, sőt nem vonja-e maga után az egész testnek felbomlását?

Azon egyének, kik magukat inkább az érzékektől, mint az értelemről hagyják vezettetni, s a férfikor szilárdságát megelőzve, azon gyöngéd állapot, mellyen a testi erő nyugszik, feldulják, — egyenes uton rohannak a kábaság és egyéb gyarlóságok karja közé, mellyek ifjuságuk vég napjaival be is köszöntenek; innen kezdve aztán, szomorú, s némileg beteges érzések szakadatlan befolyása alatt folyik le életük; elvégre megunják saját létüket. Természet elleni szokásaikat ismételvén, a test életműködéseit, nevezetesen az emésztést megzavarják, s tönkre teszik egészségöket.

Az emésztés-szervek zavarodásából támadt betegségeket nem lehet helyesen gyógyítani, ha ezek valódi

okát ki nem puhatoljuk. Alig van betegség, mellynek oka felett nagyobb bizonytalanság uralkodnék, holott azt a beteg lelkiállapotjáról könnyen meg lehet ismerni; csak egy szenvedély legyen tulnyomó, melly a beteget igénybe veszi, s a visszhatás az emésztésszervekre már feltűnő. A nyelv tisztátlan, a belek rendetlenül működnek, az arcz halvány, kifejezés nélküli vagy szomorú, a szemeket kékes gyűrű köríti, az ajkak megvastagodnak, étel után a pofák egy keveset színesek, s némi bágyadság és nehézség áll be a tagokba; a beteg gyakran panaszkodik kellemetlen bőfögről, gyomor-savanyúságról, nem alhatik, vagy aggasztó álmok által nyugtalaníttatik. Sok esetben, midőn az emésztetlenség jelei mutatkoznak, egyszersmind a gyomor nyákhártyájának lobos megvastagodása vagy kifekélyesedése is a bajhoz csatlakozik; ha a gyomrot kézzel nyomjuk, a beteg fájdalmat érez, bőfögrést és émelygést kap; arcza közönségesen sápadt, légzése rövid, érverése ingerült, s fokenkénti soványodását lehet észrevenni. Legkülönbébb bonyolodásokat tapasztalhatni a hölgyeknél, kik az érzékiségben határ nélkül tobzódtak. A máj különösen szenved, s midőn az idegrendszer ereje megtörik, a máj a legelső lobos bántalom hatásának ki van téve.

A beteg száraz köhögést kap, s fájdalmat érez, melly majd a jobb-, majd a baloldaltól a váll felé terjed. Néha az arcz sárga, agyagszinű; az epe működése megzavarattik, a húgy sokszor zavaros, sötét. Illy esetben aztán csaknem mindig egész testében rosszul érzi magát a beteg; a tagok fásultsága s reszketése, jelei a

gerinczagy gyuladásának, s eredményei az idegrendszer ingerültségének; mert jól meg kell jegyeznünk, hogy a gyomornak, májnak és beleknek számos betegségei olyan bajból erednek, mely az agyban vagy gerinczvelőben fészkel, s mely rendkívüli izgatottságtól vagy erőltetett kiürítésektől származik, mik az idegrendszer erejét megingatták.

A nőnemnél e baj következő jelenségekkel külső-kezik; halvány, sápadt arczzsin, tisztátlan nyelv, nehéz székelés, rendetlen étvágy, soványság, zavart havi tisztulás, gyomorgöres, gerinczfájdalom, anyaméh előesése, méh-fekélyek s a lábak dagadása. Gyakran tapasztalható jelenség a természetszerű nemi gyönyörök iránti teljes közönbösség is, mi részben a tökéletes testi érzéketlenség következése. E szenvedések közönségesen, ha nem is az önfertőzés bűnétől, de legtöbbször az agy ollyatén romlott állapotától szoktak származni, mely könnyen előidéztethetik, ha a beteg szüntelen buja képeken málázik, vagy képzelődését holmi érzélgős regényekkel táplálja. Efféle könyveket a hölgyek csaknem elnyelik, képzelődésöket felizgatják, s ez által agyuk is annyira felhevül, hogy az érzéki ösztön lángja feléled, s a szív trágár képek feletti málázás által elromlik. A test nem sokára megérzi e véstetjes mérget, mit magába szívott.

A fehérfolyást gyakran lehet még hajadon hölgyeknél is tapasztalni. Némelly orvosi írók tökéletesen meggyőződve látszottak lenni, hogy e betegség alapoka „bizonyos vétkes és titkos szokásokban” rejlik, mikre nézve nem szükséges közelebbről nyilatkoznunk. — De saját

tapasztalásunk szerfölött szomorú bizonyságul szolgál a fennebbi állítás igazságára. Ügyelkezzenek a szülők leányuk ismeretségét, még a nőnem közt is, éles szemmel tartani, valamint azon könyvekre is kiterjeszteni figyelmüket, miket a lányok titokban olvasgatni szoktak. Szolgaleányok is reá taníthatják fiatal úrnőjüket némelly sajnálatos szokásokra, s szellemüket megmérgezzhetik, midőn olly szenvedélyeket ébresztenek fel bennök, mellyeket inkább elnyomni vagy legalább a szülőknek vezetni kellene.

Említettük már, hogy az érzékiségnek gyakran örültség a következtése. A tulságos nemi élvék, még a házasságban is, gyakran fejfájást okoznak; az ingerültség sokszor olly nagy, hogy eredménye szerfölött veszélyes lehet; a fej véredényei a szív gyors verése által bedugulnak, maga a szív is megsérül néha a heves vérterlődés következtében egyik vagy másik nagy véredény megpattanása által. A hunnok hatalmas királya, Atilla, a történetírás szerint, közöszlés alatt halt meg, egy nagy véredény megpattanván benne. Számos ilyen példa van. Illyen esetekben sokszor kétséges, valljon a halált egy ütér megrepedése, vagy az idegek hirtelen megfeszülése, vagy az érzékek kimerültsége okozta-e? Legyen szabad, dr. Armstrong, egyik leghíresebb s legélesebb elméjű angol orvos észrevételeit idéznünk. Valamellyik leczkéjén ekkép nyilatkozott: „Az ön fertőzés titkos bűne fejfájást okoz. Ismertem egy 17—18 éves fiatalot, ki tíz éves korában egy tanintézetbe került, hol e bűn a tanulóktól általában gyakoroltaték. Ifjunk is rászokott, s következtése lön, hogy

a különben szép, élénk, vidor, szelleműs gyermekből egészen kába ifjú vált; szemei kidülledtek, a láta (szemfény) kitágult; fájdalmas szaggyatásokat kapott fejébe és a hátgerinczbe, emlékező tehetsége kialudt, arcza minden kifejezését elveszté, s teste előre kornyadt. "Hozzá teszi aztán: „Azt hiszem, hogy az utcán sajátosságos testállásukról sorban ráismernék azon emberekre, kik az önfertőzés bűnét gyakorolák."

Ne higgye tehát az olyan, ki e büntetést üzi, hogy a figyelmes szemeit kikerülheti. Mellőzve azon okokat, melyekről már szoltunk, s melyek már magukban elegendők volnának az örültség eredetét megfejtetni, még egyebek is vannak, mik elméleti gyengességet idéznek elő. Ki ne tudná, hogy bizonyos szellemi foglalkozás hajlamot támaszt az örültségre? Így a költők és festők, egy képzeleti világot teremtvé maguknak, nagy mértékben ki vannak téve az örültség veszélyének; s ha van ember a világon, ki magát mindennek felett, a képzelődés játékaának odaengedi, úgy ez bizonyosan csak az önfertőző lehet. Lelke örökké egy s ugyanazon gondolatban függ, minek szüntelen új meg új alakot ügyekszik adni; felhevült képzelete szakadatlanul buja ábrándok után sovárogo, miket el nem érhetvén, vágyaiban mindinkább süllyed, azoknak elvégre martalékaul esvén. Az önfertőzés bűnös szokásának tehát szomorú, de igen gyakori végét az örültség teszi.

Különös valóság az, hogy az önfertőzést üzőtt betegek, magok átlátják, miszerint e rossz szokás okozta beteges állapotjukat; s még is, a helyett hogy romlott

képzeldésük ábrándjainak ellentállani ügyekeznének, még inkább táplálják azokat, pedig meggondolhatnák, hogy mindenki átlátja tetteiket; rettegnek a világ gunyától s megvetésétől, pedig ez érdemesnek sem tartja, velük bibelődni. A test, úgy szólván, felbomlik, mielőtt még a baj jó formán kiűtött, s tökéletes kimerültségre mutat; minden ereje elfogyott, nincs erőlyesség benne, a betegség némi káhuultsággá változik, minek orvoslása nincs gyógyszer. A beteg állapotát lehetetlen le-
rajzolni; az orvos a baj belső terjedését nem követheti, hanem csak a külső jelenségekre kell szorítkoznia. Örültséggel határos illetén káhuaságot különféle jelenségek kísérik; mint általában az egész test nagy elgyengülése, lelki levertség, határozatlanság s tétlenség, búslakodás, következő nyomor feletti töprenkedés, megszámtalan egyéb érzelmek, mellyek a testet kimeríteni elősegítik. A beteg, naponkint soványabb lesz, s még is falánksággal határos ótvágyra mutat; a nemzórószek annyira elgyengülnek, hogy a legkisebb érintés merevedést idéz elő, minek következtében némi nyálkás anyag folyik a huyeső mirigyeiből, vagy düllmirigyekből és ondó-edényekből.

Tulságosnak tarthatná valaki, ha azt mondjuk, hogy az örültek három-negyed részen túl az önfertőzésnek köszönhetik borzasztó állapotjukat; de ez állítást a mostan élő orvosi tekintélyek egyik legjolesebbike bizonyítja, valamint a tébolydák igazgatóinak jelentései is tanusítják. E szokás közönségesen a nevelőházakban és iskolákban kap lábra, hol sok fiatal ember kerül össze; csak

kevesen bírnak e vészes hajlam ösztönzésének ellenállani, ha már egyszer módját meglátták. De nemcsak kisebb iskolákban, hanem papnöveldek- és gymnasiumokban is igen gyakran tapasztalhatni erut szokást. Efféle főbb iskolák igazgatói szorgosan ügyelnek arra, hogy a szomszédságból minden gyanus nőszemélyek eltávolitassanak, de az nem jut eszökbe, hogy a tudomány csarnokában bent sokkal veszélyesb bűn pusztít.

Nem egy lángész veszett már el a világnak e bűn borzasztó következtéseiben. Ideggyengeség, tag-szélhűdés, vakság, tehetetlenség, kábaság s t. effélék szoktak lenni e bűnös szenvedély eredményei.

Czél szerűnek tartjuk, még néhány szóval megemliteni a tődő azon betegségeit, mellyek érzéki kicsapongásokból származnak, s mellyek a szó alatti vétkes szokás által mulhatlanul tődővésszé fajulnak. Milly dőreség némi sikert reményleni az olyan tődőbajok gyógyításánál, mellyek az érzékiségből erednek, s rejtett okát az orvos fel nem ismeri. Minden ember némi hajlammal (praedispositióval) születik, teste valamellyik részének betegségére, de sok ember aztán fejtí csak ki a testében rejlő kórt, holmi esetleges okok által, (hova az érzéki kicsapongások is tartoznak,) valóságos nyavalyává. Más szavakkal: sokan eljátszák egészségöket. Innen következik, hogy a mell-kórok eredeti jelenségei kifejlődnek. A gyakori és tulságos kicsapongások, e mell-bajok első okai gyanánt tekintetnek az orvosok által. Kezdetben azt lehet észrevenni, hogy a huy sötétebb színű, zavaros; az étvágy csökken, de

keveset, s a nyelv megtartja rendes kinézését; ha azonban növekszik a baj, úgy a torok meggyulad, a szem véredényei elhalaványulnak, a posák néha megpirosodnak, néha sápadtak, s a beteg arcz kifejezése gyakran szomorú.

Az érzékiség dus forrásul szolgál a köszvénynek és csúzos bántalmaknak is. Tudva van, hogy a herélttek köszvényben nem szenvednek. A lomhaság, tétlenség, a képzelődés tévelygései, mind olly körülmények, mellyek e betegségeket elősegítik, s annyi bizonyos, hogy az ollyannak, ki a vétkes érzéki szokások pályáján már előrehaladt, többnyire ereje sincs, hogy a fenemlitett betegségek gyógyítására szükséges bánásmódot kiállhatná.

Azon kisebb bajok közé, mellyek az érzéki rossz szokásokból származnak, kell számitanunk a bőr kútegeket is, mellyek különösen az arczon jelennek meg, noha azok nem mindig e rossz szokások eredményei. A legrégibb idők óta uralkodik azon vélemény, miszerint a hajak kihullását a tulságos érzéki élvezet okozza, s e vélemény nem alaptalan. A gazdag hajnövése közönségesen jele a nemi erőnek. Ha a kicsapongások következtében a haj növése csökken, úgy a takarékos természet ezen ókességgel felhagy, s a hajak, el vesztvén kellő táplálékukat, megöszülnek; a fej időelőtt megkopaszodik, a nélkül hogy az öregség tisztes kinézését magára ölténé.

Az arcz szörtelensége sokszor jele az érzéki rossz szokásoknak; a csupasz képet, szakál és bajsz nélkül,

s az asszonyos hangot nem igen kedvelik a hölgyek, s előttük illy ember nevetség tárgyaul szolgál.

Végre a már többször említett okoknál fogva a herékis tetemesen szenvednek, különösen keményedésben és idült dagban, s az önfertőzésből eredni szokott egyéb bajokon kívül, igen gyakran lehet tapasztalni, hogy a nemí részeket körülvevő edények némi kellemetlen szagú nyirkot izzadnak ki. E baj, noha kellemetlen és könnyen észrevehető, nagy veszedelemmel nem jár, hanem annak, ki különböztetni tud, jelül szolgál, hogy a beteg érzéki rosz szokásokra adta magát. Mondjuk, hogy e baj, összehasonlítva a már leirt (lásd 4. tábla) viszérdaggal, csekély fontossággal bír. Egyőbiránt, ha azt mondjuk, hogy e baj száz önfertőző közül kilenczven kilencznél mutatkozik, nem mondunk sokat; s ha bár magában véve nem veszélyes is, de szomorú jelenség mindenesetre, mert csaknem bizonyos jele a tehetetlenségnek, s a nemzőrészek legnagyobb mértékbeni elgyengülésének.

A lustaság és tétlenség kötsógi kívül legfőbb forrása szokott lenni a rosz szokásoknak és vétkes hajlamoknak. Ha a lélek el van foglalva, ugy a kísértet elveszti erejét; ha az ember kellő foglalkozás által igénybe vétetik, ugy kevesebb ideje van afféle gondolatokra, melyekhez a magányban és titokban erősen ragaszkodik. A betegek érzik saját aljasságukat, sőt sohajtoznak is felette, de szembetűnő, hogy ha a szellemen egy uralkodó gondolat zsarnokoskodik, minden orvosi segély hájótörést szenved. Meg kell az ingert törni, nem az által, hogy félelmet ügyekezünk támasztani, hanem

éhszasszük fel inkább az emberben, a meggyongúlt ugyan de még nem egészen kihalt jobb érzéseket. Némelyeknél hasztalan ugyan, az önfertőzés veszélyeinek minden rajza; ők nem látják be, hogy az önfertőzés a legaljasabb hűn természet és társaság ellen egyaránt. Ügyekezziünk azonban nekik megmutatni, hogy azon szokások, melyek erejüket kimerítik, őket egyszersmind alkalmatlannokká is teszik, embertársaik közt helyet foglalni, mert mindenki rájuk ismer, s csak gúny és megvetés tárgyul szolgálnak; adjuk elő nekik, hogy mily nagy ártalmat rájuk nézve, ha illyesmiért a hölgyektől megvetetnek sat.

A szülők-, nevelők- és tanítóknak soha sem kellene szem elől tévesztetni, hogy az ember egész jövője, ifjusága tisztaságától függ. Az érzéki gyönyörök mérsékelt élvezete, s a mesterségesen előidézett élvezetől teljes visszatartóztatás mellett, a testkellő mértékben kifejlődik, megszilárdul, s tökéletes ember válik belőle, ki a későbbi évek viszályaival megküzdeni elég erős. „Az ifjukor, mondja Linné, azon fontos korszak, melyben az életerő és test kifejlődik. Semmi sincs veszélyesebb a buja kicsapongásoknál, ha azok korán megkezdettek; az olyan, ki ifjuságában elgyengíté magát, ritkán kap ép egészséges testalkatot; öregség és gyarlóság mielőbb beállanak, s életlámpája rendes idő előtt kialszik.” Linné előtt kétezer évvel, Plutarch ekkép nyilatkozott: „Mindent el kell követni, hogy a test erőt és ügyességet nyerjen, (az érzéki kicsapongások mind a kettőt feldulják,) mert a szép és boldog öregségnek legjobb támasza az olyan test, mely ifjuságában nem szenvedett.”

Negyedik Fejezet.

Éjjeli magkiömlés, tökéletlen ondó-képződés, nemzési tehetetlenség, magtalanság, ideggyengeség, s orvoslása azon nyavalyáknak, melyek az önfertőzés eredményei.

Az emberi test elválasztó részei, egy szakadatlanul működő készüléket képeznek. A máj szüntelen működik az epe készítésén, a vesék pedig a húgynak elválasztásán a vérből. Valóban, valamennyi elválasztott nedvek az éltető vérből származnak. Az epe-hólyag nem egyéb, mint tartánya (tartója) a májtól elválasztott saját szerű folyadéknak, melyly — ha a test kívánja¹, a bél-csőbe ömlik, hogy az emésztetlen anyagoknak szétválasztását a már megemésztettektől könnyítse. A herék működése szintolylan; ezek elválasztott nedvüket — a bonczani ábrákon látható — ondóhólyagesákba ömlesztik, nem a végett, hogy az a vérbe felszivattassék, hanem inkább, hogy annak kiürítése történjék, mivel ez a nemzés cselekvésére mulhatlanul szükséges. Ezen edények kitéágulása által támad azon inger, az ösztön, melyly a nemi szaporodásra szükséges; ha a nészvágy csupán ezen ösztöntől vezettetnék; ha a megromlott ember, a helyett, hogy ivarszerveit fajtalan szokások és trágár

képződés által ingerli, inkább az állatot utánozva, szigorun a természet tervényeit követné: úgy megmenekülne a nemi ösztön kicsapongásiból eredni szokott betegségekől, termékenysége, szaporodása szintollyan nagy lenne, mint az állatoké. Minthogy az ondóhólyagsák, az epehólyaghoz hasonló, csak bizonyos pontig tágulhatnak ki, részenként felszívják az ondó legfinomabb részeit, s jöllehet ez által a hólyagsák területe kisebbedik, a hátramaradt rész még is, minthogy megmegcsipősödik, ellenállhatlanul meredésre ingerli a himvesszót, s ha ez inger, természetes közösülés által ki nem elégítettik, az ondóhólyagsák néha maguktól is kilövellik a felesleges nedvet. Az ember sokszor észre sem veszi azt, vagy ha figyelmét magára vonja is a magkiömlés, legtöbbsnyire csak azért történik, minthogy annak gyakori ismétlése félelmet gerjeszt káros következései miatt.

Ha az éjjeli magkiömlés huszonegy napi időköz alatt egyszernél többször előfordul, úgy az világos jele a gyengeségnek, s bizonyos előpostája a nemzési tehetlenségnek. Hosszas tapasztalás után azt is állíthatjuk, hogy a gyengeségnek, s ebből származó tökéletes tehetlenségnek, legbiztosb jelét a kiömlés pillanatábani felébredés teszi, ha t. i. a magkiömlés a mondott időszak alatt többször előfordul. Sok esetben az álom nem zavartatik, s jöllehet ekkor aztán bajos a magkiömlés gyakoriságát meghatározni, mindazáltal az ondóvesztés ártalmait csakhamar feltűnnek. Ha a magkiömlés

nagyon gyakori, úgy tüstint a legezélszerűbb módokhoz kell nyulni, hogy a tulságos ondóvesztéséből támadható bajoknak idején gátat vethessünk. Az éjjeli magkiömlések az önfertőzés szokásától is eredhetnek, s ekkor alvás közben történnek. Tapasztalás szerint bizonyos, hogy okot legtöbbször az önfertőzés, meg buja fajtalan kicsapongások nyujtanak a magkiömlésekre, jöllehet a herék betegségétől vagy a dűllmirigyek megkeményedett voltától is származhatnak. Utóbbi esetben, a kiömlött mag e mirigyek nedvével össze van vegyülve s ekkor a gatyán sárgás foltot hagy, hasonlót a takárfolyásához. A székszorulás szinte okozhat magkiömlést, különösen ha a végbél aranyeres csomók által szenved.

Az önfertőzés vagy fajtalan életmód által előidézett természetelleni magkiömlések következő eredményekre vezetnek: az izmok meglágyulnak, elpetyhüdnek, a test elgyengül, a járás csámpás lesz. Az emésztés rossz, a lehellet büdös, a belek tétlenek; a beteg mélyen szed lélekzetet, gyakran sóhajtozik, arcza sáppadt, kékes; bőre, különösen a homlokon pattogzott; szája tátott, orra hegyes, szemei lankadtak, fénytelenek, kék gyűrűtől körítvék; az egész ember levert és szomorú; a tulizgatott ingerlékenység gyakran ok nélkül könnyekre fakasztja; látása, valamint emlékező tehetsége is fogy. Elméje munkára nem képes, képzelő tehetsége csak ábrándokat vagy alaptalan félelmet szül; ha uralkodó szenvedélyét csak messziről érintik is, arczizmai vonaglani kezdenek, s elpirulva lesüti szemeit. A szerencsétlen utoljára minden emberi társaságot kerül, s a nőktől irtózik. Szellemi ereje egészen megtörik. Az akaratelleni

önkéntelen magkiömlések éjjeltörténnek, s rákövetkező napon a testet lankadság, teljes gyengeség lepi meg, fejfájás, fülzúgás, göresös inrángatózás, és részbeli szélhűdés kíséretében. Erőművi segédszerek, a magkiömlés gátlására kigondolt különféle eszközök és gépek, azért használnak szerfölött keveset, minthogy a bajokat nem szüntetik meg, más részről pedig az önkéntelen magkiömlést nem mindenkor előzi meg monymerevedés.

Az éjjeli magkiömléseket szükségtelen felhevülés eredményétül kell tekinteni. Többnyire hajnal felé történnek, midőn a test általános ingerlékenysége nagyobb. Rousseau méltán ajánlja, miszerint a gyermekek a serdülés korában mezei munkákban gyakorolják magukat, hogy ekkép a nap fáradalmi után nyugalmas éj következze, s ez által a fiatal test tulizgékonyasága mérsékelve legyen.

A nemzöröszeknek éjjeli magkiömlések által okozott gyengesége mellett, megmaradhat ugyan csekély mértékben a nemzési tehetség, de a körülmény szinte csak boldogtalan következéseket szülhet. Illy esetben p. o. egy ép egészséges nő teherbe eshetik valósággal kimerült férjétől, de a természet törvényeit gúnyolnánk ki, ha az illy apának káros befolyását a magzatra, tagadni mernők.

A tökéletlen ondó-képződés a test általános, nem pedig részletes gyengeségétől származik. Az ondóedények arra vannak rendelve, hogy bizonyos életműködések fokozatos renddel végezzenek el, s ezt a felserdülés egész kora alatt folytatják, ha betegségek által nem

gátoltatnak, vagy fajtalan szokások által nem zavartatnak meg. A herék és mony működései közt fenforgó bármilly zavar, kétségkívül olyan beteges állapot, melly tehetetlenséget idézhet elő, s bármi legyen is oka e rendellenességnek, azt mindenesetre tökéletlen ondóképződés követi. Az izgatott állapot gyorsan elterjed a hugycsőre; ennek legérzékenyebb részén csakhamar idült gyulladás fészkel meg magát, s ennek következtében az izmok rendetlen rángatózásokban szenvednek. Az ingerültség elterjed az ondóhólyagsákra, sőt a herékre is, midőn amazokban természetelleni kiürítéseket, emezekben pedig rendkívül hig, gyorsan készített, s épen ezért hasztalan ondót idéz elő. A herék pettyhűdtsége, puhasága szinte gyakori oka a magtalan-ságnak, vagy is a férfi-ondó terméketlenségének; mert ez állapotban az ondó nem mint finom nedv választatik el, mint kellene, hanem hig, vizenyős, termékenyíteni nem képes mag készül, sőt — ha a nemi ösztön igen gyakran kielégittetik, — vér is jöhet a herékből.

Az illy szenvedő egyénektől, ha nőkkel vannak, a mag nagyon hamar elmegy, s éjjeli kiömlések is gyakran kinozzák őket; vagy pedig a magkiömlik vizellet vagy székkiürítés alatt is. Másoknál az érzéki ösztön egészen kialszik, a mony ritkán mered fel, ekkor is gyengén, tökéletlenül, vagy teljességgel fel sem áll. A nemi részek ezen állapota hasonlít, az ifjuság alatt gyakorlott önfertőzés következéséhez. Az ilyen beteg félénkeny, körülményeivel nem törődik, lelke mindig egy ponton függ, vagy gyermekes, mint az ember legéltesebb korában szokott lenni. A test valameny-

nyi működései lomhán mennek végbe, vagy rendetlenül, míg elvégre általános elgyengülés következtében a test és lélek minden működése megszűnik. Az ondó minden gyönyör, inger, felhevülés, merevedés, természeti kilövellés nélkül folyik ki, s ha az ekkép vesztegetődik, oly zavarok állhatnak be, melyek még a buja élet, sőt önfertőzés által előidézetteknél is veszélyesebbek.

Orvosi írók állították, hogy nem ondó az, mi e szomorú bajban a himvesszödből kifolyik, hanem csak nyálka a hugycsödből, vagy legfeljebb a düllmirigy-nedv. De ez állítás teljességgel nem egyezik meg a betegség kórtanával. Közönséges okból származott lappangó (idült) gyulladás lehet összekötve csupán nyálkás kifolyással, de az ondó gyengesége, a tökéletlen ondóképződés, legtöbb esetben az önfertőzés következménye, mely ismét azon izgékonytságot idézi elő, mely éjjeli magkiömlések s végre a nemzörészek tökéletes elgyengülése által is külekezik. E folyadék bizony nem egyéb, mint gyenge, minden termékenyítő erőtől megfosztott ondó (mag), s legfőbb gondot kell arra fordítanunk, hogy annak folyását meggátoljuk, s az azt elválasztó szerveknek zsongerejőket ismét visszaadjuk. Az idegrendszer megrezgetése, annak felizgatottsága nem teszi egyedüli okát e bajnak, valamint az ondó vesztesége által előidézett gyengeség sem. Az ondónak vesztegetését, habár természetes uton történt is az, kevés ember bírja el minden kár nélkül. De jaj annak, ki természetelleni felizgatáshoz folyamodik! Az ondó illetén elgyengülésének első szakában, különféle jelenségek tapasztalhatók: némelyek a

közösülés alatt a mag kilövellését nem eszközölhetik természetü uton, noha egy pillanatnyifelhevülésre még képesek; mások pedig magát a közösülés cselekvényét nem végezhetik el, mert a mag már kiömlik, mielőtt a himvessző, melly kellő keménységet nem nyerhet, a nő hüvelyébe nyomulhatna. Ki gondolhatna borzadás nélkül egy illy állapot következéseire! Egy fiatal ember, ki az önfertőzésre adta magát, megházasodik, s most már gyálázatos hajlamát a házasság természetes élveivel cserélje fel. Milly szomorú helyzet mind a két félre nézve? A férjben felébred talán egy olyan inger, melly annál erősebb, minél újabb reá nézve; a házasság célját tehát betölteni törekszik, a szenvedély fellángol benne, és időelőtti magkiömlés következik, mire tüze hűlni kezd, gyengeség állja el, s minden törekvése hasztalan lévén, — szegény nejótreménységében megcsalni kénytelen.

Az önfertőzés, meg érzéki fajtalanság egyik következménye az „Agnesia dispermia refluens“, vagy is azon betegség az ondóedényeknek, mellyben a mag a helyett, hogy a himvessző végeig eljutva, kiömlenék, ismét visszafolyik a hólyagsákba, sőt a víz hólyagba elhat. Ezen állapotban közösülés alatt kilövellés nem történik, hanem csak azután, midőn a vizelletet kiereszti a beteg, folyik ki a mag is. Ez eset gyakran előfordul olyanoknál is, kik sokszor szenvedtek takárban, s ennek következtében hugycső-szűkülést, s keményedést kaptak, vagy a hugykivezető utak megsűrűdött nyálka által bedugultak.

A magkiömlésnek a testre tett különböző hatása, nagyobb részt annak a lélekre gyakorlott befolyásától függ. Némelyeknek az éjjeli magkiömlések tökéletlen ondóképződést és nyálkafolyást idéznek elő, s vannak esetek, midőn a test, minthogy e kiömlések befolyása alatt már régóta szenvedett, az idegek azon felizgatottságát jobban megérzi, mely közönségesen igen nagy ondó-veszteség után áll be, mi kétségkívül idült gyengeség jelenlétére mutat. A mi egyébiránt egyik testalkatra csekély ártalommal volt, az a másakra a legkárosabb lehet; gyakran olly zavarok támadnak az életműködésekben, melyek sorban követvén egymást, rajtok számtani pontossággal el lehet menni egészen a gyengítő okig.

Vannak esetek, hogy férfiak, kik testi erejökrenézve csaknem egészen elpusztultak, nemzési tehetségeiket még sem veszítették el teljesen, sőt egészséges nőt még teherbe is ejthetnek. De nem természetes-e, hogy illy esetben, gyengélkedő, beteges gyermeknek kell e világra jönni, ki már első éveiben a halál martaléka? Illyen gyermekeken a vörheny, szamárhurut, s nevezetesen a tüdők és légcső lobos bántalmait képezik szomorú jelenségeit azon betegségeknek, melyeknek kezdettől óta folyvást ki vannak téve. Nem erős testalkatra volna-e szükségük, hogy mind e bajoknak ellentállhassanak? Márpedig, ha az ondó, mely életet ad, a rendkívüli veszteség miatt maga is erőtlén, nem szükségkép következik-e, hogy a gyermek is nemzője gyengeségének bélyegét hordja magán. Minthogy a házasságon kívül nemzett gyermekek, jobbadán erőteljes években s forró szerelem

befolyása alatt fogamzanak, többnyire erősek, szépek s szellemdúsak is szoktak lenni; ezt már a régiek is tudták, különösen Aristoteles említi. Hercules, Romulus, Alexander, Themistokles, Homer, Demosthenes, Jugurtha, Arthur király, Vilmos (a hóditó), s más híresek fattyugyermekek voltak. A legnagyobb hadvezérek, a leghíresebb tudósok, alsó osztályból származtak. Cardan okát is adja e körülménynek, következőleg szólván: „testi és lelki erejüket — a nekik létezt adott nemzési cselekvényből lehet megfejteni. A szülők erősek, szépek s tüzzel telvék voltak; mert áll az, hogy a gyengélkedő s finom testalkatu hölgyek sokkal kevesebbé vannak kitéve azon veszélynek, hogy tilos szenvedélyek áldozatául essenek, mint az erős és virágzó nők.“

Az ondó erőtlensége tehát leginkább az önfertőzés bűnéből és buja kicsapongásokból származik, s jöllehet annak hiányos minősége az elhálást nem egészen gátolja, de azt többnyire természetlenné teszi, vagy olly lényt hoz e világra, kinek az élet csak szerfölött sajnós ajándék. Az ifjuság titkos bűnei elkorcsosítják az érettség későbbi éveit; a szegény gyermeknek legalább lelki nyugalma van, virágok ékesítik kora sirhantját, de egy mindig ébren van, ki soha sem nyughatik, s kinek megtört szívét örökös szemrehányások gyötrik. — —

Azon gyarlóságot, midőn valaki az elhálást (közösülést) véghez vinni nem bírja, nem i t e h e t e t l e n s é g n e k nevezük, minek számtalan oka lehet, de legtöbbször bujálkodás- és önfertőzéstől származik. A magtalan ság ellenben a nemzésre szükséges erő hiánya, mi a nemi elhálást nem akadályozza, mint a te-

tehetetlenség. A nemzórészek testi tökéletlenségéből eredt tehetetlenség közönségesen orvosolhatlan; de ha az a nemzórészek és húgyszervék gyulladásának, vagy a vizezhólyag, dűlmirigyek és herék daganatának, vagy a mony lemetzésének, vagy időlt takár s húgycsőszűkléseknek eredménye, úgy fő gondunk legyen, a tehetetlenség ine közvetlen okait, nevezetesen pedig az önferőzés undok szokását, mint leggyakoribb forrását, mi előbb és lehetőleg elhárítani. Ha a természet nem végezne mindjárt ismét rendes működéseit, ha némi gyengeség maradn a hátra, akkor a testet erősíteni kell, még pedig nem csupán az egész testre, hanem közvetlen a nemzórészekre is hathatós gyógyszerekkel.

A férfi tehetetlenségének okai két forrásból fakadnak: vagy a nemzórészek hibás alkatából, vagy pedig erőhiányból; hölgyeknél ellenben a nemi tehetetlenség csak a nemzórészek hibás alkatából származik, akár legyen ez veleszületett, akár később szerzett. Ez okok gyakrabban előfordulnak a férfnál, mint a nőnél; s ezt azon fontos szerepből, melyet a férfinak a házasszonyban teljesíteni kell, könnyen meg lehet fejteni. Láthatni, mennyire különbözhetik az orvosi segély, a mint a tehetetlenség általános vagy viszonylagos, testalkati vagy nem. A tehetetlenség általános, ha a nemzórészek teljes hiányából ered; általános lehet akkor is, ha a nemzórészek megvannak ugyan, de hibás szerkezetűek, vagy betegség által elromlottak. A tehetetlenség testalkati, ha vagy hideg, közönbös, vérmérsékmenytől származik, vagy pedig az egész test általános gyengeségének következménye. Helybeli, ha a különben

erős egyén nemzórészei gyengeségben szenvednek. Sokszor elég már a hibás alkat az elhálást gátolni. A férfinál ilyen eset fordul elő, ha a hímvessző rendentul hosszú, vagy az előbőr össze van nőve, s a makkra felhuzni nem lehet, (természeti makktýú-szor); éltesebb korban gyakran akadályozza az elhálást a dűllmirigyek rákfenés daganata is. Hölgyeknél akadályul szolgálhat a hüvely falainak összenövése, általában a nemzórészek betegségei, s azok működéseinek rendellenessége, leggyakrabban pedig a szűzhártya, melly a hüvelyt erősen elzárja. Némelly hölgyeknél a tehetetlenség hideg vérmérsékményüktől ered; foslett élet, s a hugyeső folyása minden nösztvágyat elnyomhat a hölgyeknél; épen ez oknál fogva, t. i. a nemzórészek érzéketlensége miatt, a szabad személyek szerfözlött ritkán esnek teherbe. Az ideiglenes tehetetlenség sokszor csak a félénkség következése; szintazonkép idézhet elő pillanatnyi tehetetlenséget a heves nösztvágy, igen tüzes képzelődés, a szerelmes tárgy megpillantása által okozott meglepetés, az idegek szerfözlötti izgatottsága, sat.

Higany-bedörzsölések, Zittmann főzetje, Swieten cseppjei, gyakori érvágás, iblanygyógyászerek (Jod) sat. szinte okozhatnak tehetetlenséget.

Nem épen ritkaság, hogy házaspárok egymás szerelmeskedései iránt hidegek és közönbösek. Egyik betegem megvallá, hogy neki lehetetlen feleségével közöszülni, hacsak képzelődésében egy bájolóbb hölgy képét elő nem idézi. Testi oka lehet a tehetetlenségnek, a nélkül hogy akár organicus hiba, akár helybeli betegség volna jelen; a baj sokszor csak az idegek lomhaságában

rejlik, mely állapotot czélszerű gyógyítás által el lehet
mellőzni. Bármily erős legyen is az egyén, ha a közö-
süléshez nagyon hevesen fog, ritkán végezheti azt el
tökéletesen. Illy heveskedők közül sokan megvallották,
hogy miután alkalom után sokáig várakoztak, s azt el-
végre megnyerték, semmire sem bírtak menni; mert az
idegek tulizgatottságától származott szorongatás miatt,
leírhatlan reszketés fogta el őket, s annyira elveszték
minden tehetségüket, hogy szenvedélyük tárgya vágy-
nktól megszabadult. Ha a képzelődés kitüzött czéljától
eltér, pillanatnyi tehetetlenség áll be, sőt orvosi írók
állítására szerint, olly gondolatok, mellyek a közösülés-
hez nem valók, a teherbeesést gátolhatják. Sterne e
tárgyat egyik munkájában fejtegetvén, a többi közt em-
líti, hogy anyja, egy szerfölött alkalmatlan pillanatban,
azt kérdezé atyjától, valljon felhuzta-e az órát?

Sok tehetetlen egyén meggyógyult, képzelődése
megnyugtatólása, s egészsége megedzése által. Mi nem
ismerünk az állati test működéseit közt egyet sem,
melly a lélektől annyira függene; mert jóllehet a közö-
sülés alatt test és lélek egyszerre működnek, a sikerre
még is legtöbbet teszen a lélek.

A magkiömlés után a férfi némi bágyadtságot érez;
az ő feladata teljesült, s egy új működés kezdődik a
nőben kifejlenni, de azt nem tudjuk, miként történik a
fogamzás, mellynél fogva a magzat alakot és életet
nyer.

A tehetetlenség gyakran a nemzőrészeknek korán
megkezdett érzéki élvezek által előidézett gyengeségéből
következik. Így okoz p. o. utóakár a nemzőrészek-

ben petyhüdtiséget, melly alkalmas gyógyszerek használata nélkül soha sem mulik el, s a nemzőrészek nem kapják vissza azon erőt, melly tökéletes ondó elválasztására és kiömlésztésére szükséges. Ha pedig önfertőzés eredménye, akkor hiányzik a meredés, s ha mindjárt ömlenék is ki mag, ennek semmi termékenyítő ereje nincsen, s ez esetben egyszerre tehetetlenség és magtalanság van jelen. Szerencsétlenségre, a tehetetlenségnek ezen neme leginkább elvan torjéva. Azonban sokan kigyógyultak már, noha mind nappal, mind éjjel történt magkiömlés, minden külső inger nélkül. Az önfertőzés után, a tehetetlenségre, valamint a férfinál a nemzési tehetség hiányára is, általános okul szolgál a nemi ösztön tulságos élvezése.

Illy esetekben az ondó a kilövellő izmok segítségével is kifolyik, s mindaddig tökéletlen minőségű, valámig a test meg nem erősödött; ha azonban még is terherbe ejtené a nőt, ugy természetesen a gyermek átörökli apja gyengeségét, s korán elhal, mint martaléka azon sorvadásnak, melly évenként annyi gyermeket a sírba viszen.

Ép s erős gyermekek nemzésére szükséges, hogy a szülék is jó testtel birjanak. Ha a lelki és testi egészség legbecsesebb kincs, nem érdemli-e meg, hogy megőrzése végett, a fajtalan szokásokra ingerlő hajlamot elnyomni, s ekkép elkerülni ügyekezzünk azon elgyengülést, melly mindig szomorú eredménye szokott lenni az az érzéki buja kihágásoknak? Gyengélkedő s beteges szülők csak is gyenge s beteges gyermekeket nemzenek. Ugyanazon eset fordul elő az állatok- és növényeknél.

Mit tarthat egy erősen kifejlett hölgy az olyan férőről, ki kora kiesapongások által erejét elfecsérelvén, mostan csak gyarlóságaival állhat elő? Lehet-e valami szomorubb, mint kétségbeesése a szerető nőnek, ha éri, hogy csak az érzékiség undok maradványát, az önfertőzés gyalázatos áldozatát karolja férjében?

A nőtény állatok az erős és szép himekkel örömeztőbb párosodnak; már a természet öntötte ezen ösztönt minden állatba. A romlottság és mivelődés nem írhatta ki ezen ösztönt az emberben sem, s bámulnunk kell isten örök bölcsességét, ki az által az ép s egészséges lények szaporodását biztosította.

A tehetetlenség legfőbb foka a nemzőrészek tökéletlenségének, s gyógyítása a legnagyobb eszélyességet igényli a gyógyszerek megválasztásában. A nemzőrészek idült bajainak orvoslását vagy elhanyagolják, vagy nem értik. E tekintetben még józan orvosi törekvések sem ébreszthettek kellő bizalmat, mire nézve orvosok és betegek egyaránt hibásak. Amazok, megszokván gyógyszerük gyors hatását, könnyen elvesztik bátorságukat, ha tüstént nem enyhítenek a betegen. Ezért nem csudálkozni, ha aztán a betegnek sincs bizalma az ígért segély iránt, s az orvosnak mindig emlékezetében kellene tartania, hogy a lassankint kifejlett beteges állapotot, természetesen gyógyítani is csak hosszabb idő alatt lehetséges.

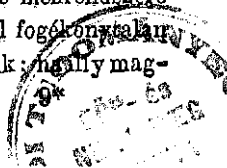
Az önfertőzés, ezen leggyakoribb oka a tehetetlenségnek és magtalanságnak, közönségesen az ifjuság legsebbe éveiben gyakoroltatik, s sokszor csak később, nagy időre ütnek ki ártalmas követke-

zése, midőn e fajtalan szokás már elhagyatott. Arra is több vagy kevesebb idő kívántatik tehát, hogy a test zavart állapotát, rendes működésbe vissza lehessen vezetni. E kárhuzatos hajlam eredménye: a hudhólyag és ondoedények rendkívüli ingerlékenysége, a mag vissza-nem-tarthatása, a gerinczagy és agyvelő betegségei, hereviszérdag, hugycsőszűkülések, s a mony, kerék és borék beteges petyhüdtisége. Lehet-e reményleni, hogy e szervek illy állapotban természeti működéseiket rendesen végezhetik? Bizonyosan nem. Ha a tehetetlenséget azon — nem eléggé kárhuztatható — fajtalan szokás okozta, ugy bajosabb orvosolni, mintha a nemi ösztön tulságos kielégítésének, a bujálkodásnak eredménye, mert az éltető nedv, melynek a test erősítésére kellett volna szolgálni, minden élvezeti kielégítés nélkül pazaroltaték el, s e veszteséget szellemi gyönyör sem nem kíséri, sem nem pótolható.

Az érzékiség embere, ki a nőnemben változatosságot szeret, kétségkívül mindig új ingert találhat e változatosságban, s gyakrabban végezheti a közösülést, mint az életpárjához hű férj; meg kell azonban jegyeznünk, hogy amaz vágyát csak tulizgatott erejének rovasára elégitheti ki, s illy erőltetések eredményei eléggé megtanithatnak bennünket, mit várhat a nyomorult bujálkodó későbbi napjaira. A nős férfi ellenben, minden erőltetés nélkül kielégíti ivarszerveinek szükségét; a változatosság ingere neki nemcsak isteni és emberi törvények által el van tiltva, hanem egyenes ellentétben is áll jólétével, s egészsége és ereje fentartásával. Testi miségének természeti törvényei tehát pontosan meg-

egyeznek az erkölcsiség szabályaival. S jól megértstük, mind a mellett, hogy többet élvez amannál, tehetségeit még is egészen az aggságig megtartja, s egészséges ivadékokat nemz, holott a heves, és erőltetett élvezetben kicsapongó embert a legborzasztóbb csapás fenyegeti, t. i. az elgyengült s beteges nemzőrészekkel szorosan összekötött kielégíthetetlen vágy. — Az ondónak, kicsapongások vagy titkos bűn által előidézett kimerültsége, nem minden esetben egyenlő. Némellyek csak részben válnak tehetetlenekké. Néha nagy erőlködéssel elvégezhetik a közösülést, de termékenyítő erővel nem bírnak. Tehetségük el van gyengülve, nem egészen kifogyva. A gyógytan nyújthat e betegek számára gyógyszereket, de ha ezek helytelenül vagy a fenforgó esetre nem kellőkép alkalmaztatnak; a beteg még jobban elromlik.

Az önfertőzés által okozott gyengeségben, sokkal nehezebb a gyógyszereket megválasztani, mint a többi bajoknál. A mesterség, melly a tudományt a kuruzslástól megkülönbözteti, abban rejlik: miként kell edzeni i z g a t á s n ó l k ü l. Az állati szervezet (organismus) törvénye, hogy ha a működés növekszik, ez legészrevehetőbb a legérzékenyebb részekben, kicsapongó embereknel tehát a nemzőrészekben; minthogy pedig e szervekre csak az izgató (ingerlő) gyógyszerek hatnak főleg, és közvetlenül, azokat szintolly okosan, mint vigyázva kell rendelni. Így a magtalanság némelly esetekben észre nem vehető. Jóllehet a nő méhrendszere egyik férfi ondó-ingere iránt kétségkívül fogékonytalan lehet, más férfitől azonban teherbe eshetik; melly mag-

talanság, nem a házasság előtti gyengítő okok maradványa, ugy azon rövid idő alatt lehet segíteni. Új házassoknál, sokszor épen tulbuzgó szenvedélyük gátolja eb-beli óhajításuk teljesültét, hogy gyermeket nemzjenek. Celsus azt mondja egy helyen: „Rarus concubitus corpus excitat, frequens solvit“ (a gyér közösülés (elhá-lás) a testet éleszti, a gyakori lankasztja,) következőleg a nemzésre tehetetlenné teszi.

A tapasztalás tanítja, hogy gyakran, ha az első tűz és heveskedések elmúltak, kevesbbé szenvedélyes szerelem mellett meg lehet tenni azt, mit a házasság első heteiben véghez vinni nem lehetett.

A régi orvosoknak igazuk volt, midőn mondák: Hosszas visszatartóztatás nemzőerőt kölesönöz. Majd valamennyi physiolog egy véleményben van az iránt, hogy a nemi élvekkal közben-közben egy időig felhagy-ni, a nemzésre elkerülhetlenül szükséges. Többen kér-tek már tőlünk tanácsot nemi tehetlenségükre nézve, minek pedig egyéb oka nem volt, az élvek foly-tonos gyakorlataánál. Alig kell említenünk, hogy a nemi élvekből tulság mind a férfit mind a nőt gyengíti, sőt igen gyakori ismétlés által magának a házasságnak is árt, s a nemzőrészek azon elgyengülését s petyhüdtse-gét idézheti elő, melly nőben a magtalanságra, férfiban pedig tehetetlenségre vezet.

A magtalanság sokszor a nő nemzőrészeinek hibájától származik, s gyakrabban eredhet, mint gon-dolnók, azok hiányos alkatától; néha a petefészkek hi-báznak, vagy szerfölött kicsinyek; vagy a Fallopia-méh-kürtök nyílása hiányzik, vagy maga az anyaméh nagyon

kicsiny. Illy esetekben az emlők természetesen kifejlődve nincsenek s a nemi ösztön csekély mértékben érezhető. De a legtöbb magtalan nőnél rendes alkatásuknak látszanak lenni a nemzőrészek, jóllehet azok működése tökéletlen vagy épen semmi. A havi-tisztulás ritkán jelelik meg, kis mértékben, vagy néha az ellenkező eset is előfordul, nagyon sok a tisztulás, s rendetlenül áll be; néha nyálkás, hig, csipős, feléres (szintelen). Ritkán fogamzik olyan asszony, kinck havitisztulása rendetlenül jár, ellenben a tisztulás rendessége a teherbeesés lehetőségének jele. Az igen izmos, vastag asszonyok gyakran magtalanok, mert hizékony-ságuk a petefészkek csekély tevékenységtől támad (az olyan nők, kiknek méhük kivételt, közönségesen meghiznak,) vagy jele az ivarszervek s nemzőrészek gyengeségének. A nemz-erő hiányának okai közt, első helyen állanak a nemi elvekbeni kihágások. Azért is, mint már megjegyeztük, a szabad személyek csak ritkán esnek teherbe, mert nemcsak érzékenységük eltompul a gyakori közösülés által, hanem nemzőrészeik is szerfölött megpetyhüdnek. Kell-e bizonyítani, hogy a titkos bűn még fiatal leánykák hálósobájába is belopódzik? Fájdalom! ez úgy van. Ismerünk eseteket, hogy az oesmány szokásra fajtalan eselédék csábíták el a fiatal urnőt, s más alkalommal pedig tapasztaltuk, hogy egy nevelőházban valamennyi növendék, kivétel nélkül, mind e boldogtalan hajlamot követé.

Semmiféle ok sem vonhat maga után később annyi pusztitást, (nem is említve, a sorvadás szörnyű eseteit) mint az önfertőzés, mi annyi fiatal lánykát sirba taszit

még kifejlődésük előtt. Olyan hölgyek, kik serdülésök alatt, mielőtt testben még kifejlődve volnának, — érzéküket bűnös szokások által izgatják, borzasztó betegségeket várhatnak magukra, melyek közt a magtalanság még legcsekélyebb baj. A tulizgatottság következése legelőször is ivarszervcek elgyengülése, s aztán sorban más nyavalyák. A nedvek ugyan is aránytalan mennyiségben s helytelen vegyületben a nemzőrészek felé tödülnek, s innen származik azon baj, mit fehér folyásnak (Leucorrhöa) neveznek. E folyadék annyira megcsipősödik, hogy a szomszéd részeket feleszi, s oly kellemetlen szagot kap, hogy azt illy nő közelében igen meglehet érzni. A fehérfolyásnak kétség kívül egyéb forrása is lehet, de ritkán ölt magára olly rossz jellemet, mint ha önfertőzéstől származik; mert ekkor a nemzőrészek annyira megtámadtatnak általa, hogy a fogamzási tehetség csaknem minden esetben eltöröltetik.

Csak azok foghatják fel az effőle rendellenességek utó következéseit, kik életüket a nemi részek betegségeinek orvoslására szánták kizárólagosan. A mindkét nemmel közös bajokon kívül, az önfertőzést üzött hölgyek még méhgörcsös rohamokban is szenvednek, továbbá gyógyithatlan sárgaság, gyomorgörcs, heves fejfájás, fehérfolyás, csipős s az anyaméh rendes működésével össze nem egyező folyással, méh-előesés, sorvasztó, közönségesen kora halált előidéző lázak, s minden egyéb testi és lelki bajok beállanak, melyek említett betegségekkel válhatlanul járni szoktak. Mint különös jelenségről, melly közös ugyan mind a két nemmel, de a nőknél még is gyakrabban előfordul, — akarunk

szólani: t. i. azon közönbösségről, mellyet az önfertőzés a házassági rendes gyönyörök iránt szül, miből átláthatni, hogy némelly leány ellenszenve a házasság iránt nem mindig indulatból származik. E közönbösség nemcsak a házasság utáni vágyat elnyomja, hanem a nőt férje mellett is követi. Hosszas évi tapasztalásból ismerünk hölgyeket, kik olly ragaszkodással voltak az önfertőzéshez, hogy a természeti közösüléstől undorodtak.

Mindenki átláthatja, milly nagy fontosság fekszik abban, ha a szülők gyermekeiket minden efféle undok szokásoktól megőrzik. Nemcsak a nevelők megválasztásánál, hanem szintazon mértékben óvakodni kell a cseleléség felvételénél is.

Mililyen jelekből ismerhetik meg a szülők, hogy gyermekeik ez undok szokást űzik? Az érzékiségből eredni szokott betegségek kóralakját lehetőleg világosan előadtuk. Az önfertőzést űzők rendkívül ügyesen el tudják palástolni tettöket, még a legvizsgább szemek előtt is. Miért keres a gyermeköz magánosságot? E körülmény sohasem kerülje ki figyelmünket, s őrködjünk különösen a gyermek lefekvésakor és felkelésekor, mert legtöbbsnyire ekkor kaphatjuk tetten. Több gyermeket egy ágyban hálalni, szinte nem tanácsos, mert az együttálás igen gyakran alkalmat szolgáltat efféle szokásokra. Bizonyos jele a bűnnek az is, ha a gyermek rögtön, igen nagy bágyadtságot szinlel, ilyenkor ha az ágyhoz közeledünk, észrevesszük, hogy arcza nagyon piros vagy izzadtság borítja, az érverés és lélekezés sokkal gyorsabb, a bőr forró, holott a szoba hőmérséklete mindezen tüneteményeket nem idézheti elő. Ha ilyenkor lerántjuk a

gyermekről a takarót, sokszor épen tettén kaphatjuk, vagy legalább kezeit nemzórészeinél. Ha nem régi magkiömlés nyomaira találunk, úgy a tény kétségen kivüli; ha ezt nem tapasztaljuk, úgy a gyermeket nem kell világos tanuság nélkül gyanusítani. Ha illy foltokat gyakran vehetni észre, meg lehetünk győződve, hogy azok az önfertőzésnek közvetett eredményei, vagy is hogy azok talán már az ondóedények beteges ingerlékenységére mutatnak. Olly gyermekekre is különösen ügyelni kell, kik gyakran vizellenek, főleg ha vizelés alatt fájdalomról panaszkodnak; mert ezek is vagy már gyakorolják az önfertőzést, vagy némi csipősség, viszketegség van jelen, melly önfertőzésre ingerel. E csipős viszketegséget figyermeknél némi faggyuszerű nedvesség okozza a makkon, lányoknál pedig a nagy ajkak közt; meggátlása végett gyakori fürdés szükséges, hogy e részek tisztán tartassanak. Halvány arcszín, a bőr szárazsága, levertség, kedvetlenség, bágyadtság a felkelésnél, az ágyban maradás sokáig, mind jelei a rossz szokásnak.

Hogy az önfertőzés rossz szokását megelőzhessük, a gyermekekre különösen ügyelni kell, úgy azonban, hogy ők észre ne vegyék, s ha annak üzéséről meggyőződünk, kettőztetni szükséges az örködést. A gyermekeket sohasem kell magukra hagyni, hanem folyvást foglalkozásban tartani őket, vagy valami munkával, vagy oktatás, tanítás által, hogy figyelmük mindig el legyen foglalva; szünórák alatt gyakorolják testüket, vivásban, szaladásban, s egyéb játékokkal, mellyek az izomrendszer munkásságát fejlesztik, s a testet egyszersmind

kifárasztják, mire aztán alapos okuk van pihenni. Felébredéskor mindjárt keljenek fel, s főleg az olyanokat kell szemmel tartani, kik magánosan szeretnek lenni.

Dr. Moiszner F. L., egy igen tapasztalt orvos a gyermek betegségeken, ekkép nyilatkozik: „Ha a gyermek már egy idő óta üzte az önfertőzést, s már nem csak ritkán, mint eleinte, hanem naponként gyakorolja e rossz szokást, úgy minden különös betegség nélkül, csak hamar feltűnik, hogy különben egészséges és vidám külseje megváltozik. Arcza elhalványodik, sápadt s kékes lesz, különösen a szemek körül, szemei becsütek, ajkai elvesztik szép pirosságukat. Milly szembetűnőleg szenved az egészség, már e külső jelekből lehet gyanítani, de még inkább, ha a gyermeket szorosabb vizsgálat alá vesszük; lelke ugyan is észrevehetőleg eltompul, ellomhul; fejét gyakran lecsüggeszti, csendesen megül, mintha mély gondolatokba merülne, szemeit egy pontra mereszti, a nélkül azonban, hogy eszmélne valami-ről, s ha ilyenkor hirtelen megszólítjuk, zavart felelete elárulja, hogy semmiről sem gondolkozott; ha valamit rá bizunk, lassan, erőködve, nem örömet kel fel nyughelyéről, s csámpásan, lomhán jár. Alegcsekélyebb testi mozgásra azonnal izzadni kezd, savanyu vagy kellemetlen szagu cseppekben, s utána szerfölött elbágyad; kezait és lábait szüntelen tapadós izzadtság borítja, s lélekzése hörgős. Játzó társai, kiknek multságában az előtt pajzán örömmel önkényt résztvett, most ellenére vannak, s a minden foglalkozás nélküli magányt többre becsüli az ártatlan gyermekjátékoknál; sőt már jellemében is észrevehető az egész idegrendszernek a helybeli izgatott-

ságból eredt szenvedése. A különben jó és vidor, szelid gyermek elkezd makacskodni, akaratos és boszus lesz, úgy hogy társának legártatlanabb tréfája által is könnyen haragra gerjed, sirva fakad, s általában igen kiálhatlanná válik. Nagyon örömet elvonulnak az ilyen betegek, s hol senki sem látja őket, úzik bűnös szokásukat; igen szeretnek sokáig aludni, s mind a mellett legyőzhetlen bágyadtságot éreznek testükben, mely a hosszas álmom által még növekedni látszik, miért is közönségesen minden üdülés vagy erősödés nélkül kelnek fel, épen olly fáradtan, mind mikor lefeküdtek.“—

Ha a sorvadás világos jeleinek szembetűnő és természetes okát nem adhatjuk, ha arra semmi különös hajlam nincsen jelen, ha az nem következése elhanyagolt gyuladásnak, fárasztó tanulásnak, sokáig elfojtott bűnnek, vagy sovány élésnek; ha aggasztó gondunk tárgya gyengélkedik, s bő, egészséges táplálék mellett is sovány, beteges lesz; nevezetesen az önfertőzők „sajátságos testállását, járását“ miről őket már az utcán megismerhetni, betegünkön is észreveszszük; akkor bizonyosok lehetünk, hogy megint egy áldozata áll előttünk az önfertőzésnek. Nyílt vallomást igen bajos nyerni. Azt kívánni, nem a legjobb mód; némellyeket mintegy messziről kell kihallgatni, ha bűnösök, mindjárt elértik, mire czélozunk, ha ártatlanok, nem foghatják fel, mit akarunk. Illy uton ügyes, jóakaratu, s türelmes ember, könnyen kiveheti a gyermek vallomását. Mindenek előtt szükséges a gyanús gyermek bizalmát megnyerni; erre azonban nem szigor vagy erkölcsi leczkék által juthatunk. Ha a dolog egy-

szer bizonyos, akkor három pontra kell ügyelni: először a természet elleni (de nem a természetes nemi) ösztönt el kell fojtani; másodszor, a gyermekben az akaratot meg kell edzeni, hogy a pusztán állati ösztönnek ellentállhasson; harmadszor, a rossz szokás újra feléledése ellen testi és erkölcsi gátokat kell vetni.

Misem lehet szomorítóbb, mint ha valakinek, gyermekében helyzett reménysége elenyészik! Semmiféle kincs nem pótolhatja ki a veszteséget, s mihelyt az ifjuság elrepül, hiában kerestünk jótékony írt, a gyógyíthatlan baj enyhítésére. Emlékszem egy gyönyörű s tökéletesen művelt, már több év óta férjhez ment, s minden földi javakkal bővelkedő fiatal hölgyre, ki ha egy koldusnő karjai közt ezondrába burkolt gyermeket megpillantott, könnyekre fakadt; s milly határtalan örömfogja el az előkelő asszonyt, ha férjének a régóhajtott örökösét megszüli;— mintha a nemzési tehetség a társadalom legfelsőbb rétegeiben már-már ritkaság volna; mintha — midőn a falusi nép egyre szaporodik, okokat lehetne felhordani, a társaság magasb osztályaiban épen az ellenkező megfejtésére. Ha a természet változhatlan törvényeit jobban követnék, ugy nem lenne rá ok, hogy a nők egyik osztálya termékenyebb legyen, mint a másik. Mi az asszony magtalanságát, s a férfi tehetlenségét illeti, több szer van a baj sikeres meggyógyítására, mint általában vélik.

E könyv közzététele által embertársainknak használni akartunk; s ha az, olyanok kezébe kerül, kik eddigelé azon hiedelemben éltek, hogy a nemi élvek által

megromlott egyén már egészen elveszett, úgy hisszük, az ellenkezőről fognak meggyőződni.

Közösülés alatt mind a két nemű egyén ivarszerveinek belső és külső részeiben felhevülés és ingerültség áll be. A férfi monya benyomul a nő hüvelyébe, az anyaméh szája érintkezik a férfi hugycsőve nyílásával, a petefészkek csatornái megnyúlnak, s azon végük (*corpus fimbriatum*), melly a medenczében szabadon leng, a petefészkekre dűleszkedik, s a férfi ondót, befecskendezése után az anyaméhbe, némi vonz-erőnél fogva a petefészkekbe vezeti. Azon pillanatban, midőn az ondó (mag) a petefészkekbe jut, egy vagy több tojás megtermékenyítése által, egy vagy több új lény képződését eszközli. Ez természetes rajza a nemzési cselekvénynek, s világos, miért ügyekeztek a házasság sikertelen eredményének titkát a testalkati hibákban keresni. E hibák számosabbak s bonyolodottabbak, mint vélik; de ha e tökéletlenségek ezélszerűen alkalmazott szerek által megjavíttatnak, úgy a teherbeesés csaknem mindig bizonyos; mert a testi hibák sokkal gyakoribbak a férfinál, mint a nőnél. A férfi különben egészséges, sőt erős kinézésű lehet, de azért még is szenvedhet az ondódódnak azon beteges petykudtságegében, melly a kora magkiömlésztésből származik, s habár képes is a közösülést elvégezni, azért a nemzési erő még is hiányozhatik benne, ha ondónedve igen viszonyös, erőtlen, vagy ha a kilövellés nagyon hamar történik. Illy esetekben a ezélszerűen alkalmazott szereknek jótékony hatásuk van, mert egyenesen az ondódódnakre gyakorolnak befolyást, olly formán, hogy azoknak zsongeröt (feszessé-

get) kölcsönöznek, s egészséges ondó elválasztását idézőn elő, a nő megtermékenyítésére, tehát a gyermek-nemzésre elkerülhetlenül szükséges anyagot megadják. Itten természetesen, nem lehet a nemzőrészek egészen hiányos vagy éppen torz-alkatáról szó. Egyébiránt csak igen kevés eset van, hol a tudomány és mesterség foganatlan.

Egy tekintetben e világot éppen olly állapotban hagyjuk el, millyenben arra jutottunk. Földi pályánkat mint gyermekek kezdjük meg, s mint gyermekek végezzük be. Agg napjainkban visszarogyunk a csecsemős állapot eredeti gyámoltalanságába. Támaszra szorulunk, dajkára, ki hordjon bennünket, sőt étessen; a szülők vezetnek bennünket, s milly bámulatos a gondviselés műve! Szülőinket saját gyermekeinkben ismét megtaláljuk, kik boldogok, ha visszaszolgálhatják az egykor nekik nyújtott ápolást.

G y ó g y m ó d.

A nemi években elkövetett kihágásokból s az önfertőzéstől származott betegségek (kivéven a bujakóros ragályt), csaknem ugyanazon jelenségekkel külekeznek, s ezért orvoslásuk is jobbadán hasonló eljárást igényel. Nem kell azonban hinni, hogy mindenkor hasonló eredményekre jövünk: életkor, nem, az elgyengült szervek betegségei iránti fogékonyság, s még egy sereg mellékkörülmény, nagy befolyással vannak a kórtünemények különféleségére. Egyébiránt elég, ha ismerjük a kórok

ugyanazonságát, hogy az alkalmazandó gyógyszerekben ne tévedjünk. A hidegnek helybeli használata, már régi gyógyszer. Némelly beteges állapotban hasznos, e szer hatását egyenesen a fej idegeire irányozni. Az önfertőzés okozta bajok ellen sokszor elégtelen szereket használnak. Gyakran rendeltetnek: összehúzó, zsongító, kábitó szerek, ásvány-savak, vas, higany, ólom-készítmények, cubeba, sat., magukban vagy vegyest, különféle foganattal, részint a természetellenes érzékenység csillapítására, részint a nemzórészek tehetségének ismételi felélesztése végett.

E könyv csaknem egészen az ifjúkori könnyelműség által okozott különféle betegségek leírására van szánva, a nélkül, hogy a különféle gyógyszerek egyenkénti felhordásába bocsátkoznék. Szerző a gyógyszeri rendelvényeket szándékosan kerülte, mert meg lehetünk győződve, miszerint a gyógyszerek avatatlan ember kezében sokkal hamarabb ártanak, mint használnak, s mert e betegségek természeténél fogva valószínűbb, hogy a szenvedők, a helyett hogy orvoshoz folyamodnának, ki e betegségeket kizárólagos tanulmányává tévé, — inkább saját magukon fognák a gyógyszereket megkísérteni. Minthogy pedig már közönséges betegségekben is, a gyógytudománybani kotynyeselkedés, az emberi nemre szerfőlött veszélyes; mennyivel inkább veszélyesnek kell lenni azon bajokban, melyekben a gyógy mód egészen az okoktól, az innen származó beteges ingerlékenységtől, s a beteg testalkatától függ. A gyógyszerek csak akkor foganatosak, ha jól vannak készítve s okosan alkalmazva; azért nem tanácsos

gyógyszereket rendelni általános használatul, mellyek adagát és összetételét minden egyes eset másképp kívánhatná. Az okos orvos nem köti magát egy meghatározott rendelvénnyhez, hanem minden esetet, mint külön esetet véve, azt óvatosan megvizsgálja, s a netán feltűnt különbség szerint módosítja gyógyszerét. Szerfölött veszélyes minden beteget egy s ugyanazon mód szerint orvosolni, az erőset úgy, mint a gyengét, az öreget és ifjut, mozgó és ülő életet viselőt egyaránt. Döreség volna hinni is, hogy ugyanazon szer illy ellenkező körülmények közlűt ugyanazon hatást szűlje.

A mennyire lehet, nem kell ismeretlen szereket használni, hanem a már fogatosoknak tapasztaltak közűl az egyéni esethez képest a legjobb kiválasztandó. **Közvetlenül az ondó-edényekre** kell hatni, azok zsongerejét emelni, a nélkül, hogy izgatóst idéznénk elő; a nemz-erőt edzeni, a nélkül hogy azt pillanatnyira is felingerelnénk; a nedvtűmeget olly szerek használata által javítani, mellyek a gyengeség s egyéb bajok eredeti okának eltávolításánál fogva gyógyulást idézhetnek elő, s ekkép az elvesztett erőt ismét visszapótolják. — Sokan azon tévedésben vannak, hogy az egyszer elvesztett tehetségeket maga a természet megint visszaadhatja; ezeknek csak annyit jegyezőnk meg, hogy a halogatós által elvesztett idő kipótolhatatlan, s általa a gyengeség gyógyíhatatlanná, s a tehetlenség állandóvá válhatik.

Az olvasó, ki e könyvet haszonnal forgatá, barátját vagy ismerőst, kiről gyanakszik, hogy a szerfölötti káros önfertőzést űzi, figyelmeztetheti az őrvényre e

könyv átadása által, vagy ha nem akarja megpirítani, borítékban küldheti azt neki. Illy módot követhetnek a szülék is, ha gyermekeikkel e tárgy felett szólni restelnek.

E könyv czélját őszintén, nyíltan előadni, s a testben támadható nyavalyákat s pusztulásokat világosan lerajzolni ügyekezünk; s midőn a kórokokat mindenki előtt érthetőleg festettük, megmutattuk a baj titkos, sokszor nem is gyanított forrását. Nem fognak e sorok mindjárt az első átnézéskor, az olvasónak felcsetet adni azon kérdésére: miért szenvedek? miért olly terhes saját életem, midőn körülöttem minden úgy örül létének? miért vagyok én annyira különbös az emberek öröme, bújja, s escelekedetei iránt?

Szerző ifjusága óta kémlelvén azon nyavalyákat, mellyek az emberi nemet ostromozzák, s azok terjedését szakadatlanul lesvén, a szegény napszámos gunyhójában úgy, mint a dúsgazdagok palotájában, mindenütt csak azon meggyőződésre jött, hogy az önfertőzés — minden osztályu fiatalságnál nagyon gyakran előfordul. Szerző az ivarrendszer s a nemzőrészek belegségeinek orvoslását különös tanulmányává tevén, nem kevésbé bámult el, mennyire elhanyagoltatik a gyógytudomány ezen ága, s épen e körülmény birta rá, hogy e könyvet nyilvánosságra bocsássa, mellyben híven előadva legyenek az önfertőzés pusztító következtései.

Ötödik Fejezet.

Takár, fehérfolyás, hugycsőszűkülés, hugyhólyag-lob, heredag, s dűllmirigyek betegségeinek jelenségei orvoslása.

A nemi közösülés tisztátlan lehet, s szerfölött veszélyes indulatu mérges anyagot képezhet. Ide tartozik a nyákfolyás, vagy is t a k á r (kankó), melly a hugycső takonyhártyáját támadja meg, mi által romlott nyálka folyása idéztetik elő; másik méreg, az ugynevezett b u j a k ó r (syphilis), a felbőrbe veszi magát, s azon helybeli lobos fekélyt támaszt, mit b u j a f e k é l y - nek (chancre) neveznek. E mérges anyag visszaveréséből a testbe, gyakran kelések támadnak a lagyékban, az ugynevezett d o b (bubo), s ha a méreg a testben elterjed, a nyakon, bőrön, sőt a csontokban is lobos fekélyesedés (senyvedés) fejlik ki.

A bujakór, érintkezés által egyik egyéntől a másikra átragad, legközöségesebben közösülés alatt, gyakran elkapják a csecsemők dajkájuktól, vagy ha a test finomabb részei a bujafekélyes ragályhoz érnek.

Ha egészséges egyén egy másikkal közösül, ki idült takárban szenved, legtöbb esetben átragad a baj; de az időt nem lehet pontosan meghatározni, mikor fog az ki ütni. Néha már harmad—negyed napra, néha pedig

tized — tizenötöd napra jelentkezik a gyulladás; közönségesen azonban hat — tizenkét nap alatt ki szokott ütni. Férfinál a makk hegyén érezhető viszketegséggel kezdődik; a viszketegség aztán mélyebbre terjed s már fájdalom is csatlakozik hozzá, végre a himvesszőből minden nehézség nélkül cseppenként nyálka jő ki; a húgycső nyílása felduzzad, meggyulad, s tapadás, fehéres, csaknem átlátszó anyag kezd folyni belőle. Eleinte ezen folyadék nyálkás, de később genyhez hasonlít; színe a gyulladás fokához képest sárgás vagy zöldes; gyakran vér is van hozzá vegyülve, s ekkor vereses. Azt mondjuk, hogy e folyadék genyhez hasonlít, mert az a legsúlyosabb esetekben is csak a húgycsőnek gyulladás által okozott nyálkás elválasztása. Némelyek azt hiszik, hogy idővel e kifolyás, s illetőleg elválasztás magától megszűnik, pedig bizonyosabban állíthatjuk azt, hogy inkább a beteg élete szűnik meg hamarább. A sokáig elhanyagolt takár következőse: a húgycső takhártyájának megvastagodása, mi aztán szátkülésekre vezet.

Valóban nagy döreség volna, e bajt annyira hagyni, mint sok egyéb betegséget, míg egy másikat, gyakran gyógyíthatlant huz maga után. Mollózve a takár közvetlen hatását a húgycsőre, még az egész testre is befolyással van; nem egyedül a húgycső takhártyájára szorítkozik, hanem gyakran lobos daganatot is támaszt a mirigyekben és előbőrön. Ez által két baj támad, egyik a makktyuszor (phymosis), másik a makknyak-szor (paraphymosis); első esetben a makktyut (előbőrt) nem lehet a makkra felhuzni, hogy ez csúpaszon

maradjon; második esetben pedig, az előbőr a makk koszorúja (nyaka) megett szorosan összehúzódván, azt előrehuzni nem lehet; a mony összeszorítása által okozott rendkívüli fájdalom miatt sebészti segélyhez kell folyamodni. A lágyékmirigyek sokszor rokonszen-
vileg részesülnek a bajban. Rokonszenvileg mondjuk, hogy megkülönböztessük e mirigyek azon daganatától, mely a bujakór súlyos eseteiben a bujakóros anyag letételéből származik. A kettő közti különbség abban áll, hogy utóbbi esetben a mirigyek legtöbbszörre kifadnak, a takár által rokonszenvileg támadt bajban pedig, soha vagy csak ritkán mennek genyedésbe.

Takár következtében lassankint egymás után több mirigy megdagad a lágyékban, a bujakóros méreg felszívódása által pedig csak egy mirigy szenved mindenik oldalon. A húgyesőben sokszor egy helyen gyülik össze a beteges nyálka, s akkor úgy tetszik, mintha csak oda szorítkoznék a baj. A merevencek (corpora cavernosa, a mony teste) is gyakran meggyuladnak, s azon fájdalmas állapot áll be, mit görbe-kankónak mondunk közönségesen (corda); a himvessző t. i. megmered, de nem egyenes vonalban, hanem görbén. E baj, csak ideiglenes, nagy kinokat okoz, s többszörre éjjel jelenkezik. Ha a gyuladás nem igen nagy, úgy a jelenségek alig észrevehetők, s a beteg csak némi sajátságos kifolyást tapasztal, mit vizellet alatt nagy melegség kísér. A szomszéd részek általában megérik a bajt kisebb-nagyobb mértékben, s a beteg az alrészekben és a czombokban szurást, és szaggatást érez. A herék daganata egyik legfájdalmasabb következtése a takárnak.

A bonczatani ábrák magyarázatából láthatni, hogy a húgycső takhártyája egészen a herékig terjed, ennél fogva tehát a gyuladás szinte elterjed odáig, s az egyik vagy mind két here fájdalmas daganatát okozza. A beteg heves fájdalmat érez a hátgerincz első részében, nyugtalanság és láz kíséretében nyelve tisztátlan, szomja rendkívül nagy, érverése gyors, s az életerő gyenge.

Néha megtörténik, hogy a dagadt here genybe megyen át, s kifakad. A takár következései közt, a nemzérő elvesztésére nézve, egyik sem félelmes annyira, mint a húgycső-szűkülés. A görcsös szűkülés a takár növekedése alatt jelentkezik, s a húgycső takhártyáját környező izmok pillanatnyi görcsös összehuzódása által idéztetik elő. A lobos szűkülés közönségesen a heves takárt követi, s a húgycsőben összegyűlt anyagtól származik. Az állandó szűkülés a húgycső takhártyájának lobos megdagadásával s összenövésével jár. A takár által gerjesztett gyuladáson kívül, még egyéb okokból is származhatik állandó szűkülés. Egyik leggyakoribb oka közösülés sokáig végzése. Ez által az izmok és idegek ereje kimerül, s a húgycső egyik része tartósan összehuzódik. E baj annyira elfajul, hogy némelyeknél a görcsös szűkülés jelenségei minden közösülés alkalmával beállanak, különösen ha az elválasztó szervek nem pihenték ki magukat kellőleg, s jöllehet a jelenségek eleinte nem látszanak állandó szűkülésre mutatni, e baj az orvoslásban még is nagy nehézségeket támaszt.

Az önfertőzés szintollyan, sőt még károsabb következéseket huz maga után, mint a gyakori és eről-

tetett közösülés. A görcsös szűkülés, származott légyen önfertőzés, vagy nemi élvekbani kihágások, vagy pedig gyulladás és elhanyagolt takár következtében,— gyakran a húgycső állandó szűkülésével végződik. A betegség kezdetét arról ismerhetni meg, hogy vizelés után, a húgycső nyílásán néhány csepp húgy függve marad, s jöllehet a húgy néha kevesbedik, a beteg még sem érez semmi különös fájdalmat, míg nem tapasztalja, hogy nehezen megyen el tőle a vizellet. Ha fázik, sokat iszik, s időváltozáskor, a húgy visszatartva marad, vagy csak cseppenként ürül ki. A húgyhólyag a betegség folyta alatt meggyulad, a beteg panaszkodik, hogy nem alhatik annyi ideig, mint az előtt, minthogy vizelése végett gyakran kénytelen felkelni. Egy egészséges ember elalszik 7, 8 sőt 9 óráig is, a nélkül hogy e szükségét végezni kellene; de a húgycső-szűkülésben szenvedő csak három vagy négy óráig, gyakran még addig sem bír aludni. Egy másik körülmény, melyet az állandó szűkülésnél tapasztalhatni, a vizellet két-águ kiömlése, mi a húgycső dagadt állapotától van. A húgyot sem lehet a rendes távolságra lövelleni. A szűkülés idült állapotában, a vizellet vékony sugárként, néha pedig csak egyes cseppekben megyen el, heves fájdalmak közt. A húgyhólyag falai rendkívül megvastagodnak, s azon hely megett, hol a szűkülés van, a húgycső kitágul, s ez legtöbbsnyire ott történik, hol a dűllmirigyekkel érintkezik. Néha a húgyvezetékek is kitágulnak, s ekkor a baj még a vesékbe is elterjed.

Az u t ó t a k á r a rosszult gyógyított, vagy elhanyagolt takár következménye; nagyon nehezen orvosolható

s sokszor évekig tart. A kifolyás idült lesz, s többé nem genyszerű, hanem hig s félig átlátszó. Tartóssága főleg a húgycső valamelly részének szűkülésétől függ.

A takár utóbajaihoz tartozik a húgyhólyag-
nak szerfözlött fájdalmas gyuladása is, szinte származhatik titkolt szokásoktól, mert ugyanazonos az érzéki kihágások eredményeivel. A beteg rendkívül gyakran hajtatik vizelésre, néha minden negyed órában. A fájdalom, melyet érez, a húgyhólyag feszültségétől van, s a húgy néha véres.

E betegség nagyon fájdalmas, a beteg életét igen kellemetlenné teszi, mert minden társaságtól vissza kell magát huzni, s egész magányban kénytelen élni. Sir Astley Cooper egy esetet említ egy fiatal emberről, ki hölgyekkel utazott, s minden pillanatban el-el-távozott, valami sürgős dolgot végzendő. Nehány óráig kimondhatlan fájdalmak közt társaságukban maradt, s elválván tőlük, vizelleni akart, de nagy meglepetésére már lehetetlen volt. Orvosért küldö, ki rajta csak kutasz alkalmazása által segíthetett; de a beteg nem sokára meghalt utána, a húgyhólyag gyuladása által okozott elgyengülés következtében. E betegség leggyakoribb oka, a takár után, az ifjukorban üzött önfertőzés, és az élteőbb korban elkövetett nemi kicsapongások szoktak lenni.

A takár orvoslásáról kevés mondani valónk van. A beteg ápolására a legnagyobb gondot kell fordítani. Okosság és belátás által el lehet háritani a bujakór ezen fájának szomorú következéseit; de a legszerencsétlenebb

kimenetele is lehet, ha elhanyagoltatik, vagy ha ügyetlenül orvosollatik. A takárból származni szokott másodlagos betegségekhez leggyakrabban a higanynyali viszszaélést számíthatjuk, (e gyógyszert újabb időben a takár ellen többé nem használják), továbbá a gyantás ingerlő szereket, millyenek a terpentin, cubeba, copai-va-balzsam, mielőtt a gyulladás hevessége alább nem hagyott, különösen pedig az összehúzó és ingerlő befeeskendések helytelen használatát. A milly hasznosak ezek a betegség idült szakában, épen olly károsak különben, mert a kifolyást megszüntetvén, a betegséget a herékre verik vissza, azokban lobos daganatot támasztanak, sőt gyakran egészen elpusztítják azokat, tehát magánál az eredeti betegségnél veszélyesebb következtéseket hoznak maguk után. A beteges nyálkafolyás elnyomása még nem meggyógyítja a kórnak, csak a kifolyást előidéző, ondóedények hibás állapotának enyhítésétől vagy teljes rendbehozásától lehet a takár gyökeres javulását reményleni.

A tudomány egy szert sem ismer, melly a heves takárt rögtön megszüntethetné, s az e végetti kísérletnek csak szerfölött szomorú következtései lehetnének. Az orvoslást szükségkép a betegség tartóssága, hevessége s a beteg testalkata szerint kell irányozni. Habár ismerjük is a gyógyszert, de annak helyes alkalmazását is kell tudni, miért mindenkor szerfölött veszélyes, ha a beteg enmagát akarja gyógyítani. Számtalan eset van arra, hogy a betegség ez oknál fogva nagyon elfajult. Az első két—három héten czélszerű életrendet kell követni; a székürülést folyvást nyitva kell tartani, a nélkül

azonban, hogy a kemény hashajtók által a belek meggyuladnának; továbbá a helybeli gyuladást nyugalom és gyakori borogatások által enyhíteni ügyekezünk. A fájdalom, melyet vizelés alatt érezhetni, a húgycső gyuladása által rendkívül megérzékenyült nyákhártyájának húgy általi égetésétől származik. E fájdalmat lehet enyhíteni, ha a húgy természeti csipősségének tompítására, a betegnek napjában körülbelől háromszor harmincz csepp hamag-oldatban (kali) néhány csepp mákonyt (opium) adunk; egyébiránt vérhígító s nyálkás italok is enyhítik a fájdalmat.

Az utótakár orvoslása általában belső izgató szerek kisebb nagyobb adagbani rendeléséből áll; leginkább használják a terpetint, copaiv-balsamot, cubebát, s oldatlan timsót, kénsavas horgéleget (Zincum), rezet, vagy legsavas ezüstöt befecskendezés végett. A horganyból 3 — 5 szemert vesznek egy obon vízre, s a többi savakat is aránylag. Ha ezzel sikert nem érünk, emelni kell az adagot, s néha 8—10 szemert is vesznek egy obon vízre, noha e szer foganatát nem mindig az adag nagyságának köszöni. Ha az elgyengült edények zsongerejüket ismét visszakapták, s a mérsékelt adagok hatását türelmesen bevárjuk, állhatatosan törekedvén a beteg részek hibáját javítani: akkor az edények is megint visszatérnek rendes működéseikre, s a kifolyás egészen megszűnik. A helyett, hogy reggel és este erős befecskendezést tennének, sokan három—négy óránként inkább gyenge oldatot használnak e célra, s többnyire jobb eredménnyel, vagy ha foganatlanul is, de legalább a bajt általa nem öregbitik.

Ha a takár elhanyagoltatik vagy roszul orvosoltatott, ugy idült ragályos utótakárrá fajul. Ha azonban a kifolyás csak szűküléstől származik, ugy nem lehet ragadós. Semmi esetre sem kellene megházasodni mindaddig, mig bármilly csekély mértékbeni kifolyást lehet észrevenni, hanem lelkiismeretesen előbb czélszerű gyógymódot használni szükséges.

A hugycsőszűkülésnek háromféle orvoslási módja van. Az első abban áll, hogy a hugycső kifolyását eszközli; a második, a hugycsőből a sűrű nyirk felszívódását sietteti; s a harmadik, a szűkülést műszerileg távolítja el. Ruganyos vagy szilárd eszközök ügyes bevezetése által gyakran kitágul a hugycső; néha sikerül az orvosnak, a gyógyulást felszívatas által eszközölni, s egy erős gyógyszer a megsűrűdött részeken utat nyithat, hol a gyengébb szer fogatlan maradna. Mindezek nagy ügyességet igényelnek, s el lehet mondani, miszerint alig van az orvosi gyakorlatban nehezebb feladat, mint a nemzörészek helyes gyógyítása. Ennél fogva tudatlanság és ügyetlenség itten a legnagyobb veszélyt idézheti elő.

Mindezen betegségek igen különböző természetűek. Lefolyásuk alatt s után, annyi fájdalmat s utóbajokat okoznak, hogy helybeli kór gyanánt azokat sohasem lehet tekinteni; mert egy sajnálatos lanczolatnál fogva gyakran a legcsekélyebb esetek számtalan baj forrásává válnak, mellyek aztán a beteget nem ritkán sokáig gyötrik. A gyógyszerek megválasztása a kórjelenetektől, a testalkattól s a beteg szokásaitól függ.

E betegségekben mindennemű tulságos kiürítéseket gondosan kerülni kell, azok a gyomort és beleket megtámadják, s a testet képtelenné teszik, a szükséges gyógyszerek visszatartására. — Ne gondolja az olvasó, ki nem orvos, hogy a takár s következéseinek ime leírása, talán azoknak egyszersmind gyógyítását is czélozza.

Csak a figyelmet kívánjuk e sorokkal a baj eredetére és támadására fordítani, hogy a beteg jóidején felismervén állapotát, mielőbb közölhesse azt ügyes orvossal; ez által legtöbb esetben későbbi veszélyes betegségektől megmenekülnek.

Hatodik Fejezet.

A bujakór jelenségei és orvoslása, helybeli és utólagos állapotában; a higany használata, s vele való visszaélés.

Már említettük, hogy a bujakóros mérég nem csupán hovessége, hanem természetére nézve is különbözik; a mint t. i. hatása csak a test felszínére szorítkozik, s csak helybeli pusztítást teszen, (ilyen a takár); vagy pedig a felszinnél mélyebbre hat, s az egész test nedvtömegét megfertőzteti, (ilyen a bujakóros fekély). Bizonyos idő múlva, még a helybeli baj meggyógyulása után is, egyszerre csak kiüt a bujakór a nyakon, orron, bőrön és csontokon, s ha a kór elhanyagoltatik, vagy rosszul orvosolják, úgy halált is okozhat, mi nem épen ritka eset. A nemzőrészek felületén a bujakóros mérég fekély-alakban külekezik (chancre); néha csak egy, gyakran kettő, három, sőt több fekély is van. Az időt nem lehet pontosan meghatározni, mikor kezdődik a fekélyt előidéző mérég hatása. Közönségesen harmad—negyed napra üt ki a fekély (sankér), vagy 25 napi középideben (tehát 10—13 napra) a ragály megkapása után. Legelőször egy v e r e s p o n t o t lehet észrevenni,

aztán egy kis pattanást, mely felfakadván, a fekély gyorsan terjed a felületen. Sokszor a fekély közepén meglehetősen nagyszágu öböl is van, mely a bőr alá kiterjed, s igen nagy fájdalmat okoz; a fekélyt rózsaszínű pirosság köríti, s a bőr rendellenesen megfeszül. A fekély szélai szabálytalan, gyakran kerekded alaknak; kemények s egyenetlenek; felszíne sárgás, s ha ujjunkkal érintjük, keménységét érezni lehet. A fekély fenekének keménysége, jellemző körtünemény a bujafekélyeknél. Ha a sankér nem ette magát a bőrön keresztül, úgy czélszerű külső orvoslás által, legfeljebb gyenge belső szerek mellett, szerencsésen meggyógyul; de ha már a bőrön keresztül a sejtszövetbe hatott, akkor szerfölött veszélyessé válhatik. A bujafekélyek külső alakjukra nézve nagyon változnak. E különbségeség nemcsak az előbbi életmódtól, s a beteg testalkatától, hanem a méreg minőségétől is függ. Ha két egyén egy s ugyanazon buja-ragálytól megbetegszik, úgy az ingerlékenyebb, heves gyuladás kíséretében kap fekélyt; vagy ha a fekély szolid természetű, de a beteg rendetlenül él, könnyen elfajul s maró fekély lesz belőle. Gyakran megesik, hogy a takár és fokély egyszerre jelennek meg, jóllehet a takár kifolyása bujafekélyt, s viszont a bujafekély takárt nem idézhet elő; ily esetek nem e betegségek egyenlő természetét, hanem inkább azok különbségét tanúsítják, meg azt is, hogy mind a két természetű mérges anyag egyszerre felszívathatik.

Megtörténik néha, hogy a férfi, kétes egészségű nővel végzett elhálás után, gyanus bajba esik, sőt ilyesmit még a férjeken is tapasztalhatni, ha feleségeikkel

bizonyos időszakokban közösültek. Ily esetekre annál nagyobb figyelmet kell fordítani, minthogy régi szokás szerint, a nemzőrészeken támadt bármilly fekély, különbség nélkül bujakóros természetűnek tartatván, mindig higanyhoz folyamodtak, miáltal aztán olly betegségek idéztettek elő, mellyek veszélyességükre nézve a bujakórral méltán egy vonalon állanak. Efféle, teljességgel nem veszélyes fekélyeket kaphat a férfi, ha nemzőrészei igen érzékenyek, ingerlékenyek, s ha nem bujakóros ugyan, de tisztátlan nővel, vagy épen havitisztulás alatt közösül.

Nagyon valószínű, hogy—habár a bujakóros mérég nem egy természetű, de azt még is ugyanazon nemű betegségnek különböző faja, változása gyanánt kell tekinteni; különböző hatása főleg az ember különféle testalkatától függ; mert annyi bizonyos, hogy ugyanazon nőszemélytől mindannyian különféle bajokat kaphatnak meg. Minden tulzás nélkül el lehet mondani, hogy a bujakór, melly a tizenötödik században olly borzasztó pusztításokat tett Európában, most — habár nem szűnt is meg egészen, de sokkal gyöngébb természetű, mint az akkori írók rajzolják. Több franczia író, köztük Desruelles, azon véleményben van, miszerint a buja betegségek mindenkor léteztek, s csak a tizenötödik és tizenhatodik században fajultak olly szerfölött rossz indulatúvá. — Minél jobban ingerelletnek az emésztésszervek, s minél inkább elgyengülnek érzéki kicsapongások által a nemzőrészek, annál gyorsabban és hevesebben terjednek a buja betegségek, annál nagyobb azoknak összebonyolódása.

A régibb orvosi írók szerint: a himvosszó fekélyeit, valamint a nyakon kiütött másodlagos bajokat sem lehetett higany nélkül orvosolni. De most már bizonyos, hogy sokféle fekélyek vannak, mellyek a higany használata által még inkább elfajulnak, s a tudatlan kuruzslók aztán azt hiszik, hogy azokat csak úgy gyógyíthatják meg, ha a higany az egész testet átjárja. Ha ez előtt, mi épen nem volt valami ritkaság, valamelly fekély higany használata nélkül meggyógyult, azt mondták, (Hunter, angol orvos tanja szerint,) hogy az nem is volt bujakóros természetű. Elvégre is egyre megyen ki, akármilyen nevet adjanak a közönsülés után támadt fekélynek, csak az orvoslás a baj természetének megfelelően. Kétes esetekben legtanácsosabb csekély adagban rendelt higanyszerekkel kísérletet tenni, hogy a foganatból a betegség természetét meg lehessen ítélni. Annyi azonban czáfolhatatlanul bizonyos marad, hogy számtalan veszélyes, és gyorsan terjedő fekély nem csak minden higany nélkül tökéletesen meggyógyultak, hanem helytelenül alkalmazott higany által mindig tetemesen rosszabb fordulatot vettek.

Minél jobban elterjed a higany nélküli gyógyítás, annál inkább gyérülnek a másodlagos buja betegségek is, vagy inkább, mellyeket hibásan illyeknek tartottak. Csak újabb időben jöttek rá, hogy sok ugynevezett másodlagos kór nem volt egyéb, mint eredeti baj, melly rosszul orvosoltatott. Így azok a szétvágott kaponyák, a megromlott csontok azon szép példányai, mellyek a bonczani gyűjteményekben láthatók, legtöbbnyire mind hosszas, kinteljes higanygyógymód eredményei. Midőn

e gyógymód még nagy mértékben uralkodott, a másodlagos jelenségek is leginkább mutatkoztak, de az akkori orvosok, Hunter követői, azokat a higany hiányos alkalmazásának tulajdoníták. Ugy cselekedtek, mint dr. Sangrado, ki—ha betegei tökéletes elgyengülésben meghaltak, azt szokta mondani: „meghaltak, mert nem vesztettek elég vért, s nem ittak elég meleg vizet.“

A higanyszerekkeli oktalan visszaélés, akár tudatlan orvosok, akár pedig maga a beteg kísérletei által, kiszámíthatlan nyomort idézett már elő. Azon véleményben, hogy a higany valami csallhatlan szer, nem tartottak egyebet szükségesnek, mint testüket néhány efféle titkos szerrel megtömni, mellyek főalkatrészét higany teszi, habár ártalmatlan, növényi szer gyanánt árultatnak is. Évenként ezerek esnek a higanyszerek martalékaul, vagy legalább testük minden működése annyira megzavartatik, hogy haláluk még kívánatosabb. Mindig eszünkben kellene tartani, hogy a higany hatása legjobb esetben is káros a testre nézve, s mindig a természet ellen küzd. Mi a higany használatát azon elvből kiindulva fejtjük meg: miszerint a higany a valódi bujakórt nem valami chemiai hatásnál fogva gyógyítja meg, hanem az által, hogy a testben s különösen a beteg részekben némi sajátos izgatottságot okoz, hasonlót az olyan méregéhez, melly nem adatott elég mennyiségben, hogy az embert életétől megfoszthassa. Azon elv szerint, hogy két ellenkező természetű anyag egymás mellett meg nem állhat, feltesszük, hogy a bujakóros mérget a higany legyőzi, s a testből kihajtja. Csak ha elkerülhetlenül szükséges, szabad illy szert

használni. Igaz ugyan, hogy olly esetekben, hol két rossz közül a kisebbet kell választani, a higany teljességgel szükséges; de készítményeinek megválasztása, s ezek helyes rendelése a legnagyobb óvatosságot igényli. A higany sebészieszközökhöz hasonlítható; azt is, mint ezeket, csak ügyes és gyakorlott kéz használhatja. Ott, hol a higany gyorsan és foganattal hatott, ez inkább a beteg által követett életrend és nyugalom következése vala, mert életrend és nyugalom már magában is hatalmas gyógyszer a bujakór ellen. Találkoznak orvosok, kik még a tapasztalás által sem okulva, váltig állítják, hogy ha az eredeti bujakór nem higany-szerrel gyógyítatik, ugy a beteg, valamint nője és gyermekei is, a testalkati bujakór veszélyények vannak kitéve. S e ferde nézetet követik a gyakorlatban, nem hallgatva azon számtalan tényre, mellyek állításukat megecsáfölják.

A régiek a higanyt veszélyes anyagnak tartották, s gyógyszerül nem használták. Az arabsok hozták be legelőször a gyógytudományba, még pedig külső használatra a bőrbetegségek ellen. Azon heves és makacs ragály ellen, melly 1493-ban Nápolyban dühöngött, szinte használták a higanyt, minthogy némelly jelenségei a bélpoklosságéihoz (bujakóros kütög, lepra) hasonlítottak, mi ellen az arabsok higanyt használtak. Minthogy e nápolyi nyavalyát (Mal de Naples) bujakóros természetűnek tartották, (melly vélemény ujabb időben alaptalannak bizonyodott be,) azóta minden bujakóros esetet higanynyal orvosoltak, még pedig legelőször kenőcs-alakban. Ez eredete a bujakóros bajok higanyszerekkel gyógyításának.

A valódi bujakór tehát olyan betegség, melyben a nemzórészek eredeti fekélyének kemény alja (fenéke), s kemény szélei vannak, a pattanások (bőr-küteg) pikkely formák, a nyak fekélyei mélyek. A beteg éjjel heves fájdalmakat érez a csontokban, melyek megpuffednek.

Mi a valódi bujakóros fekély (chancre) orvoslását illeti, sok eset van, melyben higany nélkül meg lehet gyógyítani, de ezzel nem akarjuk mondani, hogy tehát a higanyt teljességgel használni sem kell. Ha az eredeti baj ügyetlen orvoslása vagy elhanyagolása következtében, a bujakóros méreg a vérbe átment, úgy az más részeket is megtámad, péld. a bőrt, orrot, nyakat, a mandolákat, a nyelvet, s a száj belrészeit. Ha a bujakóros ragály felszivódott a testbe, úgy a betegség legelőször a nyakon üt ki fekélyek képződése által, néha azonban a bőrkütegek még előbb mutatkoznak.

Ha a baj csakugyan bujakóros, úgy a küteg pikkely forma; ezen ismertető jelnél fogva mindazon kőrkütegektől meg lehet különböztetni, melyek kiganyt nem kívánnak, de még el sem is tűrik. Ha a baj az orron üt ki, úgy a csontot elemészti, s a beteg kellemetlen hangon beszél orrán keresztül. Bujakór következtében, czélszerű orvoslás mellett, senki sem veszíti el egykönnyen orrát, de annál gyakrabban előidézhetsz e bajt, a higanynyali visszaclés. Csontszaggyatások gyakran követik a bujakórt, nemcsak a helybeli baj meggyógyulása után, hanem még a nyak fekélyei eltűnte után is. Valószínű, hogy a bujakór egyik rendszert a másik után megtámadja, s a csontokban, és ezek inas

hártyájában, mint legkeményebb szövegben, utoljára önti ki mérgét.

A bujakórnak igen jellemző sajátsága az, hogy a szülőkről a gyermekekre átöröklük. A gyermekek már születésüktől kezdve, betegeskednek az apa vagy anya bujakóros állapotja következtében. Dr. Burns, szülészeti kézi könyvében ezeket mondja: „A bujakór átöröklése a gyermekekre még akkor is megtörténhetik, ha sem az apán, sem az anyán nem lehet többé afféle bajt észrevenni, habár a látszatos kigyógyulás után már több évek elfolytak volna is. Én nem akarom, teszi hozzá,—itten a bujakór theoriáját fejtegetni, elég, ha tényleket hordok fel.“ Illy esetekben a terhes gyakran idő előtt betegszik le, minek rendesen az a következtetés szokott lenni, hogy az idétlen gyermek holtan születik, vagy mindjárt meghal; vagy ha megél, s az első hónapokban egészségesnek látszik is, de igen gyenge, sovány arcza ránczos, s kicsiben valóságos képe az öregségnek. Nem sokára szemei meggyuladnak, a szempillák közt genyszerű nedvesség választatik el, nyivákolása közt köhög. A megránczosodott bőrön rezes és genyedő pattanások ütnek ki, az orrlyukak bedugulnak rozsragu takonynyal, a hang rekedt vagy sípító, s ha a gyermek még tovább él, (mi azonban ritka eset,) ugy a nyaka is kifekélyesedik. Ha a szegény gyermek a dajkától kapja meg a bajt, s a dajka csecsbimbóján voltak fekélyek, ugy a kór a gyermek szájában üt ki, mielőtt a bőrön mutatkoznának jelenségei.

Néha a dajkára is átragad a bujakór, a gyermek nyálkájától, vagy ha szája és ajkai fekélyesek. Ekkor a

dajka csecsbimbója kifekélyesedik. Michü következő észrevételt említ, melly a bujakór átöröklését tanúsítja, s egyszersmind példa gyanánt szolgálhat arra, hogy mi szomorú következései lehetnek: „Egy asszony Neufchatel környékén egy párisi gyermeket fogadott fel szoptatás végett. E gyermek mindjárt születése után, noha már különben is igen gyenge volt, egész testén evesedő hólyagokat kapott, különösen a czombjain. Szoptatás mellett még pépet is adtak neki, s a vidéki szokás szerint almaborral itatták. A dajkának saját két kis fiján, kik a megmaradt pépből ugyanazon kanállal gyakran ettek, s a beteg gyermekkel közös csészéből ittak, s néha együtt is háltak, — nem sokára hasonló fekélyek ütöttek ki a czombon és alfélen. A gyermekek már jó ideig szenvedtek e bajban, melly különben nem igen zavarta egészségöket, midőn hozzám folyamodtak tanácsért. Minthogy a szopóst nem láttam, betegségre jelenségeinek természetéről sem szólhatok. A két fiut azonban megvizsgálván, czombjaikon, különösen a segnyillás körül, 4—8 vonalnyi átmérésű, tojásdad fekélyeket találtam, mellyek szélei duzzadtak és taplósak voltak, s inkább vizenyős, mint genyszerű nedvességet választottak el. A dajka még szomorubb állapotban volt; baloldali emlőjén egy tallér nagyságu fekély ütött ki, melly szintollyan természetere mutatott, mint a gyermekeknél, s a csecsbimbó egész udvarát ellepte; homlokesontján, a baloldalon, egy tetemes csont-daganat (exostosis) látszott; haja mind kihullott, s nagyon megsoványodott.“

Néha a születés után huszonnégyszer órára, a gyermek tenyerét, talpát vagy alfelét rezes bőrküteg borítja el; ugyanakkor az ujjakról lehullanak a körmök, s a gyermek kinok közt elhal, főleg ha az orvos fel nem ismeri a bajt.

Hunter egy esetet említ, egy már tizenkét éves házaspárról, kik ez idő alatt soha sem voltak egymáshoz hűtlenek, nem is betegeskedtek, de a férj összekeelésük előtt két évvel bujakórban szenvedett. Fencmlített időben a nő épen ötödik gyermekét szülte; a két első gyermekük egészséges volt, másik kettő beteges, s nem sokára meghalt mind a kettő; az ötödik gyermekén már születésekor kiütött a bujakóros bőrküteg, sőt szájában is látszottak jelei; szoptatás végett dajkára bízott, ki szinte megkapta a bajt, s ez legelőször a csecsbimbón mutatkozott fekélyalakban, később azonban egész testen elterjedt. Miként történhetett, hogy e baj annyi éveken át lappangott a testben, s aztán az anyaméhben kifejlődve, a gyermekekre átragadt, — nem fejthetjük meg; de annyi kétségen túl van, hogy a bujakóros mérreg a szülőkről a gyermekekre átöröklök. Ha a mérreg a gyermek testébe hatott, úgy a vérrel összevegyül, s ezer fájdalmas jelenségeket okoz, melyek gyakran sok ideig a testben szunyadnak.

Szerfölött fontos tehát, a bujakórnak mindjárt első jelenségeire a legnagyobb figyelmet fordítani. Ennek haszna van: először a beteg hamarabb gyógyul, s nem kell annyi gyógyszer bevennie; másodsor számtalan kínos szenvedések elhárítatnak, s a test megóvódik azon folytonos betegeskedéstől, mely elkerülhetlen

következése a testben sokáig lappangó bujakóros méregnek. Sajnos, hogy sok fiatal ember gyakran igen közönbösen veszi e bajt. Nem épen ritkán lehet hallani, hogy ez vagy amaz a takárban vagy utótakárban már egy vagy több év óta szenved, s ha e hanyagság okát kérdezzük, azt felelik, hogy az életrend, mit követni kell, s a gyógyszerek bevétele olly kellemetlen, hogy a bajt inkább magára hagyják. Gyakran csak több évек múlva ütnek ki a másodlagos jelenségek, s ekkor aztán a beteg kénytelen egy hosszas, terhes, s eredményében sokszor kétséges gyógymód alá adni magát.

Óvakodjék minden beteg, pusztá álszégyenből, enmagán kísértetni meg a veszélyes gyógyítást. Azon változások ismerete nélkül, miket a testalkat különfélesége a bujakór jellemében előidéz; ismerete nélkül a hatalmas gyógyszerek hatásának, — ezeket enmagán és saját belátása szerint használni akarni, nem egyéb vakmerőségnél, vagy inkább merő vakságnál, min csak sajnálkozni lehet. Enmagát orvosolni akarni, sokszor ugyanazonos az öngyilkolással. Nem ok nélkül mondják, hogy az, ki valamelly perben se tanácsot nem kér, se ügyvédet nem fogad, ostobaságot követ el; de mit tartunk az olyan betegről, ki annyira meggondolatlan, hogy e gyógyszereket saját teste ellen fordítja? Az orvosok e tekintetben, magok adnak a közönségnek jó példát, mert ők csak ritkán gyógyítják enmagukat, habár csekély bajban szenvednek is.

Óv-mód, a bujakóros ragály ellen.

A bujakór átragadása ellen kétségkívül legbiztosabb óvszer: közöszülés után a nemzórészeket tüstént megmosni hideg vízben, szappannal. Némellyek e czélra: chlormész, chlornatrum gyenge oldatát ajánlják; vagy feleresztett kölni vizet, borral kevert sós vizet, eczetet vagy feleresztett pálinkát; mind a végből, hogy e szerek, minden inger nélkül, még is elronthassák a beteges anyagot vagy is ragályt. Van egy óv-szabály; mit örömet javasolnánk, ha attól nem tartanánk, hogy némellyek majd fajtalan kicsapongásokra fogják használni; ez abban áll, hogy a himvesszőt valami zsíros anyaggal, olajjal sat. meg kell kenni. A zsír a bőr pórusait bedugitván, a méregnek a testbe hatását meggátolja. Ha azonban egy pattanás vagy fekély támad, úgy mind ez mit sem használ. Némellyek ez esetben jónak tartják a fekélyt pokolkővel kiégetni. Véleményünk szerint ezen eljárás, a ragály felszívását még inkább elősegíti; s inkább azt javasoljuk, hogy a beteg, szenvedő részét mosagassa szorgalmasan mályva-főzettel, székürítése legyen nyitott, maradjon nyugottan, s minden sült hústól és ingerlő italoktól tartóztassa magát.

Mínthogy a bujakór következései nagyon veszélyesek, főleg ajánljuk, hogy ezen óv-szabályok csak a baj kezdetén használtassanak. Ha a kór terjed, úgy elkerülhetlenül szükséges, mindjárt ügyes orvoshoz fordulni; a beteg ezáltal nemcsak magáról, hanem ártatlan gyermekeiről is számtalan keserű szenvedéseket elhárít.

Különféle kór-esetek.

Az illető betegek különös engedelmével, szerző a következő kór-eseteket közli.

Első eset: Uram! Lehetetlen azon érzéseket kifejeznem, mellyek ön „Személyes oltalom“ czimű jeles könyvének olvasásakor egész valómat elfogták, mert abban meglepetve láttam, saját és annyi sok fiatalember élethű képét, kik az iskolában az önfertőzés kárhozatos szokására adták magukat.— Én 28 éves vagyok, magas és nyulánk, arczom halvány, hajam kevés, szakállam nagy. Valami 4 hónap előtt egy fiatal 18 éves hölgygyel összekeltem, ki jelenleg már terhes; de az ön könyvében olvasott felvilágosítások után, nagyon félek, hogy habár idetlen szülés nem következik is, a gyermek nem fog sokáig élni.— Ha testi állapotomat az ön által adott rajzhoz hasonlítom, sokban megegyezünk, mert 10 éves koromtól fogva 22-dik évemig üzém az önfertőzést. Az ész intő hangja visszatartóztatott ugyan néha egypár hétig az önfertőzés gonosz szokásától, de ebbeli akaratom csakhamar meghiusult. Meg kell omlitenem, hogy házasságom alatt éjjeli magkiömlést csak egyszer tapasztaltam, miből azzal kecségtetem magamat, hogy még egészen elromolva nem vagyok, noha a baj csiráját ma-

gamban érzem.— Más nővel, feleségemen kívül, sohasem közösültem. Szerencsémre, nőm magaviselete inkább visszatartóztató, mint csábító; erkölce szeplőtlen, s mindazon fajtalanságok ismeretlenek előtte, miknek annyi fiatal hölgy hódol. Reménylem, hogy nőm ép s egészséges volta miatt, születendő gyermekünk is erős leend. — Magkiömléseim nincsenek ugyan, de sokat szenvedek merevedésben, pedig azt hallám, hogy ez szintugy gyengit, mint a magkiömlés. — Több évek óta minden foglalkozás terhemre van. Valami egy év előtt kénytelen voltam egy minden tekintetben ártatlan szerelmi viszonyt félbeszakítani, mert annyira ingerlé lelkemet és testemet, hogy észrevehetőleg gyengültem. Igen örömet olvasok, de nem bírom egy tárgyra kötni figyelmemet. Nyilvános hivatalom nincsen, mert azt nélkülözni, elég vagyonos vagyok. Főhibáim: fejszédülés, mellszorulás, nehéz lélekzés, gyengeség a hátgerinczben s néha a térdekben, sajátságos, gyakran fájdalmas érzés a jobb oldali herében; azonfölül idegeim gyengék, s igen hamar megijedek. Nemzörészeim nagyon megfogytak, noha közösülésre még képes vagyok; tagjaim lomhák, s erőtlének, néha mélyen sóhajtok, nyelvem tisztátlan, s számban kellemetlen ízt érzek; fejem kábult. De leginkább jellemzi szenvedésemet, a homlokon és szempillákon érezhető nyomás, hideg borzongatások kíséretében. Ez leveri valómat, egészen ábrándozóvá teszen, s beteges nehéz kedvtiséget támaszt bennem, mi által mindenre kóptelen vagyok. Jóllehet földi javakban bővelkedem, életem még is terhemre van. Egészségemet kétségkívül az önfertőzés háne ásta alá.

Teljes mértékben érzem bűnöm nagyságát, de még fiatal vagyok, s ha ön visszaadhatná egészségemet, örök hálára köteleznék. — Manchester, aug. 20. 1845. — X.Y.Z.

U. I. Azt hiszem, ön gyógyszerei erősítik, edzik a nemzőrészeket, s hogy, ezek szakadatlanul kölcsönös érintkezésben állván a fej idegeivel, ezekre is jótékony hatással vannak.

M á s o d i k e s e t: Ön „Személyes oltalom“ czimű munkáját olvasván, végtelenül sajnálom, hogy előbb nem jutottam birtokába, mert olly szokástól mentett volna meg, mellynek borzasztó következtetéseit most súlyosan érzem. Mindeddig szégyeltem őszintén vallomást tenni, de ön jeles könyve legyőzte szégyenemet, s ime egészen kitárom keblemet. Körülbelől 13 éves koromban, egyik társamtól az önfertőzés undok bűnét elsajátítám; azóta azt kisebb nagyobb mértékben folyvást űztem; csak 8—9 hónapja, hogy vele felhagytam. Eleinte ritkábban, de később — mindinkább nagyobb erőt vevén rajtam e szenvedély — hetenkint kétszer, néha minden nap, kétszer is, gyakorlám. Elvégre, a mint azt valami három negyed év előtt, egy éjjel 3-or ismételtem, egészen kimerülve, elgyengülve érzém magamat; azóta felhagytam vele, mert többé se vágyat, se erőt nem érzek hozzá magamban. Valami 4 hónap előtt megkísértem természetszerű uton a közösülést végezni, de hiában, mert jóllehet magkiömlés történt, de a himvessző nem nyerhetett kellő keménységet. Azt hívém, majd idő és természet ismét visszapótolja az elvesztett erőt, s később két hónapra ujolag megkísértem, de ismét sikeretlenül. — Pedig néhány hónap óta szeretetre méltó

hölgygyel ismerkedtem meg, kit imádok, s most érzem, hogy lehetetlen megházasodnom, ha csak egészségem helyre nem állítatik. — Sem éjjeli magkiömléseim nincsenek, sem külsőmen feltűnő változást nem veszek észre; minden, mit érzek, néha egy kis fájdalom a baloldali herében. Nappal soha sincs magától jövő meredésem, kivévén, ha bizalmas nőtársaságban vagyok, de a meredés akkor is csak rövid ideig tart és tökéletlen. Reggel azoban néha vannak meredéseim, minden szerelmes gondolatok nélkül. — Husz éves vagyok, s mértékletes élvezimben; az előtt mindig egészséges valék, soha sem voltam beteg, s e g y é b k i n t most sincs senmi bajom; lakásom közelében van hivatalom, mi naponkint 2—3 órát gyalagolni kényszerít. Bizom ön ügyességében, s válaszát elvárom. Shrewburg-ban január 23. 1843.—

J. W.

A beteg két hónapig élván zsong-orósító szerekkel, midőn következő tudósítást küld: Fogadja ön forró hálámat. Egészségem helyre állott, valamint lelki nyugalmam és testi képességeim is. sat.

Harmadik eset: Azon vallomással kezdem soraimat, hogy az ön megbecsülhetetlen könyvében olly élénken leirt kúrhzozatos szokás rabja valék. Már gyermek koromban rákaptam, s huszadik évemben annyira elgyengültem, hogy légváltoztatás végett Liverpoolból falura kelle mennem; de — ott is üzém az önfertőzést. Huszonöt éves koromban egy kedves hölgyet vettem nőül; de későn győződtem meg, hogy a nemi ösztönt kielégíteni képes nem vagyok; tökéletlen meredés mellett, a mag is igen korán elment tőlem mindig. Harmad-

fél év előtt nőm meghalálozott, és — pirulva vallom meg — ismét visszatértem régi szokásomra, noha nem olly mértékben. Sokáig szenvedtem hugyrekedésben, mi —véleményem szerint— a fővenytől származik; különféle szereket használtam, de hiában. Erős ser s egyéb szeszes italok rosszat tesznek, miért is egészen felhagytam velök. Egy idő óta a jobboldali herében is fájdalmat érzek, melly ilyenkor megdagad, s a lágyékban is. Meg kell jegyeznem, hogy bujakórban sohasem szenvedtem. Igen mérsékletesen élek, foglalkozásim mozgást kívánnak; de nagyon hamar elfáradok. Nem rég egy igen tisztos özvegy ismeretségébe jutottam, de tehetetlenségem miatt, nem merek vele összekelni. Nem vagyok gazdag, de ha ön segíthetne rajtam, végtelenül lekötelné. Még azt is megjegyzem, hogy valami egy év előtt a makkban heves fájdalmat éreztem, mi időnkint, noha ritkán, meg-megújúl. sat.

Négy hónapi orvoslás után következőleg írt: A rendelt szereket egészen elfogyasztottam, s úgy hiszem, tehetetlenségemből egészen kiépültem. sat. Bristol, febr. 1. 1843. — A. Z.

N e g y e d i k e s e t: Azok közé tartozom, kik erős testalkatukat ön-fertőzés által megrongálták. Huszonegy éves vagyok, teljes erőben kellene tehát lennem, de ez fájdalom, nem úgy van. Mennyire emlékszem, 10—11 éves lehettem, midőn e kárhozatos szokást egyik éltesebb iskolatársamtól eltanultam. Jóllehet általa emlékező tehetségem csaknem egészen eltompult, még is jut eszembe, hogy mindjárt kezdetben sok bajt okozott e rossz szokás, de azt még sem hagytam el; nem ismertem

hibám nagyságát; csak néhány év óta láttam be, hogy minden szenvedésem e szokástól származik. Az utolsó 2—3 évben lassankint elhagytam, s most többé nem gyakorlom. Még csak nem igen rég is gyakori éjjeli magkiömlések nyugtalanítottak, most körülbelől minden 14 nap van egyszer. Illy mag-kiömlés nállam mindig trágár álmok közt következik; a mag fehér, hig, vize-nyős. Ha e baj nem szűnik, úgy talán soha sem házasodhatom meg, mert minden örömet elveszi. Nemzöré-szelim tetemesen megfogytak; azok, a szomszéd részekkel együtt mindig kellemetlen szag u izzadtsággal vannak fedve; de még ez nem minden baj; e m l é k e z ő t e h e t- ségem gyengesége minden szellemi erőt elől bennem, s magam iránt is gyanakodóvá teszen, eszem minden életét elveszté. Ez az mi engem leginkább aggaszt. Minden inger, lenyomja szellememet; az aggodalom majd kétségbe ejt; e lelki szenvedés, minden gondolatomat elfoglalja. Még egy másik jelenség is mutatkozik rajtam, némi ideg ingerültség. Míg otthon, vagy hivatalomban vagyok, keveset érzem, de ha társaságba kell mennem, akkor minden bátorságomat elvesztem, alig szólhatok: úgy tetszik, mintha bűnös gyanánt bírám előtt állanék. Egyébiránt mérsékletes vagyok, s falun lakom; kinézésem még meglehetősen, szeszélyes vagyok, s haragos, mi bizonyosan ideg ingerültségtől ered. Sokat járok-kelek, hivatalom ezt megengedi. Vegye ön figyelembe, hogy bajom nem egyszerre, hanem lassankint jött. Rendeleteinek vakon engedelmeskedni kész vagyok. Norwich mellett, máj. 12. 1844.

Ötödik eset: Az angol egyház egyik érdemes tagja, valami 40 éves férfi, tanácsért folyamodott hozzám, panaszolván: hogy önfertőzés következtében általános gyengeséget érez testében. Három hónappal előbb, mintsem tanácsomat kérte, megházasodott, s csak ekkor vette észre szintolly szégyennel mint bánattal, hogy a közösülést elvégezni nem bírja, mert a mag igen hamar elmogyen tőle. Várakozott néhány hétig, de elvégre is meggyőződött, hogy orvosi segély nélkül nem fog a bajon segíthetni. Őszintén megvallá, hogy az önfertőzést egyik iskolatársától tanulta el, s nem tudván veszélyességét, hetenkint kétszer rendszeren gyakorlá. — Némi ideggyengeségen kívül, mit néha érzett, egyéb kárát nem tapasztalván, rá sem gondolt, hogy még szomorubb következései is lehetnek. Az utóbbi tíz évek alatt, legtöbbször hetenkint egyszer, éjjeli magkiömlései voltak. Ennek sem tulajdonított semmi fontosságot, sőt azt természetesnek s nem vétkes szokása eredményének tartá. Azon meggyőződés, hogy tehetetlen, aggodalommal tölté el; minden szellemi munkára képtelen lön. Egész állapotát nyíltan megvallván, hideg s összehúzó borogatásokat, fürdést rendeltem a nemzórészekre; ez által először azok beteges ingerültségét tompítani volt célom. Két hónapig használta zsongerősítő szercimet, s ez idő alatt minden testi élvezettől visszatartottatta magát. — E gyógmód első jótékony hatása azzal mutatkozott, hogy az éjjeli magkiömlések megszűntek. Két hónap múlva a beteg már használhatá nemzórészeit; e miatti öröme még inkább gyorsítá meggyógyulását. Később egy hónappal, levelet kaptam tőle, mellyben

köszönetet mond, s ezután nem sokára hallám, hogy apa lön.

Hatodik eset: Husz éves vagyok, s már hosszabb idő óta éjjeli magkiömlésekben szenvedek, közönségesen hetenkint kétszer. Öt évig üztem az önfertőzést. Nem hittem, hogy illy szomorú következéseket vonjon maga után, mert a mint nem régiben elhálást próbáltam, szégyennel tapasztalám, hogy nem vagyok rá képes, mert a meredés csak tökéletlen volt, s a mag igen hamar kiömlött. Emésztésem lassu s nehéz, mind a mellett mindig éhes vagyok, s folyvást ingerült állapotban érzem magamat. Ha társaságban vagyok, félelmet és reszketést érzek. Nagyon megváltoztam, mert az előtt senki előtt sem rettegtem. Iskolás koromban virgонец és erős voltam, most irtózom minden erőfeszítéstől, mert érzem gyengeségemet. — Szóval, minden erőmet elvesztettem. Heves fájdalmakat nem érzek, hanem némi kellemetlen érzést tapasztalok vizellet alatt; nemzörésem is megkisebbedett. Ha ön több felvilágosítást kívánna, tudósítását kérem.

Később a következő levelet kaptam ugyanazon betegről: Van szerencsém, önnel tudathatni, hogy mióta ön gyógyszereit használom, testi állapotomat már erősödni érzem, s az idegingerültség is mulik. Székkitűrésem szinte rendesebb most, mint az-előtt. A mult héten elhálást próbáltam, s örömmel tapasztalám, hogy erőm tetemesen öregbedett. — Glasgow, oct. 22. 1844.

A. B.

Hetedik eset: Én is azok közé tartozom, kik egészségüket önfertőzés által aláásták. Huszonkét éves

vagyok, s azon rossz szokást 12 éves koromban tanultam meg, s 19 éves koromig gyakorlottam. Azóta felhagytam vele, de mind a mellett is érzem következeit, különösen a magkiömlést, mi általában minden 14 nap előfordul egyszer. Már többször volt szándékom megházasodni, de mostani állapotomban rá sem gondolhatok. Nemzőrészeim nagyon megfogytak, a himvessző még inkább, mint a borék, s ritkán áll fel tökéletesen, kivévén ha trágár gondolatokat forgatok fejemben. Rendkívül sovány vagyok, nyakam hosszú, mellem keskeny, sokat eszem, de bármit egyem is, nem erősödöm. Jobb oldalomban gyakran érzek heves fájdalmat, mi egészen a vállakig felhat. Azonfölül néha még a hátgerinczben is némi égést érzek, látásom szinte gyenge, s emlékező tehetségem nagyon tompa. Egyébiránt igen rendesen élek, mérsékelem magamat, és sokat járok. Külső kinézésem egészséget hazudik, s folytonos testgyakorlatok következtében meglehetősen erőm is van, de helyes orvosi segítség nélkül, kétségkívül bajba fognék esni, miért is ön tanácsát kérem. Liverpool mellett. A. Z.

Nyolczadik eset: Ez eset sokban hasonlít az ötödikhez. A következő levél tanúsítja a rendelt szerek fogamatát: A szereket mind elfogyasztottam; a rendeletet pontosan teljesítém, s most már olly jól érzem magamat, hogy véleményem szerint a gyógyszert még csak egyszer ismételnem elég lesz. A kellemetlen köhögés egészen elmaradt, igen ritkán köpdösök, s a tagreszkedés is elmúlt. Worcester, mart. 15. 1845. W. J.

Kilenczedik eset: Gyermekegységemben az önfertőzésundok szokására csábítatván, általa oda jutottam,

hogy most tehetetlen vagyok. Négy évek előtt bujakórba estem, miből orvosi segély által kiépültem ugyan, de azóta folyvást különféle bajban szenvedek, miket leginkább az önfertőzésnek tulajdonítok. A himvessző tetemesen megkisebbedett; a baloldali herében sokszor afféle vonós fájdalmat érzek, néha a hugycsőben is. Erős szivdobogást, valamint a szív tájékán szúrásokat is tapasztalok, s felváltva tompa fejfájást, és a bal lapoczkám alatt, meg a hátgerinczben fájdalmat; reggelenként, noha ritkán, száraz köhögés is jelentkezik. Arczom halvány, s különösen szemeim gyengék, külső szélők közönségesen gyuladt; éjjeli magkiömlések szinte kinoznak, minden 14 napban, s mindjárt felébredek utána. Egy év előtt megszerzém a magkiömlés elleni Hümmet-féle eszközt, de nem felele meg a célnak, minthogy a magkiömlést nem mindig előzi meg meredés. Azonfölül még meg kell jegyeznem, hogy gyakran érzek gyomorfájást, de közönségesen igen nagy étvágyam van, s még nem is soványodtam meg. Végre tudatom önnel, hogy 28 éves vagyok, falun lakom, s gazdálkodással foglalkozom.

Jegyzet. Ez eset bajosabb volt a többinél, mert a nemzórészek gyengesége, melly tehetetlenségig fajult, valamint a többi szenvedések is, nem egyedül az önfertőzéstől, hanem részben bujakórtól is származtak, minek gyorsabb gyógyítására a beteg nagy adagban kapott higanyt. Ezoknál fogva először a betegnek bujakór- és higany- elleni szereket kelle használnia, hogy vére és nedvtömege általában a csipőségtől és tisztatlanságtól megszabaduljon, mik testének gyengeségét legnagyobb részben okozák. Miután e célzt elértük, a beteg erősítő szereket kapott, mik mostan már annál gyorsabban és biztosabban működtek, minthogy hatásukat semmiféle ellenséges vetélytárs nem gátolá. Ötödik hónapra már annyira megjavult, hogy régi óhajátását teljesíthető, s megházasodott.

TARTALOM.

Ábrák magyarázata	Lap. 3.
Első Fejezet.	
Érzékiség, s annak befolyása a szellemre és testre	23.
Második Fejezet.	
Gyakorlati észrevételek a mindkét nemű ivarszer- vek (nemzőrészek) sebészi boncz- és élet- tanáról, azok használata-, alkata- s elvá- lasztásaikról	36.
Harmadik Fejezet.	
Az önfertőzésről (onania), s annak következményei- ről, melyek: az idegrendszer, nemzőrészek gyengesége, rásztkór, kábaság, szélhűdés, köszvény, bőrbetegségek stb.	53.
Negyedik Fejezet.	
Éjjeli magkiömlés, tökéletlen ondóképződés, nem- zési tehetetlenség, magtalanság, ideggyen- geség, s orvoslása azon nyavalyáknak, mely- lyek az önfertőzés eredményei	84.
Ötödik Fejezet.	
Takár, fehérfolyás, húgycsőszűkülés, húgyhólyag- lob, heredag, s dűllemirigyek betegségei s orvoslása	113.
Hatodik Fejezet.	
A bujakór jelenségei és orvoslása, helybeli és utó- lagos állapotban; a higany használata, s vele való visszaélés	123.
Óv-mód a bujakóros ragály ellen	134.
Különféle kóresetek	135.